

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ,
ΣΛΑΒΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΙΣ
ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ

Διπλωματική Εργασία

«Ιστορική εξέλιξη και ανάλυση της Γερμανικής πολεμικής βιομηχανίας»

Απόστολος Κυργιαλάνης

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: Χρήστος Νίκας

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2020

Οφείλω να ευχαριστήσω τον Καθηγητή του Τμήματος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Πανεπιστημίου Μακεδονίας και επιβλέποντα Καθηγητή μου κ. Χρήστο Νίκα για τις πολύτιμες συμβουλές του.

Η παρούσα εργασία αφιερώνεται στα παιδιά μου Κυριάκο και Λυδία.

Υπεύθυνη Δήλωση

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου»

Ημερομηνία: 2 Δεκεμβρίου 2020

Απόστολος Κυργιαλάνης

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία εστιάζει στην εξέλιξη και ανάλυση της γερμανικής πολεμικής βιομηχανίας από τη δημιουργία του το 1871, έως και τη σύγχρονη εποχή με κομβικούς σταθμούς τη συμμετοχή της Γερμανίας στον Α' και Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, ενδιάμεσα τη Δημοκρατία της Βαϊμάρης που οδήγησε στην άνοδο του Hitler, την εποχή της μεταπολεμικής διαίρεσης της Γερμανίας και τη δημιουργία του σύγχρονου ενοποιημένου γερμανικού κράτους στις αρχές της δεκαετίας του 1990.

Η Γερμανία είναι η 4^η μεγαλύτερη οικονομία στον κόσμο, παρόλα αυτά η οικονομική της ισχύς δεν μεταφράζεται και σε στρατιωτική ισχύ. Το γεγονός αυτό δεν είναι τυχαίο και αποτέλεσε γεωπολιτική επιλογή της Γερμανίας μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Η επιλογή της Γερμανίας, για τη μη κατοχής πυρηνικών κεφαλών και η αποσύνδεση σε κάποιο βαθμό της στρατιωτικής από την οικονομική της ισχύς, μείωσε την καχυποψία της απειλής για τη Γαλλία και τη Ρωσία. Για την ακρίβεια αρχικά της επιβλήθηκε από τους συμμάχους, και στην συνέχεια εξελίχθηκε και σε δική της επιλογή.

Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου η Γερμανία επανεξέτασε τις δυνατότητες της πολεμικής βιομηχανίας και συνειδητοποίησε ότι το υψηλό επίπεδο τεχνολογίας και ικανοτήτων που είχε αναπτύξει έπρεπε να προωθηθεί στην διεθνή αγορά. Εκμεταλλεύομενη κάθε διαθέσιμη διεθνή συνεργασία ως μέλος του NATO και της ΕΕ αλλά με πολιτική βούληση και επιμονή η στρατηγική αυτή απέδωσε. Η παγκόσμια γεωπολιτική κατάσταση, σε συνδυασμό με την υψηλή ποιότητα και αξιοπιστία του γερμανικού εξοπλισμού δημιούργησε την ευκαιρία ανάπτυξης της γερμανικής πολεμικής βιομηχανίας, τέτοια που της έδωσε την προοπτική εξαγωγών στο ανταγωνιστικό περιβάλλον της παγκόσμιας αμυντικής βιομηχανίας.

Σήμερα η Γερμανία έχει καθιερωθεί ως ένας σημαντικός παραγωγός οπλικών συστημάτων με εξαιρετικές προοπτικές, κατέχοντας παράλληλα την 13^η θέση στην παγκόσμιες στρατιωτικές δυνάμεις.

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
ΜΕΡΟΣ Α: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ.....	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α.1: ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΓΙΑ ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΣΤΟ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟ REICH.....	4
Α.1.1 Η Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία	4
Α.1.2 Η Γερμανική Αυτοκρατορία (1871-1918)	6
Α.1.3 Η Δημοκρατία της Βαϊμάρης (1918-1933).....	10
Α.1.4 Το Τρίτο Reich-Η Ναζιστική Γερμανία (1933-1945).....	17
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α.2. ΤΟ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ ΑΠΟ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ Β΄ ΠΠ ΕΩΣ ΣΗΜΕΡΑ.....	22
Α.2.1 Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας και Λαϊκή Δημοκρατία της Γερμανίας (1952-1990)	22
Α.2.2 Η πτώση του Τείχους του Βερολίνου.....	25
Α.2.3 Η σύγχρονη κατάσταση	29
ΜΕΡΟΣ Β: Η ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΠΟΛΕΜΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ	36
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β.1 Η ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΠΟΛΕΜΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΜΕΧΡΙ ΤΟΝ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟ	36
Β.1.1 Η γερμανική πολεμική βιομηχανία έως τον Α΄ ΠΠ	36
Β.1.2 Η εξέλιξη της γερμανικής πολεμικής βιομηχανίας κατά τον Α΄ΠΠ.....	38
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β.2 Η ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΠΟΛΕΜΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΣΤΟ ΔΙΑΣΤΗΜΑ 1920- 1945.....	40
Β.2.1 Η Συνθήκη των Βερσαλλιών και η άνοδος του Hitler	40
Β.2.2 Η εξέλιξη της γερμανικής πολεμικής βιομηχανίας κατά τον Β΄ ΠΠ.....	47
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β.3 Η ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΠΟΛΕΜΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΟΝ Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ	55
Β.3.1 Η βαθμιαία αναγέννηση της γερμανικής πολεμικής βιομηχανίας.....	55
Β.3.2 Η γερμανική πολεμική βιομηχανία μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου	57
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	62
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	66
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	1
Πωλήσεις κυρίων οπλικών συστημάτων από τη Γερμανία 1990-2019	

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η χρήση της μαχητικής ικανότητας και η αποτελεσματικότητα των ενόπλων δυνάμεων ενός κράτους δεν αποτελεί κάτι το καινούργιο. Η αξία στο σύγχρονο πεδίο της μάχης, ήταν άρρηκτα συνδεδεμένη με τη δυνατότητα του κράτους αυτού, να παράγει και να διαθέτει εξελιγμένα οπλικά συστήματα. Η πολεμική βιομηχανία, εκτός του ότι συμβάλλει στην Εθνική Άμυνα και Ασφάλεια, ήταν και παραμένει, ένας στρατηγικός τομέας της οικονομίας. Σ' αυτό συντελούν, τόσο η οικονομική δραστηριότητα που αναπτύσσουν οι εταιρείες που την απαρτίζουν, όσο και οι διεθνείς συμπράξεις και οι εξαγωγές που αυτές υλοποιούν.

Κύριος λόγος ύπαρξης της πολεμικής βιομηχανίας κάθε κράτους είναι να υποστηρίξει την αμυντική ετοιμότητα σε περίοδο ειρήνης και την πολεμική προσπάθεια σε περίοδο πολέμου. Για την επιτυχή διεξαγωγή στρατιωτικών επιχειρήσεων, απαιτούνται τεράστιες ποσότητες τεχνολογικά εξελιγμένων οπλικών συστημάτων. Ο έλεγχος της διακίνησης οπλικών συστημάτων, παρέχει στα κράτη που έχουν ισχυρή και εξελιγμένη πολεμική βιομηχανία τη δυνατότητα να ασκούν πολιτικές πιέσεις, στα κράτη που προμηθεύονται τα συστήματα αυτά. Δίνεται έτσι η δυνατότητα σε κράτη με εξελιγμένη πολεμική βιομηχανία, να διαμορφώνουν συμμαχίες και να επηρεάζουν δυναμικά ένοπλες συρράξεις, μέσα από τη διευκόλυνση ή την άρνηση διάθεσης εξελιγμένων οπλικών συστημάτων.

Παλαιότερα «worst case» σενάρια των Ενόπλων Δυνάμεων και άλλα παρεμφερή σχέδια μπορούν να αποδειχθούν χρήσιμα σε εποχές πανδημίας. Η έκτακτη κατάσταση ανάγκης, στην οποία έχουν περιέλθει όλες οι χώρες, απαιτούν αλλαγές και στη λειτουργία της αμυντικής βιομηχανίας. Άλλωστε, μία ολιστική αντίληψη περί «ασφάλειας» βλέπει κοινό έδαφος συνεργασίας αλλά και ανησυχίας. Ένα ακόμη συμπέρασμα που βγαίνει από τις τελευταίες εξελίξεις, σε περίπτωση ένοπλης σύρραξης θα διαφαινόταν πολύ γρήγορα η εξάρτηση από προμηθευτές στο εξωτερικό, η οποία περιορίζει τις δυνατότητες δράσης. Σαφώς και επιβάλλεται η κάθε χώρα να διατηρεί μία σειρά λειτουργιών που αποδεικνύονται κρίσιμες για την ασφάλεια και την απρόσκοπτη λειτουργία της κοινωνίας.

Η Γερμανία βρίσκεται στο κέντρο της Ευρώπης με σχεδόν ανύπαρκτα εδαφικά αμυντικά εμπόδια τόσο στην ανατολή όσο και στη δύση. Η γεωγραφική αυτή πραγματικότητα την καθιστούσε διαχρονικά ευάλωτη, οπότε οι Γερμανοί ηγέτες έστρεφαν διαχρονικά την προσοχή τους στο να αυξήσουν τις πολεμικές δυνατότητες της χώρας με σκοπό την επιβίωση. Με βάση όλα όσα αναφέραμε προηγουμένως, για ένα κράτος όπως η Γερμανία, καθίσταται αυτονόητη η σημασία της πολεμικής βιομηχανίας, που διαχρονικά ηττημένη σε Πρώτο και Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, καταφέρνει από τα συντρίμια του πολέμου να είναι και πάλι στο προσκήνιο. Την τελευταία δεκαετία διαχειρίζεται σωστά το γεγονός ότι καλείται να παίξει ηγετικό ρόλο στην Ευρώπη και σε στρατιωτικό επίπεδο.

Την πορεία αυτή επέβαλλε και η μετέωρη θέση του γερμανικού κράτους απέναντι σε μία καχύποπτη διεθνή κοινότητα και η σαφής επιθετικότητα των γειτονικών κρατών, όπως η Ρωσία. Σε ένα ευμετάβλητο διεθνές περιβάλλον, η επιβίωση της Γερμανίας θα έπρεπε να βασιστεί κυρίως στις δικές της δυνάμεις. Παρατηρώντας την εξέλιξη της Πολεμικής Βιομηχανίας της Γερμανίας σε ότι αφορά τον τρόπο που διαχειρίζεται το βαθμιαίο ξεθώριασμα της μνήμης, γίνεται αντιληπτό ότι καθοδηγείται διαχρονικά με γνώμονα το εθνικό συμφέρον με στόχο την αύξηση της πολεμικής ισχύος της. Η Γερμανία, από τη Δημοκρατία της Βαϊμάρης και έπειτα, από τη μία πλευρά αντιτάσσεται στην ανάπτυξη σύγχρονου εξοπλισμού, και εξαιτίας κόστους και χρόνου, ενώ από την άλλη επενδύει σημαντικά σε μηχανικά συστήματα που οδήγησαν σε «υπερόπλα» και σε μία ανώτερη στρατιωτική υπεροχή¹. Η αλλαγή του στρατηγικού δόγματος της Γερμανίας και η κατάργηση των περιορισμών στις πωλήσεις στην παγκόσμια αγορά όπλων, οδήγησαν το Βερολίνο να υιοθετήσει πολύ πιο επιθετική πολιτική στις πωλήσεις ακόμη και σε αντιδημοκρατικά καθεστώτα του πλανήτη.

Συνοψίζοντας, η συντηρητική προσέγγιση της Γερμανίας έναντι της τεχνολογίας κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου καθώς και η στάση της μετασχηματίστηκε αφενός λόγω της κατάρρευσης του διπολικού διεθνούς συστήματος και αφετέρου λόγω της συμμετοχής της στις επιχειρήσεις του NATO το 1999 και του ρόλου που

---

¹ Herf, 2012, σελ. 2-3

διαδραμάτισε στην πολιτική άμυνας και ασφάλειας της Ευρωπαϊκής Ένωσης². Έκτοτε η Γερμανία αποτελεί σημαντικό παράγοντα εξαγωγέα αμυντικού υλικού και κατορθώνει για την περίοδο 2015 - 2019 να βρίσκεται στην 4^η θέση εξαγωγών αμυντικού υλικού. Υπό αυτό το πρίσμα θα εξεταστούν αμφιλεγόμενα σημεία της στρατηγικής της Γερμανίας κατά την εξελεκτική πορεία της πολεμικής της βιομηχανίας και θα αρθούν χρήσιμα συμπεράσματα. Παράλληλα, όμως, αυτή η εξέλιξη της γερμανικής πολεμικής βιομηχανίας θα πρέπει να ιδωθεί στο ευρύτερο πλαίσιο των πολιτικο-κοινωνικών μετασχηματισμών της χώρας, που θα είναι καθοριστικοί για τη στάση της απέναντι στην τεχνολογία και επομένως την ανάπτυξη της πολεμικής βιομηχανίας.

---

² Lungu, 2004, σελ. 265; Noetzel & Schreer, 2008, σελ. 212

ΜΕΡΟΣ Α: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α.1: ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΓΙΑ ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΣΤΟ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟ REICH

A.1.1 Η Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία

Η Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία εμφανίστηκε τον Μεσαίωνα ως μια ένωση γερμανικών κρατών και πόλεων-κρατών υπό τον ανώτατο κανόνα ενός αυτοκράτορα. Το 1500, ανέλαβε μια πιο επίσημη δομή με την ίδρυση ισχυρών θεσμών - όπως το Δικαστήριο του Reichstag και το Αυτοκρατορικό Επιμελητήριο (Imperial Chamber Court) - έως τη διάλυση της αυτοκρατορίας από τον Ναπολέοντα το 1806. Στην ουσία, αποτελούσε ένα πολιτικό σώμα με συστηματικό γραπτό σύνταγμα που δεν είχε μόνιμο στρατό, σαφή όρια, γενική φορολογία ή γραφειοκρατία, δεν αναγνώριζε καμία ισότητα ενώπιον του νόμου και δεν έδινε ιθαγένεια στους κατοίκους του. Ήταν περισσότερο μία ετερογενής ένωση που βασιζόταν στην παράδοση και τον κοινό σκοπό, προσωπική πίστη και την αμοιβαιότητα. Σε αντίθεση με τη σχετική ανεξαρτησία του πολιτικού κόσμου στα σύγχρονα συστήματα διακυβέρνησης, το πολιτικό σύστημα της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας ήταν ακόμη στενά συνδεδεμένο με τις κοινωνικές και θρησκευτικές δομές της εποχής με γραπτούς θεμελιώδεις νόμους (*leges fundamentales*) σεπαραδοσιακές μορφές νομιμότητας καθώς και πλήθος ασυμβίβαστων και αντικρουόμενων νομικών-πολιτικών αξιώσεων).

Το όνομα «Η Ιερή Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία του Γερμανικού Έθνους» εμφανίστηκε για πρώτη φορά μόνο στα τέλη του 15ου αιώνα, και δεν θα ήταν ποτέ ο επίσημος τίτλος της Αυτοκρατορίας. Το «*imperiū*» (αυτοκρατορία) ήταν ένα συνώνυμο για το αξίωμα του ίδιου του αυτοκράτορα ως μια παγκόσμια, διαπροσωπική αρχή που δεν ήταν δεσμευμένη σε μια συγκεκριμένη περιοχή ή ανθρώπους. Ο όρος «Ρωμαϊκή» έθεσε την αυτοκρατορία στην αρχαία ευρωπαϊκή αυτοκρατορική παράδοση. Ως ο πρώτος μεσαιωνικός κυβερνήτης της Δύσης, ο Καρλομάγνος είχε στεφθεί από τον Πάπα

αυτοκράτορα το έτος 800, μετατρέποντας έτσι τον εαυτό του από έναν βασιλιά μιας γερμανικής φυλής (των Φράγκων) σε κυβερνήτη υπό τη σκέπη του Θεού³.

Έως τον 17ο αιώνα δεν υπήρχε γερμανικό έθνος, καθώς ήταν διαχωρισμένο σε περισσότερα από τριακόσια ημιαυτόνομα κράτη και το καθένα κυβερνούσε ένας πρίγκιπας, επίσκοπος ή κόμης, παρά την προφανή ενότητα που προσδίδει ο τίτλος Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία⁴. Από θρησκευτική άποψη, η περιοχή ήταν το λίκνο της Μεταρρύθμισης, η οποία θα άλλαζε το πεπρωμένο της Καθολικής Εκκλησίας, προκαλώντας μια σειρά συγκρούσεων και πολέμων, αρχής γενομένης από τον Λούθηρο. Στις δεκαετίες μετά την Ειρήνη της Βεστφαλίας το 1648, η δομή του αυτοκρατορικού συντάγματος πρακτικά διατήρησε την ιεραρχική δομή της, με επικεφαλής τον αυτοκράτορα και τους εκλογείς, ή θα εξελισσόταν σε μια χαλαρή συνομοσπονδία σε μεγάλο βαθμό αυτόνομων αρχοντικών κρατών. Η Ειρήνη της Βεστφαλίας σταθεροποίησε τις συνθήκες υπό τις οποίες μπορούσαν να προχωρήσουν οι διαδικασίες οικοδόμησης του κράτους στα μεγάλα αυτοκρατορικά κτήματα⁵.

Κατά τη διάρκεια του 17ου αιώνα, η συνταγματική δομή της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας έγινε θέμα εντατικής επιστημονικής συζήτησης. Ο Jean Bodin, ο Γάλλος νομικός και ιστορικός, βοήθησε στην έναρξη αυτής της συζήτησης με το έργο του *‘Six livres de la République’* (1586). Μετά το έργο του Bodin, η κυριαρχία σημαίνει μια απόλυτη, ομοιόμορφη, αδιαίρετη και ανώτατη εξουσία που χαρακτηρίζει όλα τα πολιτικά σώματα (*res publica*) ως τέτοια. Επομένως, υπήρχε η ερώτηση αν η Αυτοκρατορία ήταν μια μοναρχία, μια αριστοκρατία ή μια ομοσπονδία ανεξάρτητων κρατών. Επειδή όλες οι απλές απαντήσεις στο ζήτημα της αυτοκρατορικής κυριαρχίας αποδείχθηκαν μη πειστικές, οι νομικοί άρχισαν να διακρίνουν μεταξύ δύο μορφών ανώτατης εξουσίας στην Αυτοκρατορία - *maiestas personalis* και *maiestas realis*.

Η συζήτηση τον 18ο αιώνα χρησίμευσε επίσης ως καταλύτης για τη δημιουργία ενός ολόκληρου πεδίου νομολογίας γνωστού ως «δημόσιου δικαίου της Ρωμαιο-Γερμανικής Αυτοκρατορίας» (*ius publicum Imperii Romano-Germanici*). Σε γενικές

---

³ Stollberg-Rilinger et al., 2018, σελ. 10-11

⁴ Brandão 2019, σελ. 142

⁵ Stollberg-Rilinger et al., 2018, σελ. 107

γραμμές, καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας της, ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά της αυτοκρατορίας ήταν ότι δεν είχε μια ενιαία, ανώτατη εξουσία. Αντίθετα, ήταν μια ιεραρχική πολιτεία αποτελούμενη από συνυφασμένα νομικά δικαιώματα, όπου πολλά άτομα και εταιρείες άσκησαν διάφορους βαθμούς εξουσίας⁶.

Η Γερμανική Συνομοσπονδία δημιουργήθηκε με το τέλος των Ναπολεόντειων Πολέμων, δεν ήταν ούτε τόσο νέα δημιουργία ούτε τόσο ξεκάθαρα ένα ενοποιημένο κράτος. Μπορεί μάλλον να περιγραφεί ως επέκταση της Βόρειας Γερμανικής Συνομοσπονδίας υπό τη μορφή ομοσπονδιακής μοναρχίας, της οποίας το περίεργο σύνταγμα έρχεται σε αντίθεση με όλες τις άλλες μοναρχίες και όλες τις άλλες ομοσπονδίες. Αποτελείται από είκοσι πέντε πολιτείες όλων των μεγεθών, από την Πρωσία με πληθυσμό 33.000.000 έως το Schaumburg-Lippe με πληθυσμό 42.000. Τρία από τα μέλη του - Lübeck, Bremen και Hamburg - είναι ελεύθερες πόλεις, επιζώντες της αρχαίας Χανσεατικής Ένωσης. Οι υπόλοιπες είναι κληρονομικές μοναρχίες, που διέπονται από κυρίαρχους οι οποίοι, σύμφωνα με το σύνταγμα κάθε συγκεκριμένου κράτους, κυβερνούν μαζί με συμβούλους με περισσότερο ή λιγότερο αντιπροσωπευτικό χαρακτήρα.

Η Γερμανική Συνομοσπονδία που ιδρύθηκε το 1815 εξελίχθηκε από Staatenbund σε Bundesstaat μέσα από τρία στάδια. Το πρώτο ήταν ο αποκλεισμός της Αυστρίας και ο σχηματισμός της Βόρειας Γερμανικής Συνομοσπονδίας υπό την προεδρία της Πρωσίας το 1866. Το δεύτερο ήταν η σύναψη μιας σειράς στρατιωτικών συνθηκών μεταξύ της Βόρειας Γερμανικής Συνομοσπονδίας και των κρατών της Νότιας Γερμανίας το 1866-1867. Το τρίτο ήταν η επίσημη ένωση των κρατών της Βόρειας και Νότιας Γερμανίας, με το όνομα μιας αυτοκρατορίας, το 1871⁷.

A.1.2 Η Γερμανική Αυτοκρατορία (1871-1918)

Η ίδρυση ενός γερμανικού έθνους-κράτους ήταν ουσιαστικός στόχος των αστικών κινημάτων χειραφέτησης του 19ου αιώνα⁸. Στη Γερμανία αυτά τα κινήματα

---

⁶ Stollberg-Rilinger et al., 2018, σελ. 106-107

⁷ Bryce, 1911, σελ. 244

⁸ Kruse, 2012, σελ. 21

τρέφονταν από εθνικιστικά συναισθήματα, ενώ ήταν απόρροια κυρίως των άθλιων συνθηκών διαβίωσης των πολιτών και της υπέρογκης φορολόγησης που συρρίκνωνε ακόμα περισσότερο το εισόδημά τους⁹. Τελικά στις 18 Ιανουαρίου 1871 με την ανακήρυξη του Πρωσού Βασιλιά Wilhelm I ως αυτοκράτορα ιδρύθηκε η Γερμανική Αυτοκρατορία. Σύμφωνα με τη συνταγματική της διαμόρφωση, η αυτοκρατορία ήταν επίσης μια ομοσπονδία Γερμανών πριγκίπων με την ουσιαστική υποστήριξη της ένοπλης δύναμης των στρατών τους. Οι εκλεγμένοι εκπρόσωποι δεν ήταν παρόντες στην ιδρυτική πράξη και συμμετείχαν έμμεσα μόνο στην ίδρυση του νέου κράτους. Σε αντίθεση με την Ιταλία, η Γερμανική Αυτοκρατορία αποτελούσε μία επανάσταση «εκ των άνω» που ουσιαστικά τέθηκε σε λειτουργία από τις δυνάμεις της παλιάς τάξης¹⁰.

Στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, μετά την ίδρυση της αυτοκρατορίας, ήταν απαραίτητο να αντικατασταθούν οι παραδοσιακές κρατικές ταυτοποιήσεις με έναν κυρίαρχο εθνικισμό αυτοκρατορίας. Για αυτό, η αυτοκρατορία προσφέρθηκε κυρίως ως σημείο αναφοράς, που συμπληρώθηκε από τις στρατιωτικές επιτυχίες στους πολέμους της ίδρυσης της αυτοκρατορίας και από την ταύτιση με τον "ιδρυτή του Reich", Otto von Bismarck. Λόγω της πρωσικής υπεροχής στο Reich, ο γερμανικός εθνικισμός έλαβε έναν προτεσταντικό χαρακτήρα, ο οποίος θα μπορούσε να δώσει στο νέο έθνος-κράτος έναν σχεδόν ιερό χαρακτήρα¹¹. Η εξωτερική πολιτική του Bismarck επικεντρώθηκε στη διατήρηση της ευρωπαϊκής ειρήνης. Η επιβίωση του νεοσύστατου εθνικού κράτους με τη Γερμανική Αυτοκρατορία δεν εξαρτιόταν αποκλειστικά από τις δυνατότητες και τα όρια μιας επιδέξιας εξωτερικής πολιτικής, αλλά έπρεπε επίσης να ενισχυθεί μέσω επιτυχιών στην εξωτερική πολιτική, κάτι το οποίο ο Bismarck θεωρούσε πάντα ως μοχλό για τη σταθεροποίηση της τάξης στο εσωτερικό. Σύμφωνα με τον ιστορικό Klaus Hildebrands, το υφιστάμενο σύστημα συμμαχίας κρίθηκε όχι για την καταλληλότητά του για ειρήνη, αλλά για την καταλληλότητά του για πόλεμο¹².

Στο εσωτερικό της χώρας ο Otto von Bismarck δημιούργησε ένα καθεστώς φιλελεύθερης μοναρχίας στη Γερμανία, ιδίως καθώς το 1871 επέκτεινε το δικαίωμα

---

⁹ Hill, 2005, σελ. 34-35

¹⁰ Kruse, 2012, σελ. 21

¹¹ Kruse, 2012, σελ. 30, 33

¹² Ulrich, 2012, σελ. 86, 89

φήφου που θεσπίστηκε αρχικά το 1867 για όλους τους άντρες άνω των 25 ετών. Αυτό που χαρακτηρίζει τη Γερμανική Αυτοκρατορία έως το 1918 είναι η εξής αντίφαση: από τη μία πλευρά το γερμανικό έθνος ήταν ιδιαίτερα εξελιγμένο στον τομέα της βιομηχανίας, αλλά από την άλλη ήταν οπισθοδρομικό στον πολιτικό τομέα, καθώς αποτελούσε μία θεσμική και όχι κοινοβουλευτική δημοκρατία, με τους Καγκελάριους να λογοδοτούν στον Kaiser και όχι στη Βουλή, κάτι το οποίο άλλαξε το 1918¹³. Σημαντικό στοιχείο της Γερμανικής Αυτοκρατορίας της εν λόγω περιόδου ήταν ο 'Α Παγκόσμιος Πόλεμος με την ταπεινωτική, για τους Γερμανούς, Συνθήκη των Βερσαλλιών που έληξε αυτόν τον Πόλεμο, ή όπως αναφέρει ο Gay¹⁴ «μια σταθερή και εσκεμμένη ταπείνωση των Γερμανών». Στις 28 Ιουνίου 1919 υπεγράφη στο Παρίσι η Συνθήκη Ειρήνης που επίσημα τερμάτισε τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, γνωστή ως Συνθήκη των Βερσαλλιών, έπειτα από έξι μήνες διαπραγματεύσεων, και η οποία επικυρώθηκε από την Κοινωνία των Εθνών στις 10 Ιανουαρίου του 1920.

Οι νικητές των συμμάχων επιδίωξαν επίσημα να υποτάξουν τη γερμανική επιθετικότητα που εντατικοποιήθηκε μετά τη γερμανική ενοποίηση¹⁵. Η Συνθήκη αυτή, αν και τερμάτισε επίσημα τον Μεγάλο Πόλεμο, ουσιαστικά οδήγησε στη διατάραξη των ισορροπιών στην Ευρώπη και έτσι στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο¹⁶. Οι όροι της Συνθήκης των Βερσαλλιών οδήγησαν σε ένα νέο εδαφικό καθεστώς στην Ευρώπη, καθώς οι Ευρωπαίοι, στη βάση της δικής τους οργάνωσης ως μικρών εθνών (Αγγλία, Γαλλία, Ιταλία, Βέλγιο), επιτάχυναν τον κατακερματισμό των κεντρικών δυνάμεων που είχαν ηττηθεί¹⁷. Σύμφωνα με τους όρους της Συνθήκης, απαγορεύτηκε η ένωση της Γερμανίας με την Αυστρία, επέστρεψε η Αλσατία και η Λωρραίνη στη Γαλλία, ενώ τέλος παραχωρήθηκαν μέρη της Γερμανίας στη Πολωνία. Χάνοντας το βόρειο Σλέσβιγκ-Χόλσταϊν, συνολικά η Γερμανία έχασε περίπου το 13% της παλιάς της επικράτειας, έξι εκατομμύρια πληθυσμό αλλά και πολύτιμους φυσικούς πόρους¹⁸. Παράλληλα, με την

---

¹³ Winkler, 2011, σελ. iv

¹⁴ Gay, 2010, σελ. 27

¹⁵ Petráš, 2015, σελ. 34

¹⁶ Andelman, 2007, σελ. 14

¹⁷ Andelman, 2007, σελ. 22

¹⁸ Gay, 2010, σελ. 27

ανεξαρτητοποίηση της Πολωνίας αποκαταστάθηκαν τα σύνορα σε εκείνα προ του διαμελισμού της το 1772, καθώς ήταν υπό ρωσική επιρροή¹⁹.

Επίσης, με τη Συνθήκη των Βερσαλλιών, επίσης, η Γερμανία αναγκάστηκε να καταβάλει σημαντικές αποζημιώσεις στους νικητές του πολέμου, η Ρηνανία ήταν αποστρατικοποιημένη ζώνη, ενώ απαγορεύθηκε και ο επανεξοπλισμός της Γερμανίας. Οι όροι αυτοί δεν έγιναν ποτέ αποδεκτοί από τη Γερμανία, ιδίως με δεδομένο ότι είχαν βαθιά πίστη στον ζωτικό χώρο (Lebensraum), που ισοδυναμούσε με την επέκταση των γερμανικών συνόρων προς την Ανατολή²⁰. Επίσης, ο αφοπλισμός έθιγε τα συμφέροντα ορισμένων, όπως όσων είχαν λάβει μέρος στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο και πλέον βρέθηκαν να προσπαθούν να ενταχθούν σε μία κοινωνία με υψηλή ανεργία, πληθωρισμό και πολιτικο-ιδεολογικές αντιπαραθέσεις²¹. Επιπρόσθετα, κυριαρχούσε μία βιωματική εμπειρία του πολέμου στη μεταπολεμική Γερμανία (Kriegserlebnis), ενώ όσοι είχαν λάβει μέρος στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο δημιούργησαν παραστρατιωτικές ομάδες (Freikorps). Όλα τα παραπάνω είχαν σημαντικό αρνητικό αντίκτυπο στη Δημοκρατία της Βαϊμάρης²².

Η Γερμανία εισήλθε στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο πιστεύοντας ότι ο πόλεμος θα ήταν σαν τον Γαλλο-Πρωσικό Πόλεμο του 1870-1871 και ότι η κυβέρνηση θα μπορούσε να χρηματοδοτήσει έναν σύντομο πόλεμο εκδίδοντας ομόλογα, τα οποία μια ηττημένη Γαλλία θα εξαργυρώσει σε χρυσό. Η κεντρική κυβέρνηση στη Γερμανία, η οποία δεν επέβαλε φόρους εισοδήματος, χρηματοδότησε τον πόλεμο σχεδόν πλήρως με την έκδοση χρέους. Με τα ελλείμματα που ακολούθησαν το τέλος του πολέμου, το χρέος του Reich ισοδυναμούσε με τον μισό εθνικό πλούτο²³. Ο πληθωρισμός, η ανεργία, οι συνθήκες διαβίωσης και η ταπεινωτική ήττα των Γερμανών δημιούργησαν ένα ιδιαίτερο πολιτικό και κοινωνικό περιβάλλον, στο οποίο άνησε η Δημοκρατία της Βαϊμάρης.

---

¹⁹ Overy, 2009, σελ. 17

²⁰ Abrahamsson, 2013, σελ. 43

²¹ Herf, 2012, σελ. 89

²² Preston, 2009, σελ. 223

²³ Hetzel, 2002, σελ. 3

A.1.3 Η Δημοκρατία της Βαϊμάρης (1918-1933)

Κατά την περίοδο 1918-1933 λαμβάνουν χώρα σημαντικές πολιτικές και κοινωνικοτεχνολογικές εξελίξεις στη Γερμανία, συχνά αντιφατικές μεταξύ τους. Τη δεκαετία του 1920 το Βερολίνο χαρακτηρίζεται από μία άνθηση του μοντερνισμού, με σημαντικούς πρωτοπόρους καλλιτέχνες και διανοούμενους²⁴. Από την άλλη πλευρά, ωστόσο, υπάρχει η ήττα από τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, υψηλό ρυθμό πληθωρισμού, ύφεση εξαιτίας της οικονομικής ύφεσης στην Αμερική τον Οκτώβριο του 1929, εξαιρετικά υψηλά επίπεδα ανεργίας, ανέχειας και αθλιότητας με συνεχή μείωση στο συσσίτιο, μη δυνατότητα προμήθειας καυσίμων για αρκετές οικογένειες με πενιχρό εισόδημα, αύξηση της παιδικής θνησιμότητας και των θανάτων από φυματίωση και πνευμονία, καθώς και προσπάθειες αποσταθεροποίησης του καθεστώτος από δεξιά και αριστερά κόμματα και ιδίως τις εμφυλιοπολεμικού τύπου συγκρούσεις μεταξύ κομμουνιστών και εθνικοσοσιαλιστών²⁵.

Παράλληλα με το πολιτικό καθεστώς, οι συνθήκες διαβίωσης των Γερμανών, έπειτα από τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο και τους όρους της Συνθήκης των Βερσαλλιών, οδήγησαν τον Νοέμβριο του 1918 στη Γερμανική Επανάσταση με βασικότερα αιτήματα²⁶: επαρκή εφοδιασμό του γερμανικού πληθυσμού με φθηνά τρόφιμα και κάρβουνα, σύναψη ειρήνης χωρίς προσαρτήσεις, απελευθέρωση πολιτικών κρατουμένων, καθώς και παραχώρηση των βασικότερων δημοκρατικών δικαιωμάτων, ήτοι ελευθερία των συγκεντρώσεων και ίδρυσης συλλόγων, γενικό και ισότιμο δικαίωμα ψήφου, καθώς και κατάργηση της λογοκρισίας. Σύμφωνα με τον Winkler²⁷ «ο ασύμμετρος εκδημοκρατισμός της Γερμανίας, με την πρώιμη θέσπιση του καθολικού δικαιώματος ψήφου για τους άντρες από τη μία και την καθυστερημένη επικράτηση της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας από την άλλη, ερμηνεύει εν πολλοίς την ιστορία της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης».

---

²⁴ Winkler, 2011, σελ. iii

²⁵ Ruge, 2012, σ. 7-8

²⁶ Ruge, 2012, σελ. 11

²⁷ Winkler, 2011, σελ. v

Στις 14 Αυγούστου 1919 ψηφίστηκε το Σύνταγμα της Βαϊμάρης²⁸, με ορόσημο την απευθείας εκλογή του Προέδρου του Reich από τον λαό, με συγκέντρωση εξουσιών, κάτι το οποίο εγκυμονούσε κινδύνους για τη μετάβαση σε ένα καθεστώς «κοινοβουλευτικού απολυταρχισμού». Το Σύνταγμα της Βαϊμάρης της 11ης Αυγούστου 1919 ήταν το πρώτο δημοκρατικό σύνταγμα στη Γερμανία. Δημιουργήθηκε υπό την επίδραση της ήττας στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο και ήταν υπό την πίεση της Συνθήκης των Βερσαλλιών για όλη τη διάρκεια ισχύος του. Χαρακτηριζόταν από ένα φιλόδοξο πρόγραμμα εκδημοκρατισμού του κράτους και μιας δίκαιης κοινωνίας που βασιζόταν στις αξίες της ελευθερίας και της αλληλεγγύης. Η πραγματοποίησή του ήταν δύσκολη με την έλλειψη υποστήριξης, ειδικά από πολιτικές και οικονομικές ελίτ, τουλάχιστον σε ένα στοιχειώδες επίπεδο. Αυτές οι κρίσεις προκάλεσαν επίσης ριζοσπαστικοποίηση του πληθυσμού με απότομη αύξηση του αριθμού των ριζοσπαστικών κομμάτων, στο μεγαλύτερο εκ των οποίων - το NSDAP - ανατέθηκε η εντολή σχηματισμού κυβέρνησης το 1933.

Τον Ιούνιο του 1920 ο λεγόμενος Συνασπισμός της Βαϊμάρης, ο οποίος αποτελείτο από τους Σοσιαλδημοκράτες, το Κέντρο και το Γερμανικό Δημοκρατικό Κόμμα, έχασε την πλειοψηφία στις εκλογές, ενώ στο τέλος του Μαρτίου 1930 διαλύθηκε η τελευταία κυβέρνηση κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας. Όλες αυτές οι πολιτικές, αλλά και κοινωνικές, εξελίξεις στην «ασύμμετρη», όπως τη χαρακτηρίζει ο Ruge²⁹ Δημοκρατία της Βαϊμάρης κατέστησαν τον Hitler ωφελημένο. Προκειμένου να κατανοηθούν οι εξελίξεις την περίοδο 1918-1933 στη Δημοκρατία της Βαϊμάρης, είναι σημαντικό να αναλυθούν οι πολιτικές δυνάμεις που έδρασαν εκείνη την περίοδο, όπως και οι ιδεολογικές τους τοποθετήσεις και τα συμφέροντα που επεδίωκαν. Η ανάλυση αυτή λαμβάνει χώρα αμέσως παρακάτω, με βάση τα όσα αναφέρονται από το Deutscher Bundestag (2006), τον Winkler (2011), και τον Ruge (2012):

1) Το Γερμανικό Εθνικό Λαϊκό Κόμμα (Deutsch-Nationale Volkspartei - DNVP), που εκπροσωπεί το συντηρητικό μοναρχικό στρατόπεδο, έκανε εκστρατεία κατά του

²⁸https://www.jura.uni-wuerzburg.de/fileadmin/02160100/Elektronische_Texte/Verfassungstexte/Die_Weimarer_Reichsverfassung_2017ge.pdf

²⁹ Ruge, 2012, σελ. vii

δημοκρατικού συστήματος και της διεθνούς τάξης που θεσπίστηκε με τη Συνθήκη των Βερσαλλιών. Το DNVP υπερασπίστηκε τα οικονομικά και κοινωνικά συμφέροντα των μεγάλων γαιοκτημόνων και βιομηχάνων. Υπό την προεδρία του Alfred Hugenberg το κόμμα έγινε πιο ριζοσπαστικό, με αντιδημοκρατικές και αντισημιτικές τάσεις. Μέσω της συνεργασίας με το NSDAP, έκανε τον Hitler αποδεκτό από τους δεξιούς αστούς. Η κυβέρνηση συνασπισμού του DNVP και του NSDAP που ανέλαβε τα καθήκοντά της τον Ιανουάριο του 1933 υπό την καγκελαρία του Adolf Hitler.

2) Το Γερμανικό Δημοκρατικό Κόμμα (Deutsche Demokratische Partei - DDP), ήταν το προϊόν μιας συγχώνευσης μεταξύ του Προοδευτικού Λαϊκού Κόμματος (Fortschrittliche Volkspartei - FVP) και της αριστερής πτέρυγας των Εθνικών Φιλελευθέρων. Το DDP υποστήριξε τη δημοκρατική τάξη και διαδραμάτισε πολύ σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση του Συντάγματος της Βαϊμάρης. Το κόμμα, ζήτησε τον αυστηρό διαχωρισμό της εκκλησίας και του κράτους, τον περιορισμό της κυβερνητικής ρύθμισης της οικονομίας και την κατάργηση των οικονομικών μονοπωλίων και επιδίωξε μια δίκαιη ισορροπία μεταξύ των συμφερόντων κεφαλαίου και εργασίας. Το DDP υποστήριξε τη δημιουργία ενός Συνδέσμου Εθνών. Στην Εθνική Συνέλευση του 1919-1920 ήταν μέρος του Συνασπισμού Βαϊμάρης με το SPD και το Κεντρώο Κόμμα και συμμετείχε σε σχεδόν κάθε κυβέρνηση μέχρι το 1932. Η προθυμία του DDP να κάνει μη δημοφιλείς συμβιβασμούς δεν απέβη προς όφελός του.

3) Το Γερμανικό Λαϊκό Κόμμα (Deutsche Volkspartei - DVP), το οποίο συγκροτήθηκε από τη δεξιά πτέρυγα των Εθνικών Φιλελευθέρων και τμήματα του Προοδευτικού Λαϊκού Κόμματος, ήταν από αδιάφορο έως εχθρικό απέναντι στο νέο κράτος. Η πολιτική του ιδεολογία εξακολουθούσε να είναι βαθιά ριζωμένη στον αυταρχισμό και υποστήριξε τη δημιουργία μιας ισχυρής κεντρικής κυβέρνησης. Στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής, ζήτησε την αναθεώρηση της Συνθήκης των Βερσαλλιών. Υπό την προεδρία του Gustav Stresemann, το DVP συμφώνησε με το δημοκρατικό σύστημα προσαρμόστηκε με τις νικητρίες δυνάμεις. Η άνοδος των αντι-κοινοβουλευτικών δυνάμεων μέσα στο κόμμα μετά το θάνατο του Stresemann και η σύγκλιση του με τη δεξιά εθνικιστική αντιπολίτευση δεν μπορούσε να αποτρέψει μια

σταθερή πτώση στην εκλογική ομάδα του DVP από το 10% των ψήφων στις εκλογές του Reichstag του 1920 στο 1% τη δεκαετία του 1930.

4) Το Κόμμα των Κεντρώων (Zentrumspartei ή Zentrum) θεωρούσε τον εαυτό του ως την πολιτική φωνή του καθολικού πληθυσμού. Υπό την ηγεσία του Matthias Erzberger, το Κεντρώο Κόμμα έδειξε πίστη του στο σύνταγμα της δημοκρατίας και συνεργάστηκε με το SPD και το DDP στον Συνασπισμό της Βαϊμάρης για τη δημιουργία κοινοβουλευτικής δημοκρατίας. Εκτός από την υπεράσπιση των δικαιωμάτων της Καθολικής Εκκλησίας και την υποστήριξη της στη διατήρηση των ομοσπονδιακών κρατών (Länder), το Κόμμα χαρακτηρίστηκε από μια ευρέως διαφορετική πολιτική πλατφόρμα. Ενώ η αριστερή της πτέρυγα ευνόησε την ανάπτυξη του κράτους πρόνοιας και τη διεθνή κατανόηση, η δεξιά πτέρυγα υποστήριξε ένα πατριαρχικό εταιρικό σύστημα διακυβέρνησης στο εσωτερικό του και μια ρεβιζιονιστική εξωτερική πολιτική με έμφαση στην υπεράσπιση των εθνικών συμφερόντων. Το Κόμμα λάμβανε περίπου το 15% των ψήφων, παρείχε συνολικά πέντε Καγκελάρους του Ράιχ και συμμετείχε σε κάθε εθνική κυβέρνηση έως το 1932.

5) Το Λαϊκό Κόμμα της Βαυαρίας (Bayerische Volkspartei - BVP) διαχωρίστηκε από το Κέντρο σε μια διαμάχη σχετικά με τη στάση του κόμματος έναντι του κοινοβουλευτικού συστήματος και καθιερώθηκε ως συντηρητικό κληρικό κόμμα με περιφερειακή βάση ψηφοφόρων. Αυτό το εξειδικευμένο κόμμα ήταν η κυρίαρχη πολιτική δύναμη στη Βαυαρία. Σε εθνικό επίπεδο, φιλοδοξούσε να συμμετάσχει σε κεντροδεξιούς συνασπισμούς που θα διατηρούσαν το SPD εκτός κυβέρνησης. Από το 1930 και μετά, το BVP υποστήριξε τη συμμετοχή των εθνικών σοσιαλιστών στην κυβέρνηση.

6) Το Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα της Γερμανίας (Sozialdemokratische Partei Deutschlands - SPD), παρά τις εσωτερικές του συγκρούσεις κατά την εποχή της επανάστασης, δεσμεύτηκε να υποστηρίξει το σύστημα διακυβέρνησης. Πίεσε για πρόωρες εκλογές στην Εθνοσυνέλευση και, ως η ισχυρότερη πολιτική δύναμη στο Κοινοβούλιο, με το 39,9% των ψήφων, συμμετείχε στην κυβέρνηση ως μέρος του Συνασπισμού της Βαϊμάρης υπό την πρωθυπουργία του Philipp Scheidemann. Το SPD, το οποίο παρέμεινε η ισχυρότερη πολιτική δύναμη μέχρι το 1932, υποστήριζε

πάντα και υπερασπίστηκε τη Δημοκρατία, παρά το γεγονός ότι ήταν σε αντίθεση για το μεγαλύτερο μέρος της περιόδου της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης. Η συνεχής πράξη εξισορρόπησης μεταξύ του πραγματιστικού συμβιβασμού και της πολιτείας από τη μια πλευρά και της επιδίωξης ενός σοσιαλιστικού προγράμματος από την άλλη οδήγησε σε εσωτερικές συγκρούσεις και τελικά οδήγησε σε απώλεια περίπου 40% των ψηφοφόρων του, ενώ τα ποσοστά του στις εκλογές του 1933 μειώθηκαν κάτω από 20%.

7) Το Ανεξάρτητο Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα της Γερμανίας (Unabhängige Sozialdemokratische Partei Deutschlands - USPD) ιδρύθηκε το 1917 υπό την προεδρία του Hugo Haase από την ειρηνική πτέρυγα του SPD μετά από μια διαμάχη σχετικά με τη συνεχιζόμενη επιδίωξη του πολέμου. Οι μαζικές απεργίες που διοργάνωσε το USPD κατά της συνέχισης του πολέμου κέρδισαν την υποστήριξη του κόμματος, ιδίως μεταξύ των σοσιαλιστών μελών του εργατικού δυναμικού. Αν και τα δύο κόμματα συμφώνησαν τον Νοέμβριο του 1918 να συνεργαστούν στο Συμβούλιο των Λαϊκών Αντιπροσώπων, η επίπτωση του SPD στη χρήση βίας από κυβερνητικά στρατεύματα εναντίον αριστερών ανταρτών ώθησε το USPD να παραιτηθεί από την προσωρινή κυβέρνηση στα τέλη του 1918. Αφού το τμήμα των Σπαρτακιστών χωρίστηκε από το κόμμα, αλλά και έπειτα την κακή εμφάνισή του στις εκλογές για την Εθνοσυνέλευση, το μαρξιστικό προσανατολισμένο κόμμα ανέκαμψε για να εξασφαλίσει το 17,9% των ψήφων στις εκλογές 1920 και έγινε το δεύτερο μεγαλύτερο κοινοβουλευτικό κόμμα στο Reichstag. Στη συνέχεια, το USPD χαρακτηρίστηκε όλο και περισσότερο σε εσωτερικές διαμάχες. Στα τέλη του 1920, η αριστερή του πτέρυγα προσχώρησε στο KPD και το υπόλοιπο του κόμματος επανενώθηκε με το MSPD το 1922.

8) Το Κομμουνιστικό Κόμμα της Γερμανίας (Kommunistische Partei Deutschlands - KPD) ιδρύθηκε από την ένωση Σπάρτακος (Spartacus League), με επικεφαλής τη Rosa Luxemburg και τον Karl Liebknecht στις 30 Δεκεμβρίου 1918. Το κόμμα, το οποίο δεν είχε ισχυρές ρίζες μεταξύ του πληθυσμού στις πρώτες μέρες του, φιλοδοξούσε να εγκαθιδρύσει μια δικτατορία μπολσεβίκων βασισμένη σε συμβούλια που διαμορφώθηκαν στα ρωσικά σοβιέτ. Απέρριψαν το κοινοβουλευτικό σύστημα και δεν συμμετείχαν στις εκλογές της Εθνικής Συνέλευσης. Αντ' αυτού, προσπάθησαν,

μέσω μαζικών απεργιών και διαδηλώσεων, να κερδίσουν υποστηρικτές και να νικήσουν τις δημοκρατικές δυνάμεις. Αποδυναμωμένοι από εσωτερικές συγκρούσεις και αποχωρήσεις, το KPD έλαβε μόνο το 2,1% των ψήφων στις εκλογές του Reichstag το 1920. Έως το τέλος του ίδιου έτους, περίπου 300.000 μέλη της αριστερής πτέρυγας του USPD προσχώρησαν στο KPD, με αποτέλεσμα να εξελίσσεται σε ένα μαζικό κόμμα, καθοδηγούμενο από τη Μόσχα, το οποίο μπόρεσε να εξασφαλίσει το 10% περίπου των ψηφοφόρων. Η ριζοσπαστικοποίηση του πολιτικού τοπίου μετά την Μεγάλη Ύφεση του 1929 επέτρεψε στο κόμμα να ανέβει στην τρίτη θέση στις εκλογές του Reichstag του 1930 έως το 1933.

9) Το Εθνικό Σοσιαλιστικό Γερμανικό Εργατικό Κόμμα (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei - NSDAP) ιδρύθηκε το 1919 και αρχικά αντλούσε υποστήριξη από τις κατώτερες μεσαίες τάξεις στο Μόναχο, οι οποίες είχαν υποστεί διάβρωση της κοινωνικής τους κατάστασης. Ιδιαίτερα μετά την απονομή της προεδρίας του κόμματος, επενδυμένη με δικτατορικές δυνάμεις, στον Adolf Hitler το 1921, το NSDAP προσπάθησε - μέσω σοβινιστικών εθνικιστικών και αντισημιτικών διαδηλώσεων και πράξεων βίας που προορίζονταν ως διαμαρτυρίες ενάντια στη Συνθήκη των Βερσαλλιών και την πολιτική της παράδοσης της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης - να πυροδοτήσει την εκτεταμένη εχθρότητα προς τη νέα πολιτική τάξη που γεννήθηκε στους εθνικιστικούς κύκλους και να υπονομεύσει το δημοκρατικό σύστημα.

Μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα στη μπυραρία του Μονάχου (Munich Beer Hall Putsch), της 9ης Νοεμβρίου 1923, τη σύλληψη και φυλάκιση του Hitler και την προσωρινή απαγόρευση του κόμματος, το δεξιό εξτρεμιστικό NSDAP, που είχε μικρή εκλογική επιτυχία πριν από το 1930, μεταξύ 2,6% και 6,5% των ψήφων, άλλαξε προσέγγιση. Η ανασφάλεια και η κοινωνική στέρηση που βίωσαν ευρύτατα τμήματα του πληθυσμού προσέφεραν σημαντικό περιθώριο για την αντισημιτική και αντικαπιταλιστική ρητορική των εθνικοσοσιαλιστών. Το 1930 το NSDAP σημείωσε μια ηχηρή εκλογική επιτυχία καθώς το μερίδιό του στις ψήφους αυξήθηκε στο 18,3%. Πλέον ήταν η δεύτερη μεγαλύτερη κοινοβουλευτική ομάδα στο Reichstag με 102 έδρες. Με τον τρόπο αυτό το κόμμα μπόρεσε όχι μόνο να επεκτείνει την ανατρεπτική επιρροή του

στο έργο του κοινοβουλίου αλλά και να ενισχύσει τη φήμη του μεταξύ των μεσαίων τάξεων στα δεξιά του πολιτικού φάσματος.

Το NSDAP έγινε αντιληπτό από όλο και περισσότερους πρώην υποστηρικτές των Συντηρητικών και Φιλελεύθερων κομμάτων, καθώς και από πολλούς νέους και μη ψηφοφόρους, ως η νέα δύναμη που, με τη ρατσιστική, εθνικιστική και κολεκτιβιστική ιδεολογία της και την επιθετική στάση της στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής, φαινόταν να έχει την ικανότητα να βρει λύσεις στα οικονομικά και πολιτικά προβλήματα της Γερμανίας. Το φθινόπωρο του 1931, το NSDAP, το DNVP και οι εθνικιστικές παραστρατιωτικές ενώσεις ενώθηκαν στο Μέτωπο του Harzburg προκειμένου να εντείνουν τον αγώνα κατά της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας. Οι πολιτικές αποσταθεροποίησης που ακολουθούσαν το NSDAP και το KPD οδήγησαν σε μια ταχεία διαδοχή κυβερνήσεων χωρίς κοινοβουλευτικές πλειοψηφίες και στην επανάληψη των γενικών εκλογών σε σύντομα διαστήματα. Τέλος, ο Πρόεδρος Paul von Hindenburg, εν μέρει υπό την πίεση των δεξιών συντηρητικών κύκλων και παρά την πτώση της ψήφου NSDAP στις τελευταίες δημοκρατικές εκλογές, διόρισε Hitler Καγκελάριο μιας κυβέρνησης συνασπισμού των NSDAP και DNVP, αντιμετωπίζοντας με αυτόν τον τρόπο την πτώση της κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας της Βαϊμάρης.

Σημαντικό στοιχείο της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης που αξίζει να αναφερθεί ήταν και οι σχέσεις μεταξύ της Γερμανίας και της Σοβιετικής Ένωσης. Μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο οι μεταξύ τους εντάσεις άρχισαν να μειώνονται. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1920, η Γερμανία και η Σοβιετική Ένωση προχώρησαν σε ομαλοποίηση των σχέσεών τους με την υπογραφή της Συνθήκης του Rapallo το 1922. Η Συνθήκη του Rapallo αποκατέστησε τις σχέσεις και ενίσχυσε τους οικονομικούς δεσμούς που είχαν αποκλειστεί από τη Συμφωνία των Βερσαλλιών από μέρους των ευρωπαϊκών δυνάμεων. Επιπλέον, και τα δύο έθνη αποφάσισαν να μην ζητήσουν τις αποζημιώσεις που ορίζονται στη Συνθήκη των Βερσαλλιών. Η Συνθήκη του Βερολίνου του 1926 επιβεβαίωσε περαιτέρω τους όρους της Συνθήκης του Rapallo, ενώ πρόσθεσε δύο διατάξεις: ότι α) εάν ένα έθνος δέχεται επίθεση από μια τρίτη δύναμη,

το άλλο θα παραμείνει ουδέτερο και β) θα συναινέσει να μην ζητήσει αποζημιώσεις μεταξύ τους³⁰.

A.1.4 Το Τρίτο Reich-Η Ναζιστική Γερμανία (1933-1945)

Στην προηγούμενη ενότητα αναφέρθηκε η άνοδος του Hitler στην εξουσία. Ο Hitler είχε ευρεία αποδοχή από τον γερμανικό λαό έπειτα από την άνοδό του. Σε αυτό συνετέλεσε σε μεγάλο βαθμό η προπαγάνδα. Μέσα σε λίγες εβδομάδες από την ανάληψη της εξουσίας, οι Ναζί δημιούργησαν το Υπουργείο Λαϊκού Διαφωτισμού και Προπαγάνδας (Reichsminister für Volksaufklärung und Propaganda), με επικεφαλής τον Joseph Goebbels (1897-1945)³¹. Αυτό το υπουργείο ανέπτυξε ένα πρόγραμμα προπαγάνδας που διείσδυσε σε κάθε περιοχή της γερμανικής ζωής και το οποίο ήταν έξυπνα προσαρμοσμένο ώστε να προσελκύει τις αδυναμίες και τις φιλοδοξίες διαφόρων ομάδων του πληθυσμού. Όλες οι μορφές των μέσων μαζικής ενημέρωσης, της εκπαίδευσης, της βιομηχανίας και της επιστημονικής δραστηριότητας χρησιμοποιήθηκαν για τη διάδοση των εθνικών σοσιαλιστικών ιδεωδών, ενώ ο ίδιος ο Hitler εμφανίστηκε συχνά σε μαζικές συγκεντρώσεις προωθώντας προσωπικά την προπαγάνδα³².

Ο Goebbels εισήγαγε το σύστημα Gleichschaltung, βάσει του οποίου όλα τα μέσα μαζικής ενημέρωσης τέθηκαν υπό κρατική εποπτεία και οι εφημερίδες, το ραδιόφωνο και ο κινηματογράφος έπρεπε να προσχωρήσουν στο έργο τους με τις ναζιστικές ευχές. Η εθνικοσοσιαλιστική ιδεολογία δεν θα εισέλθει στις γερμανικές μάζες παρά νωρίτερα από την παροχή των πληροφοριών του Goebbels που διεξήχθη μέσω όλων αυτών των μέσων ενημέρωσης, συμπεριλαμβανομένης της τηλεόρασης που ήταν στα σπάργανα της. Η ιδέα της προπαγάνδας του Goebbels συνοψίζεται στην ακόλουθη πρόταση: «Ένα ψέμα που επαναλαμβάνεται αρκετά συχνά γίνεται η αλήθεια»³³. Ωστόσο, μετά την ανάληψη της εξουσίας υπήρξε κάποια διαφορά απόψεων μεταξύ του Goebbels και του Hitler ως προς τον ακριβή ρόλο της προπαγάνδας στο

---

³⁰ Carl, n.d., σελ. 1

³¹ Welch, 2002, σελ. 23

³² Nelson, 2006, σελ. 266

³³ Baronić, 2015, σελ. 177

Τρίτο Ράιχ. Ο Hitler θεώρησε ότι η σημασία της προπαγάνδας θα μειωνόταν μόλις το NSDAP απέκτησε πολιτική εξουσία. Δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι, δεδομένης της επιτυχίας του Goebbels στην κυριαρχία των εκλογικών νικών του Κόμματος το 1933, διαφώνησε με τη διάκριση του Hitler μεταξύ προπαγάνδας και κρατικού μηχανισμού. Ο Goebbels πίστευε ότι η προπαγάνδα θα ήταν απαραίτητη στην εξουσία, όχι μόνο για να κινητοποιήσει τη μαζική υποστήριξη για το νέο *Völkischer Staat*, αλλά και για να διατηρήσει ένα αυξημένο επίπεδο ενθουσιασμού και δέσμευσης για τα ιδεολογικά θεμέλιά του³⁴.

Ο «επαναστατικός» στόχος του ναζιστικού καθεστώτος να επιφέρει την *Volksgemeinschaft*, την αληθινή αρμονία των τάξεων, υπογραμμίζει την εξαιρετικά φιλόδοξη φύση της προπαγάνδας του. Βασικό στοιχείο της προπαγάνδας των Ναζί ήταν η έμφαση στον εθνικισμό³⁵. Ο εθνικισμός είναι ένας προσδιορισμός μιας ομάδας με μια πολιτική οντότητα που ορίζεται με εθνικούς όρους, δηλαδή το έθνος. Επιπρόσθετα βασικά θέματα της εθνικής σοσιαλιστικής προπαγάνδας ήταν η υπεροχή και η φυλετική καθαρότητα του γερμανικού λαού και η προδοσία τόσο από τους ξένους επιτιθέμενους, όσο και από τους εχθρούς που είχαν διεισδύσει στη χώρα τους. Όλα τα πρόσφατα προβλήματα της Γερμανίας θα μπορούσαν να αποδοθούν σε αυτές τις ομάδες.

Επιπλέον, οι Ναζί ήταν σε θέση να απευθύνουν έκκληση προς τις κατώτερες μεσαίες τάξεις, των οποίων οι επιχειρήσεις είχαν υποφέρει κάτω από τις δύσκολες οικονομικές συνθήκες, κατηγορώντας τους Εβραίους για τα προβλήματά τους και στις μεσαίες τάξεις προωθώντας την ιδέα ενός φυλετικά καθαρού, ισχυρού έθνους. Με αυτόν τον τρόπο, χειρίστηκαν έξυπνα τους φόβους και τις αδυναμίες κάθε ομάδας με στοχευμένα εργαλεία προπαγάνδας³⁶. Στο πλαίσιο αυτό, μια βασική ιδέα που διέπει την προπαγανδιστική κουλτούρα του Hitler στη βάση του εθνικισμού ήταν η ιδέα της συνοχής. Για να είναι συνεκτική, μια ομάδα πρέπει να έχει μια ταυτότητα του σκοπού και μια προφανή κοινότητα προέλευσης. Τα εργαλεία του για την ενοποίηση

---

³⁴ Welch, 2002, σελ. 10, 22

³⁵ Welch, 2004, σελ. 213

³⁶ Nelson, 2006, σελ. 265-267

μεγεθύνουν μία ανώτερη φυλή και μία ανώτερη κουλτούρα. Αυτή η συνοχή εκφράστηκε στην πολιτιστική προπαγάνδα, συγκεκριμένα στην τέχνη, η οποία θεωρήθηκε κατάλληλη για να προωθήσει τα γερμανικά ιδεώδη³⁷.

Την μεγάλη λαϊκή αποδοχή του Hitler την άνοδο και τη μετέπειτα αποδοχή του Hitler αποτυπώνετε ως εξής: «Ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος αντιμετωπίστηκε από τις γερμανικές ελίτ ως μια σύγκρουση «ιδεών του 1914», δηλαδή των ιδεών της τάξης, της «εθνικής κοινότητας» (Volksgemeinschaft) και της εσωστρέφειας, από τη μια, και της ελευθερίας, της ισότητας και της αδελφότητας, δηλαδή των ιδεών του 1989, από την άλλη. Πάνω σε αυτή την αντι-δυτική κληρονομιά πάτησε ο Hitler. Έσπρωξε στα άκρα τη γερμανική αποστροφή προς τις ιδέες της Δύσης, κατορθώνοντας έτσι να βρει ουσιαστικό στήριγμα στην αριστοκρατία και στις τάξεις των μεγάλων γαιοκτημόνων»³⁸.

Ωστόσο, στήριξη στον Hitler δεν προσέφεραν μόνο η αριστοκρατία και οι μεγάλοι γαιοκτήμονες. Ο αντιδραστικός μοντερνισμός ενσωμάτωσε τη σύγχρονη τεχνολογία μέσα στο πολιτιστικό σύστημα του σύγχρονου γερμανικού εθνικισμού, δίχως να περιορίσει τις ρομαντικές και αντιορθολογικές πλευρές του τελευταίου, σε συνδυασμό με τους ρομαντικούς και τους λάτρεις της τεχνολογίας, με κυριότερους τους μηχανικού, θέση που διατυπώνει ο Herf. Καλούσαν σε μία επανάσταση από τα δεξιά, η οποία θα αποκαθιστούσε την προτεραιότητα της πολιτικής και του κράτους έναντι της οικονομίας και της αγοράς, και θα συνέδεε έτσι τον ρομαντισμό με τον επανεξοπλισμό της Γερμανίας». Ο σημαντικός ρόλος των μηχανικών έγκειται στο ότι «η γερμανική συμφιλίωση της τεχνολογίας με τον ανορθολογισμό ξεκίνησε στα γερμανικά τεχνικά πανεπιστήμια γύρω στο γύρισμα του αιώνα, υποστηρίχθηκε αρχικά από τους μη-τεχνικούς διανοούμενους της συντηρητικής επανάστασης στην περίοδο της Βαϊμάρης, βρήκε στέγη στο ναζιστικό κόμμα στη δεκαετία του 1920 και στους προπαγανδιστές του χιτλερικού καθεστώτος στη δεκαετία του 1930, και έγινε ένας από τους παράγοντες που συντέλεσαν στο θρίαμβο της ολοκληρωτικής ιδεολογίας μέχρι το 1945.

---

³⁷ Gay, 1970, σελ. 5

³⁸ Winkler, 2011, σελ. ix

Μετά την ήττα της Γερμανίας, η κυρίαρχη πνευματική τάση στον ακαδημαϊκό κόσμο της Βαϊμάρης ήταν μια νέο-ρομαντική, υπαρξιστική Φιλοσοφία της Ζωής (Lebensphilosophie), που αρεσκόταν ιδιαίτερα στη δημιουργία κρίσεων, χαρακτηριζόταν δε από ανταγωνισμό απέναντι στον αναλυτικό ανορθολογισμό, γενικά, και τις θετικές επιστήμες και τις τεχνικές εφαρμογές τους, ειδικότερα³⁹. Σιωπηρά ή ρητά, ο επιστήμονας ήταν ο «αποδιοπομπαίος τράγος» των ακατάπαυστων παραινήσεων για πνευματική ανανέωση, ενώ η έννοια – ή και η απλή λέξη – «αιτιότητα» αντιπροσώπευε την απεχθή πλευρά του επιστημονικού εγχειρήματος. Τα παραπάνω είναι ενδεικτικά της τάσης που επικρατούσε στους κόλπους της πολιτισμικής και πνευματικής ζωής κατά τη διάρκεια της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης που οδήγησαν στην άνοδο του Hitler αλλά και των ιδεολογιών εκείνων που συντήρησαν αυτό το καθεστώς.

Η σχέση μεταξύ της Γερμανίας και της Σοβιετικής Ένωσης θα πρέπει να αναφερθεί καθώς επέτρεψε την έναρξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Μετά το 1933, όταν ο Hitler κέρδισε την εξουσία στη Γερμανία, οι εντάσεις μεταξύ Γερμανίας και Σοβιετικής Ένωσης έγιναν και πάλι εμφανείς. Χρησιμοποιώντας την προπαγάνδα και την αντι-μπολσεβικική ρητορική, ο Hitler απεικόνισε τη Σοβιετική Ένωση ως τον πραγματικό εχθρό της Γερμανίας. Τα οφέλη του εμπορίου τους επέτρεψαν να διατηρήσουν τις οικονομικές σχέσεις καθ' όλη τη διάρκεια του μεσοπολέμου. Αυτή ακριβώς η σχέση άνοιξε το δρόμο για το Ναζιστικό-Σοβιετικό Σύμφωνο Μη Επίθεσης (Nazi-Soviet Non-Aggression Pact) του 1939 και την επακόλουθη εκδήλωση του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Οι σχέσεις των δύο χωρών την παραμονή του πολέμου ήταν ζωτικής σημασίας για το πολεμικό κίνημα κάθε αντίστοιχου έθνους. Στην ουσία, η σύναψη του εν λόγω Συμφώνου στις 23 Αυγούστου 1939 επέτρεψε στη Γερμανία να αυξήσει την πολεμική της προσπάθεια μειώνοντας παράλληλα τον σοβιετικό φόβο για μια γερμανική εισβολή. Η βελτίωση των σχέσεων ήταν ένα προσεκτικά σχεδιασμένο πρόγραμμα στο οποίο ο Hitler προσπάθησε να πετύχει δύο σημαντικούς στόχους. Πρώτον, προσπάθησε να αποτρέψει την ανάπτυξη ενός πολέμου δύο μετώπων μετά την εισβολή στην Πολωνία. Δεύτερον, προσπάθησε να αποκτήσει πολύτιμες πρώτες ύλες που ήταν απαραίτητες για τον πόλεμο.

---

³⁹ Φόρμαν, 2014, σελ. 4

Ο μόνος τρόπος για να επιτευχθούν αυτοί οι στόχοι ήταν να επιδιώξει την ολοκλήρωση δύο συμφώνων με τη Σοβιετική Ένωση: μια οικονομική συμφωνία καθώς και μια πολιτική. Πριν από τη σύναψη του Συμφώνου για μη Παραβίαση, τα έθνη υπέγραψαν μια οικονομική συμφωνία, η οποία υπαγόρευε τις εμπορικές σχέσεις. Αυτή η συμφωνία τροποποιήθηκε αργότερα το 1940 και βοήθησε περαιτέρω τη γερμανική πολεμική οικονομία. Πιο συγκεκριμένα, οι οικονομικοί δεσμοί μεταξύ της Σοβιετικής Ένωσης και της Γερμανίας αποδυναμώθηκαν αρχικά, καθώς ο Hitler εφάρμοσε οικονομικές πολιτικές που προσπάθησαν να βελτιώσουν την αυτάρκεια του έθνους, προκειμένου να διασφαλίσει την παραγωγή σε περίοδο πολέμου. Όταν έγινε εμφανές ότι η Γερμανία δεν θα μπορούσε να γίνει ανεξάρτητη από οικονομική άποψη, οι εμπορικές σχέσεις με τη Σοβιετική Ένωση άρχισαν να ανακτούν εκ νέου τη σημασία τους. Επομένως, μπορεί να υποστηριχθεί ότι το οικονομικό σύμφωνο ήταν πιο σημαντικό για τη γερμανική στρατιωτική κινητοποίηση κατά την περίοδο μεταξύ 1939 και 1941 από το σύμφωνο μη επιθετικότητας⁴⁰.

Με τη Συνθήκη των Βερσαλλιών, η Πολωνία δεν μπορούσε να οικοδομήσει γέφυρες με τη Δύση, ιδίως λόγω του ότι τα μεγάλα κράτη της Δύσης δε τη θεωρούσαν ενδεχόμενη σύμμαχο, έδωσε τη δυνατότητα στην Πολωνία να ταχθεί υπέρ της διχοτόμησης της Τσεχίας το 1938. Παράλληλα, η Πολωνία αποτελούσε μία περιοχή, απώτερος στόχος της οποίας ήταν η απόκτηση επιρροής στη Βαλκάνια, όπως και της Γερμανίας. Ο διαμελισμός της Τσεχοσλοβακίας θεωρήθηκε από τους Γερμανούς ως μία αρχή για την αναθεώρηση του status quo⁴¹ στη γεωγραφική κατανομή της ανατολικής Ευρώπης. Αυτή, άλλωστε, ήταν μία αξίωση από την οποία δεν είχαν παραιτηθεί ποτέ οι Γερμανοί, με τους όρους που τους είχαν επιβληθεί με τη Συνθήκη των Βερσαλλιών. Τα δύο αυτά γεγονότα ήταν καταλυτικά ως προς την έναρξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου την 1η Σεπτεμβρίου 1939 με την εισβολή των Γερμανών στην Πολωνία.

---

⁴⁰ Carl, n.d., σελ. 1

⁴¹ Overy, 2009, σελ. 20

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α.2. ΤΟ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ ΑΠΟ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ Β΄ ΠΠ ΕΩΣ ΣΗΜΕΡΑ

Α.2.1 Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας και Λαϊκή Δημοκρατία της Γερμανίας (1952-1990)

Το 1945 χαρακτηρίστηκε ως «Έτος μηδέν». Στη Γερμανία σήμερα απορρίπτεται η έννοια της «μηδενικής ώρας» που είχε χρησιμοποιήσει η πρώιμη μεταπολεμική γενιά, μερικές φορές με απολογητικό τρόπο⁴². Η ιδέα του Stunde Null εμφανίστηκε στο τέλος του πολέμου για να υποδηλώσει μια ριζική ρήξη με το παρελθόν και την προοπτική μιας νέας, χωρίς επιβάρυνση, αρχής. Αν και είχε αρκετή έκκληση σε πολλές χώρες, η έλξη της ήταν η ισχυρότερη στη Γερμανία. Οι ιστορικοί τείνουν να είναι ιδιαίτερα επικριτικοί για την ιδέα και τις χρήσεις αυτής της ιδέας - ειδικά στη Γερμανία - κυρίως για δύο λόγους. Πρώτον, η ιδέα ενός Stunde Null υποβαθμίζει ή απορρίπτει τις συνέπειες στο χάσμα του 1945 και, δεύτερον, έχει υπηρετήσει συνήθως απολογητικές λειτουργίες, απομακρύνοντας ρητά ή σιωπηρά τους μεταπολεμικούς Γερμανούς από το ναζιστικό καθεστώς και τα εγκλήματά του (όλα είχαν τελειώσει και ξεχαστεί)⁴³.

Μετά το Σχέδιο Marshall το 1947, η διαίρεση της Ευρώπης διευρύνθηκε γρήγορα δημιουργώντας ένα χάσμα. Αρχικά, η Σοβιετική Ζώνη της Γερμανίας καθοδηγείτο από τη Σοβιετική Στρατιωτική Διοίκηση, αλλά οι Σοβιετικές αρχές είχαν σχέδια μεγάλης εμβέλειας για τη Γερμανία που περιελάμβαναν την επανεκπαίδευση του λαού και τελικά την επικράτηση του κομμουνισμού. Οι Γερμανοί Κομμουνιστές επανήλθαν, αναλαμβάνοντας τις τοπικές κυβερνήσεις, τον έλεγχο του Τύπου, του ραδιοφώνου και των εκδόσεων βιβλίων, για να εκπαιδεύσουν τους ανθρώπους στον αντιφασισμό και να αποκτήσουν συνεργασία τους με τους Σοβιετικούς κατακτητές. Στις 30 Απριλίου 1945, ο Walter Ulbricht επέστρεψε από την ΕΣΣΔ με ένα σοβιετικό αεροσκάφος και τον Ιούνιο ανακοίνωσε την αποκατάσταση του Κομμουνιστικού Κόμματος της Γερμανίας (KPD).

---

⁴² Kershaw, 2015, σελ. 170

⁴³ Ahonen, 2017, σελ. 359

Τον Απρίλιο του 1946, αυτό οδήγησε στη βίαιη ένωση των δύο κομμάτων (KPD και SPD) σε ένα Κόμμα Σοσιαλιστικής Ενότητας (SED) με τον Ulbricht ως Γενικό Γραμματέα. Το 1948, άρχισαν οι εργασίες για ένα νέο σύνταγμα και στις 7 Οκτωβρίου 1949, δημιουργήθηκε η Λαϊκή Δημοκρατία της Γερμανίας. Η βιομηχανία εθνικοποιήθηκε και η γεωργία συλλογικοποιήθηκε, δημιουργώντας μια κρατικά ελεγχόμενη οικονομία. Η κυριαρχία του SED ενισχύθηκε μέσω μιας διαδεδομένης κρατικής αστυνομίας (Stasi). Οι εκλογές δεν ήταν ελεύθερες και νοθεύτηκαν για να διασφαλίσουν ότι το SED θα κέρδιζε πάντα. Στις 26 Μαΐου 1952, τα σύνορα μεταξύ Ανατολικής και Δυτικής Γερμανίας σφραγίστηκαν με συρματοπλέγματα και πύργους παρακολούθησης. Ωστόσο, τα σύνορα μεταξύ Ανατολικού και Δυτικού Βερολίνου παρέμειναν ανοιχτά, καθώς η πόλη ήταν νόμιμα υπό κοινή συμμαχία⁴⁴.

Η διαίρεση της Γερμανίας συμβόλιζε την ευρύτερη διαίρεση της Ευρώπης⁴⁵. Το μέλλον της Γερμανίας παρέμεινε σε μεγάλο βαθμό ανοιχτό, έως ότου ο Adenauer απέρριψε την «προσφορά» του Stalin το 1952 μιας εκ νέου ενωμένης, αλλά ουδέτερης, χώρας και δεσμεύτηκε ότι η Δυτική Γερμανία ανήκει στη δυτική συμμαχία. Ο θάνατος τον Μάρτιο του 1953 του Joseph Stalin έδωσε στους λαούς της Ανατολικής Ευρώπης την ελπίδα της απελευθέρωσης, χωρίς αυτό να συμβεί στη Λαοκρατική Δημοκρατία της Γερμανίας (ΛΔΓ). Οι εργαζόμενοι εξεγέρθηκαν στις 17 Ιουνίου 1953 και οι σοβιετικές δυνάμεις κατέστειλαν βάνουσα την εξέγερση. Μέχρι τη γερμανική επανένωση το 1990, αυτή η ημερομηνία εορταζόταν στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας (FRG) ως «Ημέρα της Γερμανικής Ενότητας». Στις 29 Ιανουαρίου 1956, η ΛΔΓ συνεργάστηκε στρατιωτικά με τη Σοβιετική Ένωση, δημιουργώντας έναν Εθνικό Λαϊκό Στρατό (NVA) υπό μια κομμουνιστική στρατιωτική συμμαχία που ονομάζεται Σύμφωνο της Βαρσοβίας. Στις 13 Αυγούστου 1961, ηγέτες της Ανατολικής Γερμανίας, με την υποστήριξη των Σοβιετικών, ενέκριναν την κατασκευή ενός τείχους μεταξύ του Δυτικού και του Ανατολικού Βερολίνου⁴⁶.

---

⁴⁴ Virginia Department of Education, 1999, σελ. 229

⁴⁵ Kershaw, 2015, σελ. 178-9

⁴⁶ Virginia Department of Education, 1999, σελ. 230

Τα θεμέλια του Τείχους του Βερολίνου τέθηκαν στα τέλη του 1945 όταν οι ΗΠΑ άλλαξαν την πολιτική τους από μια απόπειρα συνεργασίας με τη Σοβιετική Ένωση σε μια πιο συγκρατημένη στάση. Τον Φεβρουάριο του 1945 ο George F. Kennan δήλωσε πως εάν η Δύση δεν ήταν πρόθυμη να μπλοκάρει την ΕΣΣΔ, η μόνη εναλλακτική λύση ήταν να χωρίσει τη Γερμανία, να χωρίσει την Ευρώπη σε δύο σφαίρες και να αποφασίσει τη γραμμή πέρα την οποία δεν μπορεί να επιτραπεί στους Ρώσους να ασκήσουν αδιαμφισβήτητη δύναμη. Τα σύνορα εντός της διχοτομημένης Γερμανίας που χώριζαν τη Σοβιετική ζώνη (μετά το 1949, Λαϊκή Δημοκρατία της Γερμανίας: Ανατολική Γερμανία) από τις αμερικανικές / βρετανικές / γαλλικές ζώνες (μετά το 1949, Γερμανικά Ομοσπονδιακή Δημοκρατία: Δυτική Γερμανία) ήταν περίπου 200 χλμ δυτικά του Βερολίνου. Το Βερολίνο, ως η παλιά γερμανική πρωτεύουσα, χωρίστηκε μεταξύ των συμμάχων. Η σοβιετική ζώνη (Ανατολικό Βερολίνο), σύντομα ενσωματώθηκε στην Ανατολική Γερμανία.

Οι αμερικανικές, βρετανικές και γαλλικές ζώνες (Δυτικό Βερολίνο) παρέμειναν μία νησίδα εντός της Ανατολικής Γερμανίας, που συνδέεται στενά με την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Δυτικής Γερμανίας, με πρόσβαση αεροπορικώς και οδικώς. Η διαχωριστική γραμμή στο Βερολίνο, αργότερα η γραμμή του τείχους, ακολούθησε τα ιστορικά όρια της τοπικής αυτοδιοίκησης, περνώντας από το παλιό κέντρο, μέσω της Potsdamer Platz, της μεγαλύτερης πλατείας της πόλης, κα λίγα μέτρα από το Reichstag⁴⁷. Το Τείχος του Βερολίνου ήταν το επικίνδυνο και επιβλητικό εμπόδιο που χώριζε το ανατολικό και το δυτικό μεταπολεμικό Βερολίνο, χώρισε οικογένειες και φίλους, απομάκρυνε τους ανθρώπους από τα μέσα διαβίωσής τους και εξάλειψε την ελευθερία κυκλοφορίας και έκφρασης του πληθυσμού⁴⁸.

Το Τείχος χτίστηκε το 1961 ως αποκορύφωμα της «Κρίσης του Βερολίνου». Η διεθνής διάσταση της κρίσης ξεκίνησε το 1958 με το τηλεσίγγραφο του Khrushchev στους δυτικούς Συμμάχους ότι καταργούν το δικαίωμα διαμονής τους υπό το καθεστώς των τεσσάρων δυνάμεων του Βερολίνου, ένα από τα πολλά επεισόδια σοβιετικής-αμερικανικής έντασης που κορυφώθηκε με την κουβανική κρίση του 1962. Η κατασκευή

⁴⁷ Baker, 1994, σελ. 158

⁴⁸ Graves & Corda, 2016, σελ. 61

του Τείχους του Βερολίνου ξεκίνησε στις 2.15 π.μ., στις 13 Αυγούστου 1961, όταν μέλη των δυνάμεων ασφαλείας της Ανατολικής Γερμανίας άρχισαν να διαλύουν τα πεζοδρόμια στην Friedrich -Ebert Strasse. Στην Potsdamer Platz τοποθετήθηκαν στύλοι από σκυρόδεμα μαζί με ρολά συρματοπλέγματος. Μέχρι το απόγευμα τα σύνορα είχαν ολοκληρωθεί. Ομοίως, μερικές εκατοντάδες χιλιόμετρα δυτικά, το ίδιο συνέβαινε με μια διπλή σειρά από συρματοπλέγμα από τη Βαλτική στη Βοημία, κατά μήκος των συνόρων της Ανατολικής Γερμανίας με τη Δυτική Γερμανία. Στη συνέχεια το προσωρινό φράγμα αντικαταστάθηκε με τσιμεντένιο τείχος. Η προπαγάνδα της Λαϊκής Δημοκρατίας της Γερμανίας (GDR) περιέγραψε το Τείχος ως μια συμβολή στην παγκόσμια ειρήνη. Στη ρητορική του κομμουνιστικού κόμματος, το Τείχος ονομάστηκε «αντιφασιστικό προστατευτικό τείχος» όχι για να κρατήσει τους ανατολικούς εντός των τειχών, αλλά για να μην επιτρέψει τη δυτική επιρροή⁴⁹.

Κατά την περίοδο 1961-1989 το Τείχος είχε τέσσερις διαφορετικές συμβολικές χρήσεις: α) το Τείχος ως ένδειξη της αποτυχίας της Δύσης, β) ο διχασμός που επέφερε το Τείχος ως μέσο για την οικοδόμηση ταυτοτήτων μεταξύ των Δυτικών Βερολινέζων και της Δύσης ("Ich bin ein Berliner"), γ) το Τείχος ως όχημα για την πρόκληση του σοβιετικού συστήματος ("Mr. Gorbachev, tear down this Wall") και δ) το Τείχος ως αναχρονισμός, δηλαδή, η απόρριψη του Τείχους ως έκφραση μη συμβατότητάς του με τη σύγχρονη ευρωπαϊκή ζωή⁵⁰.

A.2.2 Η πτώση του Τείχους του Βερολίνου

Το Τείχος άρχισε να γκρεμίζεται όχι στο Βερολίνο, αλλά στην Ουγγαρία, όταν, στις 11 Σεπτεμβρίου 1989, η ουγγρική κυβέρνηση επέλεξε να αφήσει 6.500 τουρίστες της Ανατολικής Γερμανίας να διασχίσουν το Σιδηρούν Παραπέτασμα προς την Αυστρία. Το Τείχος διαπεράστηκε στις 9 Νοεμβρίου 1989, αλλά κανείς δεν γνώρισε αν θα κατεδαφιζόταν τμηματικά ή ολόκληρο. Τα αστυνομικά όργανα της Ανατολικής Γερμανίας, συμπεριλαμβανομένων των συνοριοφυλάκων, παραλύθηκαν από μια κρίση εξουσίας. Αυτή η κατάσταση αναρχίας ενεργοποίησε και επέτρεψε στα άτομα να

---

⁴⁹ Baker, 1994, σελ. 159

⁵⁰ Bruner, 1989, σελ. 326

αναλάβουν δράση. Την επόμενη ημέρα το Τείχος δεν υπήρχε. Σε τοπικό επίπεδο υπεύθυνος για αυτό ήταν ο Egon Krenz, αλλά ο πραγματικός ήρωας ήταν ο διάδοχος του Khrushchev στο Κρεμλίνο, ο Mikhail Gorbachev⁵¹.

Όπως τονίζει ο Baker, η κατάρρευση του Τείχους του Βερολίνου ήταν το μεγάλο συμβολικό γεγονός στις επαναστάσεις της Ανατολικής Ευρώπης του 1989, συγκρινόμενη με την άλωση της Βασίλης που ήταν το μεγάλο συμβολικό γεγονός στη γαλλική επανάσταση του 1789. Το Τείχος του Βερολίνου ήταν το κεντρικό μνημείο του Ψυχρού Πολέμου στην Ευρώπη κατά την περίοδο 1945-89, μια σύγκρουση που είχε τις ρίζες της στους ευρωπαϊκούς πολέμους του 1914-1918 και 1939-1945. Δεν ήταν μόνο το κεντρικό μνημείο του «Iron Curtain», αλλά ένα έμβλημα της διαίρεσης του κόσμου στα τέλη του εικοστού αιώνα σε δύο πολιτικές σφαίρες επιρροής: Ανατολή και Δύση. Εάν το Τείχος ήταν το σύμβολο του Ψυχρού Πολέμου, η καταστροφή του ήταν το σύμβολο του τέλους της εποχής του Ψυχρού Πολέμου⁵².

Αυτό άλλαξε τις γεωπολιτικές σχέσεις και επαναπροσδιόρισε τους ρόλους της Γερμανίας, της Ανατολικής Ευρώπης και της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο παγκόσμιο πλαίσιο. Σε τοπικό επίπεδο, επέτρεψε την ανοικοδόμηση του ίδιου του Βερολίνου ως ενωμένης πόλης και ως πρωτεύουσας για άλλη μια φορά μιας ενοποιημένης Γερμανίας. Τα τεράστια και περίπλοκα έργα υποδομής και αρχιτεκτονικής που συνεπαγόταν αυτή η προσπάθεια ανοικοδόμησης ήταν εντυπωσιακά στην κλίμακα, την ταχύτητα εκτέλεσης και τις υψηλές φιλοδοξίες τους. Για όλους αυτούς τους λόγους - το συμβολικό, το γεωπολιτικό, το ιστορικό, καθώς και το αστικό - και για τους τρόπους που επικαλύπτονται, το Βερολίνο ήταν το επίκεντρο της προσοχής τα τελευταία χρόνια⁵³.

Αρκετοί ήταν οι παράγοντες που οδήγησαν στην πτώση του Τείχους. Οι σημαντικότεροι ήταν οι αλλαγές στους κανόνες της συμπεριφοράς που έχουν υπαγορευτεί από τη Σοβιετική Ένωση για τις χώρες της Βαρσοβίας. Αυτές οι αλλαγές ήταν η απαραίτητη προϋπόθεση όλων των επαναστάσεων της Ανατολικής Ευρώπης

---

⁵¹ Baker, 1994, σελ. 160

⁵² Baker 1994, σελ. 157

⁵³ Loeb, 2006, σελ. 67

το 1989. Οι πολυάριθμες υποδείξεις του Gorbachev τόσο στους ηγέτες της Ανατολικής Γερμανίας όσο και στους πολίτες για τη μη βίαιη μεταρρύθμιση αφαίρεσε τον φόβο της σοβιετικής καταστολής από το μυαλό των διαδηλωτών. Η ζωή στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία, που μεταδιδόταν μέσω ραδιοφώνου και τηλεόρασης, σήμαινε ότι οι Ανατολικοί Γερμανοί εκτίθεντο ολοένα και περισσότερο σε μια εναλλακτική λύση στο σοσιαλιστικό σύστημα. Η πολιτική απελευθέρωση στη γειτονική Πολωνία και την Ουγγαρία ενθάρρυνε περαιτέρω τους Ανατολικογερμανούς να αναζητήσουν τη δική τους κοινωνική και πολιτική ελευθερία.

Τα παράπονα σχετικά με την οικονομική πολιτική ήταν επίσης βασικοί παράγοντες. Για παράδειγμα, υπήρχε δυσαρέσκεια για την πολύχρονη αναμονή για ένα αυτοκίνητο, για ένα τηλέφωνο, τη γενική έλλειψη επιθυμητών καταναλωτικών αγαθών, μια κλίμακα αμοιβής που ανταμείβει τους εργάτες περισσότερο από τους διαχειριστές ή τους επαγγελματίες, χρόνια ελλείψεων των απαραίτητων ανταλλακτικών και, γενικά, η αναποτελεσματικότητα του κεντρικού σχεδιασμού. Η σύγκριση με την επιτυχία της Δυτικής Γερμανίας επιδείνωσε τη δυσαρέσκεια. Περαιτέρω παράγοντες που προκάλεσαν ένταση ήταν η έλλειψη λαϊκής συμβολής στην κυβέρνηση, η συνεχής παρακολούθηση και δίωξη μέσω της μυστικής αστυνομίας (Stasi) και οι περιορισμοί στα ταξίδια και τη μετανάστευση⁵⁴. Επιπρόσθετα, καθ' όλη τη διάρκεια του 1989, η αδιαλλαξία του κυβερνώντος κόμματος της Ανατολικής Γερμανίας, του Σοσιαλιστικού Κόμματος Ενότητας (SED), κλιμάκωσε σοβαρά το επίπεδο απογοήτευσης.

Στη συνέχεια, η διεξαγωγή των τοπικών εκλογών τον Μάιο του 1989 επιβεβαίωσε τη σκληρή στάση του. Παρά την παρακολούθηση από ομάδες αντιπολίτευσης και αναφορές για εκτεταμένες καταχρήσεις, ο διευθυντής εκλογών Egon Krenz δήλωσε ότι η διαδικασία ήταν νόμιμη και ότι η κατεστημένη κυβέρνηση συγκέντρωσε το 98,85% των ψήφων. Επίσης, το Κόμμα ενέκρινε την καταστολή της κινεζικής κυβέρνησης στην πλατεία Τιενανμέν. Οι Ανατολικογερμανοί συνειδητοποίησαν ότι για να βελτιώσουν τη ζωή τους, πρέπει να αντιμετωπίσουν την κυβέρνησή τους ή να φύγουν από τη χώρα. Το άνοιγμα των συνόρων της Ουγγαρίας στην Αυστρία το Σεπτέμβριο του 1989, σε συνδυασμό με την ανακοίνωση της

---

⁵⁴ Sarotte, 1993, σελ. 271

Ουγγαρίας ότι θα επέτρεπε στους Ανατολικογερμανούς να ταξιδέψουν μέσω της Ουγγαρίας στην Αυστρία, έκανε την πρώτη επιλογή την πιο ελκυστική⁵⁵.

Οι εξελίξεις οδήγησαν στην κατάρρευση του κομμουνισμού και του Τείχους του Βερολίνου δεν περιορίστηκαν στο Σοβιετικό Μπλοκ αλλά ήταν αποτέλεσμα μιας πιο μακροπρόθεσμης κρίσης της παγκόσμιας οικονομίας. Χρησιμοποιώντας τη θεωρία Long Wave του Kondratieff, το τέλος της μακράς μεταπολεμικής έκρηξης το 1974 αντιπροσώπευε το υψηλό σημείο του παραγωγικού μοντέλου του καπιταλισμού και τη μετάβαση στη συναίνεση της Wall Street και την παγκόσμια χρηματοδότηση⁵⁶. Η βασική θέση του Kondratieff ήταν ότι, εκτός από τους κανονικούς επιχειρηματικούς κύκλους πέντε έως επτά ετών, υπάρχουν διακριτά κύματα πενήντα έως εξήντα ετών που λειτουργούν στους εμπορικούς κύκλους της παγκόσμιας οικονομίας. Αυτά τα κύματα βασίζονται ουσιαστικά στην τεχνολογική αλλαγή και τη στροφή προς τη χρηματοδότηση πιστώσεων που καθίσταται δυνατή μόνο από μια καπιταλιστική οργάνωση της κοινωνίας στην οποία υπερισχύουν το εμπόριο και η αγορά. Όταν υπάρχουν πλεονάσματα και υπερβολικές συσσωρεύσεις, πρέπει να απομακρυνθούν από το σύστημα με τη μορφή οικονομικής (ή μη) πτώσης. Το κράτος είναι υποχρεωμένο να διαδραματίσει ρόλο στη ρύθμιση αυτών των αποκλίσεων, αλλά δεν είναι δυνατόν να τις εξαλείψει εντελώς μέσα στις δομές της καπιταλιστικής αγοράς.

Το αποτέλεσμα ήταν οι κοινωνικές και πολιτικές συνέπειες τόσο για τον καπιταλιστικό κόσμο όσο και, για τη δεκαετία του 1970 και του 1980, για το σοβιετικό μπλοκ⁵⁷. Υποστηρίζεται ότι αυτή η εξέλιξη ήταν που υπονόμει τόσο τη μη ανταγωνιστική όσο και τη δομικά παραγωγική σοβιετική οικονομία, η οποία δεν μπορούσε να σωθεί από το Περεστρόικα του Gorbachev, και οδήγησε στην απελευθέρωση της Ανατολικής Ευρώπης. Υποστηρίζεται περαιτέρω ότι αυτό το μακρύ κύμα είναι αυτό που τροφοδότησε την τρέχουσα χρηματοπιστωτική κρίση, συνδέοντας έτσι το 1974, το 1989 και το 2009 σε μια διαρθρωτική συγκυρία. Η πτώση του Τείχους του Βερολίνου σήμαινε επίσης το τέλος της απελευθερωτικής θεολογίας που είχε

---

⁵⁵ Sarotte, 1993, σελ. 272

⁵⁶ Thompson, 2009, σελ. 41

⁵⁷ Thompson, 2009, σελ. 43

αναδυθεί στη Λατινική Αμερική περίπου 25 χρόνια νωρίτερα. Ισχυρίζονται ότι χρησιμοποιώντας τη μαρξιστική θεωρία για την ανάλυση της κοινωνίας - που έθεσε τον σοσιαλισμό σε ουτοπικό επίπεδο με την αιτία της απελευθέρωσης - η θεολογία «ιδεολογικοποιήθηκε» σε τέτοιο βαθμό που, όταν ο σοσιαλισμός κατέρρευσε στην Ανατολική Ευρώπη, έχασε όλη την αξιοπιστία ως σύμβολο ελπίδας για τους φτωχούς - και ως εκ τούτου ως νόμιμο προβληματισμό για το θεϊκό μυστήριο στο καθολικό δόγμα⁵⁸.

A.2.3 Η σύγχρονη κατάσταση

Τη δεκαετία του 1990 η Γερμανία χαρακτηριζόταν ως ‘the sick man of Europe’, αλλά πλέον θεωρείται ως η πιο επιτυχημένη οικονομία στην Ευρωπαϊκή Ένωση⁵⁹ (). Προκειμένου να εξηγήσει αυτήν την ανάκαμψη, η Young (2020, σελ. 465) παρέχει δύο οπτικές: α) η εσωτερική πολιτική και πιο συγκεκριμένα οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις του καγκελάριου Gerhard Schröder (SPD) (1998–2005) σύμφωνα με την Ατζέντα 2010⁶⁰ που οδήγησαν στην επακόλουθη ανταγωνιστικότητα της βιομηχανίας εξαγωγών της Γερμανίας μέσα από πειθαρχικά συνετά δημοσιονομικά μέτρα β) το γεγονός ότι η Γερμανία επωφελήθηκε από το υποτιμημένο ευρώ και έτσι κατάφερε να εξάγει τις υψηλές αποταμιεύσεις της σε περιφερειακές χώρες της Ευρωζώνης. Έτσι, τα γερμανικά πλεονάσματα εξαγωγών προϋποθέτουν ότι άλλες χώρες τα χρηματοδοτούν μέσω δανειακού ελλείμματος, χωρίζοντας ουσιαστικά την Ευρωζώνη σε γεωγραφικές γραμμές μεταξύ του πλεονασματικού ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών του Βορρά και των ελλειμματικών χωρών του Νότου.

Μετά την παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση, η Γερμανία έγινε ένα ευρέως γνωστό πρότυπο όταν η χώρα σημείωσε εντυπωσιακά ποσοστά ανάπτυξης που ξεπέρασαν κατά πολύ τα αντίστοιχα των περισσότερων ευρωπαϊκών χωρών. Πιο πρόσφατα, η εικόνα άλλαξε πάλι, με την ανάπτυξη να έχει επιβραδυνθεί και η προσοχή του κοινού να κινείται σε κινδύνους παρατεταμένης ύφεσης. Αυτή η αλλαγή επήλθε εν μέρει λόγω των θεσμικών αλλαγών μεγάλης κλίμακας. Αυτές οι αλλαγές όχι μόνο

---

⁵⁸ Betto, 1993, σελ. 33

⁵⁹ Young, 2020, σελ. 465; Rothstein & Schulze-Cleven, 2020, σελ. 290

⁶⁰ Young, 2020, σελ. 469

αμφισβήτησαν τις περιγραφές της Γερμανίας ως ιδιαίτερα σταθερής οντότητας, αλλά ξεκίνησαν εκτεταμένους μετασχηματισμούς που έχουν δημιουργήσει νέες και ποικίλες ανισοροπίες - όσον αφορά για παράδειγμα την εμφάθυνση της οικονομικής ανισότητας, την αυξανόμενη επιρροή των χρηματοπιστωτικών επενδυτών, ή το αυξανόμενο πλεόνασμα τρεχουσών συναλλαγών. Στο πλαίσιο αυτό τονίζεται πως θα πρέπει να δοθεί έμφαση στην πολιτική οικονομία της Γερμανίας ως ένα σύστημα θεσμών και πρακτικών που «ταιριάζουν» μεταξύ διαφορετικών σφαιρών δραστηριότητας, για παράδειγμα αφενός στηρίζονται τα συμφέροντα των εταιρειών και αφετέρου η αγορά εργασίας και οι θεσμοθετημένες ιδέες περί της εργασίας⁶¹. Έτσι, η πολιτική οικονομία της Γερμανίας αποτελεί το στοιχείο εκείνο που μπορεί να εξηγήσει τις οικονομικές και μη αλλαγές στη χώρα.

Ο μετασχηματισμός της πολιτικής οικονομίας της Γερμανίας τις τελευταίες δεκαετίες επηρεάστηκε έντονα από το SPD. Ωστόσο, το οικονομικό πρόγραμμα του SPD παραμένει αμφισβητούμενο. Εξετάζοντας την πολιτική οικονομία του SPD υπό το πρίσμα της τελευταίας χρηματοπιστωτικής κρίσης, διαπιστώνετε πως, αποδυναμωμένο από εσωτερικές συγκρούσεις, το SPD έλαβε προγραμματικές αποφάσεις με αναφορά σε εκλογικούς υπολογισμούς και παρέμεινε παγιδευμένο από την προ της κρίσης στήριξη για οικονομικές πολιτικές από πλευράς προσφοράς. Ως εκ τούτου, το SPD δεν μπόρεσε να αντιταχθεί στον συντηρητικό οικονομικό λόγο στη Γερμανία⁶². Το ζήτημα της μετάβασης από τη σταθερότητα στην ανισοροπία στη Γερμανία υπό το πρίσμα της γερμανικής πολιτικής οικονομίας εξηγείτε με τρία θέματα: α) η ευελιξία της «σύγκρουσης εταιρικής σχέσης» στις εργασιακές σχέσεις, β) η αυξανόμενη πολιτική προβολή των συμφερόντων των καταναλωτών και γ) η αναζωογόνηση των κοινωνικών κινημάτων⁶³.

Από το τέλος του Β' ΠΠ, το γερμανικό σύστημα εργασιακών σχέσεων χαρακτηρίστηκε από μια αξιοσημείωτη ικανότητα αλλαγής και προσαρμογής στις νέες εξελίξεις. Οι οικονομικές και χρηματοπιστωτικές κρίσεις, η διαρθρωτική μετάβαση από

---

⁶¹ Rothstein & Schulze-Cleven, 2020, σελ. 290-291

⁶² Bremer, 2020, σελ. 441

⁶³ Müller-Jentsch et al., 2020, σελ. 522

μια βιομηχανία σε μια οικονομία που βασίζεται στις υπηρεσίες και στη γνώση, στην παγκοσμιοποίηση και στη χρηματοδότηση, στην ψηφιακή επανάσταση και στη μετάβαση από τις Fordist στις μετα-Fordist έννοιες παραγωγής, έχουν επηρεάσει την αγορά εργασίας. Όμως, ταυτόχρονα, οι βασικοί παράγοντες των εργασιακών σχέσεων - και οι εργαζόμενοι και οι εταιρείες – συνεχίζουν να θεωρούν την αγορά εργασίας ως ένα σύστημα που ιστορικά έχει μία τάξη και αυξημένη συμμετοχή του εργατικού δυναμικού, αν και πλέον κάπως μειωμένη.

Το γερμανικό μοντέλο σύγκρουσης εταιρικής σχέσης μεταξύ κεφαλαίου και εργασίας σε μια οικονομία της αγοράς όχι μόνο επέζησε, αλλά ανταποκρίθηκε ενεργά στις εξωτερικές δυνάμεις που ενεργούσαν σε αυτό. Μέχρι στιγμής, ωστόσο, δεν υπήρξε ριζική ρήξη στους κύριους θεσμούς και δομές των οποίων η ιστορία μπορεί να εντοπιστεί στη Δημοκρατία της Βαϊμάρης. Επίσης, στο πλαίσιο του νεοφιλελευθερισμού και της εστίασης του στη δημιουργία νέων αγορών, ο ρόλος των καταναλωτών ως παραγόντων της αγοράς έχει αυξηθεί. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή τάχθηκε υπέρ της ενίσχυσης των δικαιωμάτων των καταναλωτών στοχεύοντας στην ενδυνάμωση (μεμονωμένων) ιδιωτικών φορέων για την επιβολή του νόμου περί προστασίας των καταναλωτών με δικαστικές διαφορές. Επιπλέον, η Γερμανία γνώρισε αύξηση των διαμαρτυριών και των κοινωνικών κινημάτων τις τελευταίες δεκαετίες. Ωστόσο, υποστηρίζεται ότι ένα αποτελεσματικό κοινωνικό κίνημα δεν μπορεί να «θεμελιωθεί» εκ των άνω, ενώ παράλληλα, αν και το *aufstehen* έλαβε μεγάλη προσοχή από το κοινό και υποστήριξη, δεν μπόρεσε να γίνει αναπόσπαστο μέρος των πραγματικών εμπειριών των ανθρώπων στην καθημερινή τους ζωή⁶⁴.

Τέλος, ένα ακόμη στοιχείο που παρατηρείται σήμερα στη Γερμανία αφορά την τεράστια εισοδηματική ανισότητα. Από το 2000 και έπειτα παρατηρείται σημαντική αύξηση της ανισότητας εισοδήματος και πλούτου στη Γερμανία, κυρίως λόγω του γεγονότος ότι οι εταιρείες διατηρούν σημαντικό ποσοστό των αυξανόμενων κερδών τους, τα οποία επομένως δεν καταγράφονται ως εισόδημα ιδιωτικών νοικοκυριών. Το συγκεκριμένο μοτίβο κατανομής εισοδήματος στη Γερμανία συνέβαλε στο μεγάλο και επίμονο πλεόνασμα τρεχουσών συναλλαγών της χώρας, συμβάλλοντας έτσι στη

---

⁶⁴ Jentsch et al., 2020, σελ. 524,530-532

μακροοικονομική αστάθεια σε διεθνές επίπεδο. Επίσης, προσθέτουν ότι η αντιμετώπιση της οικονομικής ανισότητας στη Γερμανία πολιτικά μέσω του φόρου πλούτου και κληρονομιάς αντιμετωπίζει την αντίσταση ισχυρών ομάδων λόμπι, συμπεριλαμβανομένων των οικογενειακών επιχειρήσεων (Mittelstand)⁶⁵.

Στο πλαίσιο αυτό, υπάρχουν μελέτες που ακόμα και σήμερα τονίζουν τις διαφορές εντός της Γερμανίας σε όρους διαφορετικών πολιτικών, θεσμών και αξιών στην Ανατολική και Δυτική Γερμανία. Παρά την ταχεία οικονομική ολοκλήρωση και τη μαζική βοήθεια της Ομοσπονδιακής Κυβέρνησης, εξακολουθούν να υφίστανται μεγάλες μισθολογικές διαφορές μεταξύ Ανατολικής και Δυτικής Γερμανίας. Στη βάση αυτή, η ανάλυση της προσαρμογής του εισοδήματος των μεταναστών Ανατολής-Δύσης με βάση τη γερμανική κοινωνικοοικονομική ομάδα (GSOEP) κατά την περίοδο 1990-2008. Το υπό όρους εισόδημα (υποψήφιων) μεταναστών στην Ανατολική Γερμανία είναι χαμηλότερο από εκείνο των αντίστοιχων κατοίκων της Ανατολικής Γερμανίας. Δεύτερον, οι μετανάστες που ζουν και εργάζονται στη Δυτική Γερμανία έλαβαν εισόδημα ελαφρώς χαμηλότερο από εκείνο των αντίστοιχων κατοίκων της Δυτικής Γερμανίας⁶⁶.

Ο υπολογισμός της επίδρασης της τοποθεσίας ως της διαφοράς των θέσεων των μεταναστών στη λειτουργία των αποδοχών κατά τη διάρκεια της διαμονής τους στη Δυτική και Ανατολική Γερμανία αποδίδει ένα ποσοστό κοντά στο υπό όρους μέσο μισθολογικό χάσμα περίπου 40%. Η ερμηνεία αυτών των αποτελεσμάτων δείχνει ότι το ανθρώπινο κεφάλαιο των εργαζομένων της Ανατολικής Γερμανίας είναι ακόμη πιο πολύτιμο σε σύγκριση με εκείνο της Δυτικής Γερμανίας. Τέλος, όσον αφορά τις πηγές διαφορών μισθών Ανατολής-Δύσης, τα αποτελέσματα δείχνουν ότι υπεύθυνες είναι οι διαφορές των τοπικών συνθηκών στην Ανατολική Γερμανία είναι όχι χαρακτηριστικά των ανθρώπων που ζουν εκεί. Είκοσι χρόνια μετά την επανένωση, η οικονομία της Ανατολικής Γερμανίας είναι σχετικά στάσιμη σε σύγκριση με τις περισσότερες μεταβλητές παραγωγικότητας και εισοδήματος της Δυτικής Γερμανίας. Η ισχυρή αρχική ανάπτυξη που διήρκεσε μέχρι τα μέσα έως τα τέλη της δεκαετίας του 1990 έληξε σε

---

⁶⁵ Behringer et al., 2020, σελ. 479

⁶⁶ Smolny και Kirbach, 2011, σελ. 877

επίπεδο 70% - 80% των δυτικών τιμών αναφοράς αλλά δεν μπόρεσε να αποκαταστήσει τα διαρθρωτικά ελλείμματα που κληρονομήθηκαν από το παρελθόν⁶⁷.

Στην πραγματικότητα, εξετάζοντας τα μακροπρόθεσμα δεδομένα της Δυτικής Γερμανίας, μπορεί να βρεθεί μια εξαιρετικά σταθερή πορεία ανάπτυξης που εκτείνεται από τον 19ο αιώνα έως σήμερα. Έτσι, η ανάλυση της αναπτυξιακής πορείας της Ανατολικής Γερμανίας είναι οικονομικά σημαντική και ενδιαφέρουσα από πολιτική άποψη, εάν πρόκειται να διαμορφωθούν οικονομικές πολιτικές. Πιο αναλυτικά, στην Ανατολική Γερμανία υπήρξε σημαντική απώλεια της διεθνούς ανταγωνιστικότητας, μη διαθεσιμότητα ξένων αγαθών και αγοραστική δύναμη, ενώ υπήρξε στασιμότητα της ανάπτυξης τη δεκαετία του 1970. Αυτό συμπίπτει με θεμελιώδεις αλλαγές στην παγκόσμια οικονομία και τη συνεχώς διευρυνόμενη επιδότηση της ιδιωτικής κατανάλωσης. Αυτό οδήγησε σε μείωση της πραγματικής παραγωγής μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1980, όταν εισήχθησαν νέα χρήματα από τη Δύση.

Τελικά, η Ανατολική Γερμανία κατέρρευσε σε οικονομικό επίπεδο συγκρίσιμο με αυτό της Δυτικής Γερμανίας στα μέσα της δεκαετίας του 1950 έως τις αρχές της δεκαετίας του 1960, στη βάση του αν η εξωτερική αξία των αγαθών ή η εσωτερική αγοραστική δύναμη χρησιμοποιείται ως σημείο αναφοράς. Παρά την ύπαρξη αυτών των προβλημάτων κατά τα πρώτα χρόνια μετά την έναρξη της μετάβασης σε μια οικονομία της αγοράς, η Ανατολική Γερμανία επέστρεψε στην παλιά αναπτυξιακή της πορεία κατά τις δεκαετίες 1950 και 1960. Εάν συγκρίνουμε τις δεξιότητες, τους μισθούς και την απασχόληση μεταξύ των ετών 1991-1993 και κατέδειξαν ότι η ελαστικότητα της εργασίας είναι ομοίμορφα υψηλότερη για την ανειδίκευτη εργασία, ενώ επιπλέον τα αποτελέσματα της μελέτης τους έρχονται σε αντίθεση με τους ισχυρισμούς των συνδικάτων ότι οι μισθοί είχαν μικρή σημασία για τις απώλειες θέσεων εργασίας στην Ανατολική Γερμανία και επιβεβαιώνουν την υπόθεση συμπληρωματικότητας των κεφαλαίων⁶⁸.

---

⁶⁷ Blum, 2013, σελ. 37

⁶⁸ Fitzroy και Funke (1998, σελ. 459)

Οι διαφορές αξιών μεταξύ της Δυτικής και της Ανατολικής Γερμανίας μετά την ενοποίηση και εξηγεί το γεγονός ότι μεταξύ 1990 και 1995 η Ανατολική και Δυτική Γερμανία δεν προσεγγίζονται ως προς τις αξίες. Πιο αναλυτικά, η ισότητα υποστηρίζεται έντονα στη Δυτική Γερμανία, ενώ η επίτευξη υποστηρίζεται έντονα στην Ανατολική. Ο συντονισμός βρίσκει περισσότερη υποστήριξη στη Δυτική Γερμανία. Η αποδοχή των θεσμών διαφέρει στους δύο τομείς της σε αντίθετες κατευθύνσεις: Η θρησκεία υποστηρίζεται πιο έντονα στη Δυτική Γερμανία, η ηθική στην Ανατολική Γερμανία. Η πρώην Λαϊκή Δημοκρατία της Γερμανίας βασίστηκε σε μεγάλο βαθμό στο «έργο» ως ολοκληρωμένη ιδεολογία. Από την άλλη πλευρά, καθώς το έργο αυτό δεν συνδέεται πλέον με ένα άδικο και αναποτελεσματικό πολιτικό και οικονομικό σύστημα, αποκτά αναδρομικά αξία. Ωστόσο, καθώς εκτιμάται αναπόφευκτα στην οικονομική ανοικοδόμηση της ανατολικής Γερμανίας, χάνει συνεχώς την αξία της από την άλλη. Καθώς η ενοποίηση έχει προκαλέσει αυτές τις αντιφατικές εξελίξεις, οι Ανατολικογερμανοί τις αποδίδουν στη Δυτική Γερμανία, εξ ου και η αυξανόμενη απόσταση από τις δυτικές γερμανικές αξίες⁶⁹.

Η Γερμανία παρουσιάζει μια ιδανική μελέτη περίπτωσης για τις οικογενειακές πολιτικές, τον πολιτισμό, την απασχόληση και τις πρακτικές παιδικής φροντίδας. Αν και οι οικογενειακές πολιτικές του κεντρικού κράτους παρέμειναν οι ίδιες στην Ανατολική και Δυτική Γερμανία τα τελευταία 20 χρόνια, τα πρότυπα απασχόλησης των γυναικών με παιδιά προσχολικής ηλικίας διαφέρουν συστηματικά και στις δύο περιοχές. Αυτές οι διαφορές μπορούν να εξηγηθούν σε μεγάλο βαθμό από τις διαφορές στις πολιτιστικές αξίες και τα μοντέλα της οικογένειας στη Δυτική και Ανατολική Γερμανία όπως διαμορφώθηκαν από το 1949 και εξής και την αλληλεπίδρασή τους με θεσμικούς και οικονομικούς παράγοντες σε δύο διαφορετικούς τρόπους ανάπτυξης.⁷⁰

Αυτό ήταν σε μεγάλο βαθμό συνέπεια του «longue durée» ενός οικογενειακού μοντέλου με προσανατολισμό στην απασχόληση στην Ανατολική Γερμανία, μαζί με ένα θεσμικό και οικονομικό πλαίσιο που συνέβαλε στη σταθεροποίηση αυτής της συμπεριφοράς για μεγάλο χρονικό διάστημα. Ως αντίδραση στις περικοπές στη

---

⁶⁹ Meulemann, 1997, σελ. 122

⁷⁰ Pfau-Effinger και Smidt, 2011, σελ. 228

δημόσια φροντίδα των παιδιών, οι οργανώσεις των γονέων ασκούσαν ισχυρή πίεση ενάντια σε αυτές τις περικοπές. Έως και τα τέλη της περασμένης δεκαετίας παρατηρείται ένα διαφορετικό σύστημα θεσμών και πολιτιστικών αξιών έναντι της παιδικής μέριμνας στη Δυτική και Ανατολική Γερμανία, ακόμη και αν και τα δύο μέρη της Γερμανίας δεν διαθέτουν ξεχωριστό κυβερνητικό και θεσμικό σύστημα σε μακροεπίπεδο.

Άλλες έρευνες έχουν δώσει έμφαση στην εκπαίδευση στη Γερμανία μετά την ενοποίησή της. Τα αποτελέσματα κατέδειξαν ότι δεν υπάρχουν σημαντικές διαφορές για διαφορετικούς τύπους επαγγελματικής κατάρτισης, ότι υπάρχουν μικρές διαφορές μεταξύ Ανατολικής και Δυτικής Γερμανίας και μεταξύ ανδρών και γυναικών και καμία σημαντική αλλαγή στις αποδόσεις με την πάροδο του χρόνου⁷¹. Μία άλλη ομάδα μελετών έδωσε έμφαση στην πολιτική συμμετοχή και την πίστη στους θεσμούς. Η βασική του υπόθεση είναι ότι οι ψηφοφόροι στα νέα Länder είναι λιγότερο πεπεισμένοι ότι μπορούν να επηρεάσουν την πολιτική με την ψηφοφορία τους. Χρησιμοποιώντας την προοπτική της γνωστικής ψυχολογίας, το άρθρο τονίζει τις διαφορές στις ατομικές ερμηνείες του εκλογικού πλαισίου μεταξύ των πολιτών τόσο των νέων όσο και των παλιών κρατιδίων⁷².

Τα αποτελέσματα από τις προηγούμενες μελέτες, επομένως, καταδεικνύουν μία σημαντική μεταβολή στην οικονομία της Γερμανίας από το 2000 και έπειτα. Παράλληλα, καταδεικνύουν και σημαντικές ανισότητες σε επίπεδο αξιών και πολιτικής και οικονομικοκοινωνικής συμπεριφοράς. Συνολικά, παρατηρείται μία αντίφαση όσον αφορά στην οικονομία, κυρίως, αλλά και της διαμόρφωσης της κοινωνίας στη Γερμανία, από την ενοποίηση και έπειτα, που επηρεάζει και διαμορφώνει την υφιστάμενη κατάσταση.

---

⁷¹ Riphahn και Zibrowius, 2016, σελ. 33

⁷² Becker, 2004, σελ. 335

ΜΕΡΟΣ Β: Η ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΠΟΛΕΜΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β.1 Η ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΠΟΛΕΜΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΜΕΧΡΙ ΤΟΝ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟ

Β.1.1 Η γερμανική πολεμική βιομηχανία έως τον Α΄ ΠΠ

Κατά τη διάρκεια πριν από τον Α΄ ΠΠ η Γερμανική Αυτοκρατορία έδωσε έμφαση στην οικονομική της προετοιμασία για τον πόλεμο σε αντίθεση με τον στρατιωτικό της εξοπλισμό. Στρατιωτικοί εμπειρογνώμονες και πολιτικοί πίστευαν ότι μια ισχυρή οικονομία θα αποτελούσε σημαντικό παράγοντα για τη διατήρηση ενός αποτελεσματικού και αποδοτικού στρατού. Επίσης, ανέμεναν ότι ο πόλεμος θα ήταν σύντομος και έτσι φαινόταν περιττό να κινητοποιηθεί η οικονομία για μεγάλο χρονικό διάστημα, λαμβάνοντας υπόψη τις σημαντικές οικονομικές και κοινωνικές συνέπειές του. Επομένως, η προετοιμασία περιορίστηκε κυρίως στην αποθήκευση όπλων και πυρομαχικών, ή στην οργάνωση εγγυημένης παραγωγής σε κρατικά εργαστήρια στρατού και στη σύναψη συμφωνιών με ιδιωτικούς κατασκευαστές όπλων⁷³.

Η σχέση μεταξύ της τεχνολογικής καινοτομίας και της στρατιωτικής αποτελεσματικότητας στον Πρώσο / Γερμανικό στρατό πριν από τον Α΄ ΠΠ συνεχίζει να αποτελεί πεδίο διερεύνησης, οδηγώντας σε αντικρουόμενα αποτελέσματα. Από τη μία πλευρά της συζήτησης υποστηρίζεται η δέσμευση του στρατού στον υλικό εκσυγχρονισμό. Από την άλλη πλευρά, ωστόσο, υπάρχει το ακριβώς αντίθετο επιχείρημα⁷⁴. Ως παράδειγμα, αναφέρεται στον παρακάτω πίνακα η υστέρηση της Γερμανίας κατά την έναρξη του Α΄ ΠΠ σε ναυτική δύναμη.

Πίνακας 2.1 Ναυτική δύναμη Γερμανίας και Βρετανίας, 1914

	Βρετανία	Γερμανία
Dreadnought battleships	20	14

⁷³ Ullmann, 2014

⁷⁴ Showalter, 2002, σελ. 123

Battle cruisers	9	4
Pre-dreadnought battleships	39	22
Armoured cruisers	34	9
Cruisers	64	41
Destroyers	301	144
Submarines	65	28

Πηγή: Brose, 2014

Η Γερμανία υστερούσε έναντι της Βρετανίας σε ναυτική δύναμη για τους εξής λόγους: α) η Βρετανία είχε πρόσβαση σε φόρους εισοδήματος και πλούτου σε εθνικό επίπεδο, ενώ η ασυνήθιστη φορολογική δομή της Γερμανίας περιόρισε το Βερολίνο στους φόρους κατανάλωσης έως ότου επιβλήθηκαν οι πρώτοι φόροι επί του πλούτου το 1913-1914, αναγκάζοντας την κυβέρνηση να δανειστεί τα κεφάλαια για τη χρηματοδότηση ορισμένων πλοίων, β) οι στρατιωτικές δαπάνες της Γερμανίας περιόρισαν τις ναυτικές δαπάνες. Έτσι, η Γερμανία ξόδεψε 101,8 εκατομμύρια λίρες για το στρατό της το 1913, διαθέτοντας 78,3 εκατομμύρια για το στρατό και 23,8 εκατομμύρια για το ναυτικό, ενώ οι αμυντικές δαπάνες της Βρετανίας ανήλθαν σε 77,1 εκατομμύρια, με συνολικές ναυτικές δαπάνες 48,8 εκατομμύρια - διπλάσια από το γερμανικό επίπεδο, γ) οι προϋπολογισμοί για τη ναυπηγική βιομηχανία της Γερμανίας μειώθηκαν κατά 15% μετά το 1911 λόγω των ραγδαία αυξανόμενων στρατιωτικών δαπανών⁷⁵.

⁷⁵ Brose, 2014

B.1.2 Η εξέλιξη της γερμανικής πολεμικής βιομηχανίας κατά τον Α΄ΠΠ

Με την έναρξη του πόλεμου, η οικονομική κινητοποίηση, η οποία αργότερα αποδείχθηκε ανεπαρκής, πραγματοποιήθηκε σε τρία στάδια. Στην πρώτη φάση, η οποία ξεκίνησε τον Αύγουστο του 1914, δόθηκε έμφαση ώστε να εξασφαλιστεί η ομαλή στρατιωτική κινητοποίηση και να ξεκινήσουν στρατιωτικές επιχειρήσεις χωρίς καθυστέρηση. Για το σκοπό αυτό, με βάση τους παλιούς κανονισμούς έκτακτης ανάγκης της Πρωσίας και τους πολεμικούς νόμους του Αυγούστου 1914, απαγορεύτηκε η μεταφορά ή η εξαγωγή αγαθών που επείγουν κατά τη διάρκεια του πολέμου, έγινε ευκολότερη η εισαγωγή τροφίμων και ορίστηκαν ανώτατα όρια τιμών για ορισμένα είδη.

Ωστόσο, ο πόλεμος διήρκεσε περισσότερο από ό, τι αναμενόταν αρχικά, οι απαιτήσεις του στρατού ήταν πολύ μεγαλύτερες από το αναμενόμενο και ο θαλάσσιος αποκλεισμός από μέρους των Συμμάχων απέκοψε όλο και περισσότερο τη Γερμανική Αυτοκρατορία από το παγκόσμιο εμπόριο. Το αποτέλεσμα ήταν μια κρίση πρώτων υλών και εφοδιασμού τροφίμων που απαιτούσε μια πολύ μεγαλύτερη εκτροπή της οικονομίας στην πολεμική προσπάθεια. Μια δεύτερη φάση ξεκίνησε το φθινόπωρο του 1914 και χαρακτηρίστηκε από έναν πιο γρήγορο μετασχηματισμό σε μια οικονομία του πολέμου. Από τη μία πλευρά, αυτό ήταν αποτέλεσμα οικονομικών κινήτρων που διατίθενται σε ιδιωτικές εταιρείες. Πολλές εταιρείες άρχισαν να παράγουν αγαθά για τον στρατό, καθώς οι στρατιωτικές προμήθειες ήταν μια προσοδοφόρα επιχείρηση.

Από την άλλη πλευρά, η άμεση κρατική παρέμβαση βοήθησε τη διαδικασία μετασχηματισμού. Όμως, η κρατική παρέμβαση περιοριζόταν ακόμη στις δύο περιοχές που αντιμετώπιζαν τις μεγαλύτερες ελλείψεις: την προμήθεια πρώτων υλών για τη βιομηχανία όπλων (ιδίως τη βιομηχανία πυρομαχικών) και τις προμήθειες και τρόφιμα για τον πληθυσμό. Μετά το 1916, σε ένα τρίτο στάδιο, το λεγόμενο πρόγραμμα Hindenburg άλλαξε την προσέγγιση της γερμανικής αυτοκρατορίας στον εξοπλισμό. Μέχρι το 1916, το Πρωσικό Υπουργείο Πολέμου είχε προσπαθήσει να χρησιμοποιήσει τους υπάρχοντες πόρους όσο το δυνατόν πιο λογικά και οικονομικά αποδοτικά. Ωστόσο, η παραγωγή πυρομαχικών μειώθηκε και επιβράδυνε ολόκληρη τη διαδικασία εξοπλισμού. Η παράλληλη παραγωγή πυρομαχικών και όπλων με τον ίδιο ρυθμό

προκάλεσε έντονες διαμαρτυρίες από τη βιομηχανία εξοπλισμών που κατηγόρησαν το Υπουργείο ότι δίνει μεγάλη έμφαση στην ποιότητα των όπλων και, κατά συνέπεια, μειώνει τα κέρδη τους. Εν τέλει ο οπλισμός επεκτάθηκε ανεξάρτητα από το κόστος⁷⁶.

Επίσης, αξίζει να τονιστεί πως, πριν από το 1916, ο Γερμανικός Στρατός δεν γνώριζε εντελώς την ιδέα του συνδυασμού κινητήρα, όπλου και πανοπλίας για τη δημιουργία ενός πολεμικού οχήματος⁷⁷. Η παραμέληση του γερμανικού στρατού για την ανάπτυξη των τανκς δεν αντικατοπτρίζει την τεχνική αδιαφορία, αλλά αρκετή επιτυχία στην ήττα των επιθέσεων με τανκς για να δημιουργήσει την πεποίθηση ότι τα νέα όπλα δεν ήταν αρκετά επικίνδυνα για να δικαιολογήσουν την επένδυση σε όλο και πιο σπάνιους ανθρώπινους και υλικούς πόρους. Στο χρονικό διάστημα, 1916-17, ωστόσο, δόθηκε έμφαση στην τεχνολογία, ιδίως στην παραγωγή των τανκς⁷⁸.

Μετά από εξέταση πολλών τεχνικών, οικονομικών και τακτικών παραγόντων, αποφασίστηκε η χρήση μηχανοκίνητων οχημάτων, αν και περισσότερο για εφοδιαστικούς λόγους και μόνο σε δρόμους. Αυτό άλλαξε κάπως με την έλευση της πολεμικής πρακτικής των χαρακωμάτων, καθώς το ιππικό αντιμετώπιζε σοβαρά προβλήματα, κυρίως στην μεταφορά πυρομαχικών. Ως εκ τούτου, το πρώτο βήμα προς τα άρματα μάχης ήταν να εξεταστούν τα φορητά για την εφοδιαστική. Μόλις εμφανίστηκε το πρώτο βρετανικό τανκ στο πεδίο της μάχης τον Σεπτέμβριο του 1916, άρχισε η ανάπτυξη των γερμανικών⁷⁹.

Στις 17 Ιουλίου 1915, το Υπουργείο Πολέμου ανέθεσε σε έναν μηχανικό, τον Hugo Bremer, να σχεδιάσει ένα φορητό παντός εδάφους (Überlandwagen). Ενώ η έκθεση στις 2 Οκτωβρίου 1916 από το Αρχηγείο του 1ου Στρατού στο Oberste Heeresleitung (Γερμανική Ανώτατη Διοίκηση Στρατού ή OHL) για τα τανκς, μπορεί να θεωρηθεί ως το σημείο εκκίνησης της γερμανικής ανάπτυξης τεθωρακισμένων έστειλε μια αναφορά. Ωστόσο, ορισμένα σημεία αυτής της φάσης που θα πρέπει να τονιστούν είναι: α) ο πόλεμος μέσω υποβρυχίων από την 1η Φεβρουαρίου 1917 άλλαξε τις

---

⁷⁶ Ullmann, 2014

⁷⁷ Raths, 2001, σελ. 25

⁷⁸ Showalter, 2002, σελ. 123

⁷⁹ Raths, 2001, σελ. 26

προτεραιότητες στο OHL, β) η κατασκευή τεθωρακισμένων απαιτούσε σημαντικούς πόρους σε μια κατάσταση στην οποία οι πρώτες ύλες και το προσωπικό μειώνονταν, γ) το σοκ των Γερμανών από τα βρετανικά, αλλά και τα γαλλικά, τεθωρακισμένα, είχε μειωθεί, δ) το OHL έπρεπε να προχωρήσει σε πλήρη αναθεώρηση του τακτικού αμυντικού δόγματος και την εφαρμογή του σε ολόκληρο τον στρατό πριν από την άνοιξη του 1917.

Παρ' όλα αυτά, το OHL άρχισε να προσεγγίζει την κατασκευή τεθωρακισμένων με νέο τρόπο προσπαθώντας να συγκεντρώσει όλες τις εξουσίες. Επίσης, καθώς οι μεταφορές γίνονταν πιο ουσιαστικές για την πρόοδο του πολέμου, το OHL προσπάθησε να αναλάβει τον έλεγχο αυτού του τομέα, και ξεκίνησε μια αναδιοργάνωση. Αυτό οδήγησε σε συγκρούσεις με διάφορες αρχές στο εσωτερικό της χώρας, ιδίως με το Υπουργείο Πολέμου, διότι το διακύβευμα ήταν ο έλεγχος της βασικής υπηρεσίας, *Inspection des Kraftfahrwesens* (Διεύθυνση Μηχανοκίνητων Μεταφορών-Ikraft). Ωστόσο, δεδομένου ότι η Ikraft βρισκόταν στο Ράιχ, δεν μπορούσε να τεθεί υπό τη διοίκηση μιας αρχικής αρχής, όπως το OHL⁸⁰.

Τέλος και οι εξελίξεις στο πεζικό ήταν σημαντικές. Ο γερμανικός στρατός ήδη από το 1915 εισήγαγε μία τεχνολογία που συνδύαζε ελαφριά πολυβόλα, χειροβομβίδες και φορητά όπλα. Μαζί με τα όπλα ήρθαν θεσμικές δομές που επέτρεπαν στις μικρές μονάδες να πραγματοποιούν μικρής κλίμακας συνδυασμένες επιχειρήσεις. Οι Γερμανοί συνδύασαν τα παραπάνω με αεροπορικές μονάδες που ειδικεύονταν στην επίγεια επίθεση, και με την επιχειρησιακή χρήση πυροβολικού με έμφαση στην επίθεση αντί του σχηματισμού⁸¹.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β.2 Η ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΠΟΛΕΜΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΣΤΟ ΔΙΑΣΤΗΜΑ 1920-1945

Β.2.1 Η Συνθήκη των Βερσαλλιών και η άνοδος του Hitler

Στις 9 Νοεμβρίου 1918 μετά από μια επανάσταση στη Γερμανία ανατράπηκε ο Kaiser Wilhelm II, τον οποίον ακολούθησε η Δημοκρατία της Βαϊμάρης. Ο Α΄ ΠΠ έληξε

⁸⁰ Raths, 2001, σελ. 26-27

⁸¹ Showalter, 2002, σελ. 133

επίσημα με τη Συνθήκη των Βερσαλλιών, η οποία έθεσε βαρύτερες ποινές στη Γερμανία, θεωρώντας την υπεύθυνη για την έναρξη του Μεγάλου Πολέμου, αλλά και με στόχο να την αποτρέψει από το να ξεκινήσει έναν νέο πόλεμο, αποδυναμώνοντας σοβαρά την ικανότητά της να διεξάγει πόλεμο. Αναφορικά με την πολεμική παραγωγή της Γερμανίας και τον εξοπλισμό της, ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα ακόλουθα άρθρα:

Το άρθρο 231, που αναφέρεται ως «ρήτρα για την ενοχή πολέμου» από τους Γερμανούς, ανάγκασε τη Γερμανία να πληρώσει αποζημιώσεις στις Συμμαχικές Δυνάμεις για τις ζημιές από τον πόλεμο. Σύμφωνα με αυτό το άρθρο, ο πόλεμος είχε επιβληθεί στους Συμμάχους από την επιθετικότητα της Γερμανίας και των Κεντρικών Δυνάμεων. Ως αποτέλεσμα, οι Γερμανοί έπρεπε να αποδεχτούν ότι είχαν ξεκινήσει τον πόλεμο. Ο αφοπλισμός του γερμανικού στρατού και η μεταπολεμική του οργάνωση αντιμετωπίστηκαν στα άρθρα 159-213 της Συνθήκης των Βερσαλλιών.

Τα άρθρα 159-180 αφορούσαν τον γερμανικό στρατό και τις δυνάμεις εδάφους. Το άρθρο 160 ανέφερε ότι ο συνολικός αριθμός στον στρατό της Γερμανίας δεν πρέπει να ξεπερνά τις 100.000, συμπεριλαμβανομένων των αξιωματικών. Το άρθρο επίσης αξίωσε τη διάλυση της γερμανικής στρατιωτικής ηγεσίας και του γερμανικού γενικού επιτελείου. Στο άρθρο 162, απαγορεύθηκε να χρησιμοποιηθεί η γερμανική αστυνομική δύναμη, ενώ ο αριθμός της καθορίζεται στη βάση του πληθυσμού. Τα άρθρα 164-167 αναφερόντουσαν στην απαραίτητη μείωση των όπλων, ενώ το άρθρο 168 επέτρεψε στους Γερμανούς να κατασκευάζουν πολεμικό εξοπλισμό μόνο σε εργοστάσια που καθορίζονται από τις Συμμαχικές Δυνάμεις εντός των αποδεκτών ορίων. Τα όπλα που παρήχθησαν υπερβολικά έπρεπε να παραδοθούν στους Συμμάχους σύμφωνα με το άρθρο 169.

Επιπλέον, τα άρθρα 169-171 απαγόρευαν στη Γερμανία την εισαγωγή και εξαγωγή εξοπλισμών και πυρομαχικών και την παραγωγή τεθωρακισμένων οχημάτων και δηλητηριωδών αερίων. Η στρατολόγηση απαγορεύτηκε από το άρθρο 173. Τα άρθρα 176 και 177 διέκοπταν τη λειτουργία των στρατιωτικών σχολών και οργανώσεων. Το άρθρο 179 απαγόρευσε στη Γερμανία την ενεργό στρατιωτική εμπλοκή και κατοχή ξένων χωρών. Στο άρθρο 180, η Ρηνανία, η περιοχή πενήντα

χιλιόμετρα δυτικά του ποταμού Ρήνου στη Γερμανία, θα αποστρατιωτικοποιείτο, εξαλείφοντας τη θέληση και την επιθυμία να διεξαχθεί μελλοντικός πόλεμος.

Οι κανονισμοί που αφορούσαν το ναυτικό και την αεροπορία καλύπτονταν από τα άρθρα 181-201. Το άρθρο 181 επέτρεψε στους Γερμανούς να έχουν πλοία αλλά σε πολύ περιορισμένο αριθμό, ενώ τα πολεμικά πλοία απαγορεύτηκαν και, σύμφωνα με τα άρθρα 184-185, παροπλίστηκαν και παραχωρήθηκαν στις Συμμαχικές Δυνάμεις. Επίσης, δεν επιτρεπόταν στη Γερμανία να παραδώσει ή να αποκτήσει από άλλες χώρες στρατιωτικά σκάφη ή να κατασκευάσει τέτοια, συμπεριλαμβανομένων υποβρυχίων, σύμφωνα με τα άρθρα 189–191.

Το άρθρο 194 επέβαλε αυστηρά εθελοντική ναυτική υπηρεσία και το άρθρο 183 περιόρισε το μέγεθος του γερμανικού ναυτικού σε 15.000 άνδρες. Οι κανονισμοί για την αεροπορία ήταν ακόμη πιο αυστηροί. Το άρθρο 198 όριζε ότι οι ένοπλες δυνάμεις της Γερμανίας δεν πρέπει να περιλαμβάνουν αεροπορικές δυνάμεις. Σύμφωνα με τα άρθρα 199 και 201, το εναέριο προσωπικό παροπλίστηκε και όλος ο εναέριος εξοπλισμός και τα αεροπλάνα παραδόθηκαν στις Συμμαχικές Δυνάμεις. Το άρθρο 200 επέτρεπε στις Συμμαχικές Δυνάμεις να έχουν ανοιχτό χώρο πάνω από τη Γερμανία.

Τη δεκαετία του 1920 ο Adolf Hitler εμφανίστηκε στην εθνική πολιτική σκηνή. Αφού υπηρετούσε στον Μεγάλο Πόλεμο, ο γερμανικός στρατός ανέθεσε στον Hitler να παρατηρήσει κρυφά στο Μόναχο τις πολυάριθμες ριζοσπαστικές πολιτικές ομάδες και κόμματα που αναδύθηκαν στην πόλη που αντιτάχθηκαν στην ήττα του πολέμου και στη Συνθήκη των Βερσαλλιών. Ο Hitler εντυπωσιάστηκε πολύ από μια συνάντηση του Γερμανικού Εργατικού Κόμματος τον Σεπτέμβριο του 1919. Σύντομα, έφυγε από το στρατό, προσχώρησε στο κόμμα και ξεκίνησε μια καριέρα ως πολιτικός. Μίλησε σε συναντήσεις του Γερμανικού Εργατικού Κόμματος και προσέλκυσε μεγάλο πλήθος.

Τελικά, ανέλαβε το κόμμα ως ηγέτης του το μετονόμασε σε Εθνικό Σοσιαλιστικό Γερμανικό Εργατικό Κόμμα. Μέχρι το 1923, ο Χίτλερ άρχισε να σχεδιάζει την ανατροπή της δημοκρατικής κυβέρνησης της Βαϊμάρης. Τον Νοέμβριο σε μια αίθουσα μπύρας στο Μόναχο, ο Χίτλερ εξαπέλυσε μια εξέγερση με στόχο την κατάληψη της πόλης και των βαυαρικών κυβερνήσεων και στη συνέχεια την ανατροπή του καθεστώτος της

Βαϊμάρης στο Βερολίνο. Ωστόσο, το πραξικόπημα που σχεδίαζε, γνωστό ως πραξικόπημα της μπιραρίας, δεν ήταν επιτυχές, οδηγώντας σε φυλάκισή του, περίοδο κατά την οποία έγραψε το *Mein Kampf*⁸².

Μετά την έναρξη της παγκόσμιας οικονομικής ύφεσης στα τέλη του 1929, ο Χίτλερ και το Ναζιστικό Κόμμα κέρδισαν αυξανόμενη δύναμη στη Γερμανία, τόσο στις δημοσκοπήσεις όσο και μέσω της ανοιχτής βίας στους δρόμους, που διεξήχθη εναντίον των πολιτικών και άλλων αντιπάλων του κόμματος από τα SA. Το κόμμα αύξησε τις ψήφους του από 810.000 το 1928 σε 6,4 εκατομμύρια το 1930. Η οικονομική κρίση, η οποία προκάλεσε μαζική ανεργία - περίπου 5,6 εκατομμύρια άνεργοι το 1932, σχεδόν 30% του εργατικού δυναμικού και τα δεινά στη Γερμανία, οδήγησε σε μη ικανοποίηση και σε οργή με τη Δημοκρατία της Βαϊμάρης. Μέχρι το 1932, η SA και η δευτερεύουσα παραστρατιωτική οργάνωση των Ναζί, η SS (*Schutzstaffel*), αριθμούσαν σχεδόν μισό εκατομμύριο άντρες⁸³.

Στις εκλογές του Reichstag της 31ης Ιουλίου 1932, οι Ναζί έλαβαν το 37,3% των ψήφων και κέρδισαν 230 έδρες στο κοινοβούλιο, καθιστώντας το κόμμα το μεγαλύτερο στη Γερμανία. Στις 30 Ιανουαρίου 1933, ο πρόεδρος της Βαϊμάρης, ο Paul von Hindenburg, διόρισε καγκελάριο τον Hitler, λόγω του διαδεδομένου φόβου μεταξύ των Γερμανών για μια κομμουνιστική επανάσταση στη χώρα και υπό την πίεση των συντηρητικών ατόμων σε σημαντικούς οικονομικούς τομείς της Γερμανίας, αλλά και στους πολιτικούς κύκλους⁸⁴. Τέτοιοι ηγέτες, παραδοσιακά αντισημιτικοί, σεβάστηκαν τον ακραίο εθνικισμό του Hitler και πίστευαν ότι θα μπορούσαν να ελέγξουν τον ίδιο και το πολιτικό του κίνημα, ενώ παράλληλα τον θεώρησαν ως ένα χρήσιμο εργαλείο για την καταπολέμηση του κομμουνισμού και των εργατικών συνδικάτων, για την ανοικοδόμηση της στρατιωτικής βιομηχανίας και του εξοπλισμού, αλλά και της επανασφάλισης της γερμανικής επιρροής στις παγκόσμιες υποθέσεις στο όραμα της γερμανικής αυτοκρατορίας πριν από τον Μεγάλο Πόλεμο⁸⁵.

---

⁸² Ranke, 2011, σελ. 7

⁸³ Ranke, 2011, σελ. 10-11

⁸⁴ Winkler, 2011, σελ. ix

⁸⁵ Herf, 2012, σελ. 2-3

Ο Hitler συνειδητοποίησε από την αρχή τη δύναμη και την επιρροή των μέσων. Υπεύθυνος ήταν ο Joseph Goebbels, που αναρριχήθηκε στο κόμμα το 1926 και καθώς επέδειξε μεγάλη ικανότητα στην προπαγάνδα, διορίστηκε από τον Hitler ως ανώτατος ηγέτης της κομματικής προπαγάνδας το 1929 (Reichspropagandaleiter), ενώ τον Μάρτιο του 1933 διορίστηκε Υπουργός Προπαγάνδας του Τρίτου Ράιχ και εισήγαγε το σύστημα Gleichschaltung⁸⁶. Τέλος, αξίζει να τονιστεί και ένα σημείο που αφορά την πολεμική παραγωγή της Γερμανίας την περίοδο έως τον Β΄ ΠΠ. Πριν την ανάληψη της Καγκελαρίας από τον Hitler τον Ιανουάριο του 1933, η στρατιωτική δύναμη της Γερμανίας ήταν ανεπαρκής για να αντιμετωπίσει οποιαδήποτε εμφανή πρόκληση για το status quo στην Ευρώπη. Αυτό οφειλόταν εν πολλοίς στη Συνθήκη των Βερσαλλιών.

Ωστόσο, ήταν σαφές κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1920 ότι οι Γερμανοί ενδιαφερόταν πολύ για τον συγκεκριμένο και ήταν πιθανό ότι παράνομα πειραματίζονταν με την παραγωγή τεθωρακισμένων. Σύμφωνα με πληροφορίες, από τις 19 Δεκεμβρίου 1919, οι Stevens & Nolle στο Templehof του Βερολίνου ασχολούνταν με αυτό το έργο. Στις 23 Ιανουαρίου 1920, οι Heilerblick Automobile και Aviatik GS της Λειψίας ανέφεραν ότι κατασκευάζουν τρακτέρ ικανά να μετατραπούν σε τανκς (Harris, 1991, σελ. 397). Μέχρι το φθινόπωρο του 1930 οι μυστικές υπηρεσίες της Βρετανίας ήταν βέβαιες ότι η Γερμανία οραματίζεται αργά ή γρήγορα - και κάνει ενέργειες προς αυτήν την κατεύθυνση - την κατοχή μιας σύγχρονης μηχανοποιημένης δύναμης με τανκς, τεθωρακισμένα αυτοκίνητα, τεθωρακισμένοι μεταφορείς στρατευμάτων, μηχανοποιημένο πυροβολικό όλων των φύσεων, μηχανικές υπηρεσίες σήματος και επισκευής⁸⁷.

Η δεκαετία του 1920 χαρακτηρίστηκε από την εφαρμογή στρατιωτικής εκπαίδευσης για την αστυνομική δύναμη, τη δημιουργία του Abwehr, της γερμανικής οργάνωσης στρατιωτικών πληροφοριών, και τη μυστική αναδιοργάνωση του γερμανικού γενικού επιτελείου. Η Γερμανία ετοίμασε επίσης στρατεύματα μέσω του σχηματισμού παραστρατιωτικών οργανώσεων. Για παράδειγμα, το Black Reichswehr μεταμφιέστηκε ως οργάνωση εργασίας, το Jungdeutsche Orden (Young German

---

⁸⁶ Barović, 2015, σελ. 177

⁸⁷ Harris, 1991, σελ. 398

Order) ως οργάνωση νεολαίας και το Sturmabteilung του Εθνικού Σοσιαλιστικού Κόμματος ως αθλητική οργάνωση⁸⁸.

Σημαντική ήταν και η αύξηση αεροσκαφών κατά την περίοδο 1931-1939. Η Συνθήκη των Βερσαλλιών απαγόρευσε στη Γερμανία την παραγωγή ή την κατοχή στρατιωτικών αεροσκαφών και πρακτικά διέκοψε την άνθηση ενός ευημερούμενου βιομηχανικού τομέα, ο οποίος παρήγαγε χιλιάδες αεροσκάφη για τη Γερμανία και τους συμμάχους της κατά τον Α΄ ΠΠ. Ως αποτέλεσμα, τη δεκαετία του 1920 και τις αρχές της δεκαετίας του 1930, η παραγωγή ήταν περιορισμένη. Έως ότου ανέλαβε την εξουσία ο Hitler το 1933, η βιομηχανία αεροσκαφών της Γερμανίας αποτελούταν από πολλές μικρές εταιρείες που κατασκευάζουν ετησίως έναν αμελητέο αριθμό πολιτικών αεροσκαφών, ενώ μικρός ήταν και ο αριθμός των εργαζομένων σε αυτή τη βιομηχανία⁸⁹.

Πίνακας 2.2 Ετήσια παραγωγή αεροσκαφών στη Γερμανία, 1931-1939

Έτος	Αριθμός παραγόμενων αεροσκαφών
1931	13
1932	36
1933	368
1934	1.968
1935	3.183

⁸⁸ Ranke, 2011, σελ. 7

⁸⁹ Uziel, 2006, σελ. 278

1936	5.112
1937	5.606
1938	5.235
1939	8.295

Πηγή: Uziel, 2006, σελ. 279

Ως αποτέλεσμα, η Γερμανία εισήλθε στον Β΄ ΠΠ με μια από τις καλύτερες βιομηχανίες αεροπορίας, αν όχι η καλύτερη, αλλά ήταν σε μεγάλο βαθμό ένας νεογέννητος βιομηχανικός τομέας. Η έμφαση στην εφαρμογή νέων μεθόδων παραγωγής στη γερμανική αεροπορία βιομηχανία και τον αντίκτυπό τους στον τρόπο παραγωγής της χώρας αεροσκαφών Αυτή η αλλαγή αποτελούσε μέρος μιας ευρύτερης τάσης αυτού που ο Werner Abelshausen χαρακτήρισε ως οργανωτικό εξορθολογισμό της αδέξιας, αντιπαραγωγικής αλυσίδας διοίκησης στην προμήθεια όπλων και τεχνικό εξορθολογισμό των εγκαταστάσεων εξοπλισμού⁹⁰.

Συνολικά, οι βιομηχανικοί και οικονομικοί κύκλοι ήταν πρόθυμοι να υποστηρίξουν τα σχέδια του Hitler για επανεξοπλισμό, υπό την προϋπόθεση ότι θα μπορούσαν να επωφεληθούν και ότι οι επιχειρήσεις τους δεν θα οδηγούνταν σε εθνικοποίηση. Τα προγράμματα εξοπλισμού ήταν ήδη σε πλήρη εξέλιξη στα μέσα του 1934. Τα πρώτα σχέδια εξοπλισμού έγιναν και υλοποιήθηκαν στην τελική φάση της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης. Τα προγράμματα εξοπλισμού οδήγησαν σε θέσεις εργασίας και επομένως σε εισόδημα και πλούτο. Χάρη σε αυτήν την τεχνητή άνθιση μετά από τα χρόνια της οικονομικής ύφεσης, δεν υπήρχε σχεδόν καμία εσωτερική

---

⁹⁰ Uziel, 2006, σελ. 278

πολιτική αντίσταση στον οικονομικό προσανατολισμό της Γερμανίας προς τον πόλεμο⁹¹.

B.2.2 Η εξέλιξη της γερμανικής πολεμικής βιομηχανίας κατά τον Β΄ ΠΠ

Στις αρχές του 1938 υπήρχαν πέντε τμήματα τεθωκαρισμένων, καθένα από τα οποία διέθετε 500 τανκς διαφόρων τύπων. Επιπλέον, υπήρχαν διάφορα ελαφριά θωρακισμένα οχήματα. Το 1939 ο γερμανικός στρατός διέθετε 450 πολυβόλα, τουλάχιστον 54 ή ακόμη και 72 αντιαρματικά, 18 αντιαεροπορικά και 24 ορμοβόλα. Τα 77 mm. του Μεγάλου Πολέμου αντικαταστάθηκε από το 105 mm. πυροβόλο όπλο σύγχρονης κατασκευής. Το πυροβολικό αυξήθηκε σε μεγάλο βαθμό και εξοπλίστηκε με τις πιο σύγχρονες τεχνολογίες. Από την άλλη πλευρά, η μαζική παραγωγή και η έλλειψη πρώτων υλών προκάλεσαν αδυναμίες σε πολλά από τα νέα οχήματα και μηχανήματα⁹².

Τα μηχανοκίνητα οχήματα της ναζιστικής Γερμανίας ήταν η αιχμή του στρατού της, χωρίς τα οποία, σε συνδυασμό με τη Luftwaffe, το Τρίτο Ράιχ δεν θα μπορούσε να είχε επιτύχει τόσο εκτεταμένες κατακτήσεις την περίοδο 1939-1942⁹³. Στην αρχή του πολέμου, οι γερμανικές ένοπλες δυνάμεις είχαν ένα ραντάρ που ήταν πολύ ανώτερο από το αντίστοιχο αγγλικό, υπήρχε ένα πρωτότυπο για ένα μαχητικό τζετ, ενώ η Γερμανία βρισκόταν πολύ κοντά στην ανάπτυξη ενός πυραύλου. Σε αυτούς τους καθοριστικής σημασίας για τον πόλεμο τομείς της τεχνολογίας, οι Γερμανοί ήταν είτε στην πρώτη γραμμή είτε ήταν ίσοι με τους αντιπάλους τους. Στο τέλος του πολέμου, το προβάδισμά τους είχε μειωθεί⁹⁴.

Η εικόνα της στρατιωτικής παραγωγής στον Β΄ ΠΠ κυριαρχείται από εικόνες και περιγραφές τεράστιων αιθουσών παραγωγής και άψογης απόδοσης, οδηγώντας στην πεποίθηση της χρήσης της μαζικής παραγωγής. Γενικά, η παραγωγή στρατιωτικών μηχανημάτων αποκλίνει από το πολιτικό μοντέλο μαζικής παραγωγής. Οι Γερμανοί

---

⁹¹ Schumacher, 2004, σελ. 17-18

⁹² de Watteville, 1939, σελ. 727

⁹³ Harris, 1991, σελ. 395

⁹⁴ Schumacher, 2004, σελ. 15

συνειδητοποίησαν ότι ο τεχνολογικός εκσυγχρονισμός σήμαινε μηχανοποίηση, τυποποίηση, μαζική παραγωγή και την κεντρική κατεύθυνση των ιεραρχικά διαχειριζόμενων οργανισμών. Ωστόσο, η γερμανική πολεμική βιομηχανία θα έπρεπε να αντιμετωπίσει μία σημαντική υστέρηση έναντι των συμμάχων ιδίως στον τομέα των αεροσκαφών. Ενώ οι σύμμαχοι τελικά ξεπέρασαν τις περισσότερες από τις δυσκολίες που σχετίζονται με τη μαζική παραγωγή αεροσκαφών, στη Γερμανία η διαδικασία εισαγωγής σύγχρονων τεχνολογιών παραγωγής ήταν πολύ αργή. Αυτή η αποτυχία συνέβαλε στην υστέρηση της Γερμανίας όσον αφορά την αεροπορική παραγωγή κατά το πρώτο μισό του Β΄ ΠΠ⁹⁵.

Η γερμανική πολεμική βιομηχανία κατά τον Β΄ ΠΠ χαρακτηρίζεται από διακυμάνσεις και αρκετές και σοβαρές αδυναμίες. Ένα πρώτο σημείο που αξίζει να τονιστεί είναι το γεγονός ότι υστερούσε σε σύγκριση με τη σοβιετική. Παρά το γεγονός ότι η παραγωγή, οι πόροι και οι προετοιμασίες κινητοποίησης ήταν σχετικά παρόμοια στις δύο χώρες, η σοβιετική οικονομία παρήγαγε όπλα σε μεγαλύτερη κλίμακα από τη Γερμανία και πως η σοβιετική πολεμική παραγωγή ήταν έτοιμη σε πιο σύντομο χρονικό διάστημα από τη γερμανική, δίνοντας με αυτόν τον τρόπο το προβάδισμα στους Σοβιετικούς. Ως καθοριστικός παράγοντας η έννοια της μαζικής παραγωγής, χαρακτηρίζει την Γερμανία ως μία γραφειοκρατική οικονομία χωρίς να είναι δεσμευμένη στη μαζική παραγωγή, σε αντίθεση με τη Σοβιετική Ένωση⁹⁶.

Πίνακας 2.3 Γερμανική και Σοβιετική πολεμική παραγωγή, 1940-1945

		1940	1941	1942	1943	1944	1945	Σύνολο
Γερμανία	Τουφέκια, καραμπίνες	1.352	1.359	1.370	2.275	2.856	665	9.877
	Machine pistols	119	325	232	234	229	78	1.217

⁹⁵ Uziel, 2006, σελ. 277-278

⁹⁶ Harrison, 2000, σελ. 99

	Πολυβόλα	59	96	117	263	509	111	1.156
	Όπλα	6	22	41	74	148	27	318
	Ολμοβόλα	4,4	4,2	9,8	23,0	33,2	2,8	77,4
	Τανκς και αυτοκινούμενα πυροβόλα	2,2	3,8	6,2	10,7	18,3	4,4	45,6
	Μαχητικά αεροσκάφη	6,6	8,4	11,6	19,3	34,1	7,2	87,2
	Υποβρύχια	40	196	244	270	189	0	939
Σοβιετική ένωση	Τουφέκια, караμπίνες	1.462	2.421	4.049	3.438	2.451	703	14.524
	Machine pistols	92	95	570	643	555	272	2.227
	Πολυβόλα	96	149	356	458	439	109	1.608
	Όπλα	15	41	128	130	122	77	514
	Ολμοβόλα	38	42	230	69	7	3	390,1

Τανκς και αυτοκινούμενα πυροβόλα	2,8	6,6	24,7	24,0	29,0	22,6	109,7
Μαχητικά αεροσκάφη	8,3	12,4	21,7	29,9	33,2	20,9	126,4
Υποβρύχια	33	62	19	13	23	11	161

Πηγή: Harrison, 2000

Πιο συγκεκριμένα ακόμα, η αργή ανάπτυξη της γερμανικής πολεμικής παραγωγής κατά την περίοδο 1939-41 οφείλεται στο γεγονός ότι οι ηγέτες του ναζιστικού κόμματος σκόπευαν να κερδίσουν τον πόλεμο σε σύντομο χρονικό διάστημα και χωρίς μεγάλες δαπάνες πυρομαχικών, κάτι που θα απαιτούσε περικοπές στην κατανάλωση και έγκαιρη επιβολή αυστηρής πειθαρχίας στους μηχανισμούς κατανομής πόρων. Στη Γερμανία, η προτίμηση των ενόπλων δυνάμεων για την καινοτομία και η ευρύτερη δυνατή ποικιλία όπλων συνδυάστηκαν με τις τεχνικές παραδόσεις της βιομηχανίας με αποτέλεσμα να περιορίσουν το περιθώριο εξορθολογισμού του πολέμου και μείωσης του κόστους⁹⁷.

Σε επίπεδο αεροπορικής βιομηχανίας, πως η Γερμανία δεν ήταν τόσο επιτυχής όσο η Βρετανία και οι ΗΠΑ σε επίπεδο συνδυασμού ποιότητας και ποσότητας αεροσκαφών. Και οι τρεις χώρες επικεντρώθηκαν στις τροποποιήσεις των αεροσκαφών με στόχο την επίτευξη τακτικής υπεροχής έναντι των εχθρικών αεροσκαφών, δίνοντας όμως έμφαση και στην ποσότητα, ιδίως την περίοδο 1939-1942. Πιο συγκεκριμένα, έπειτα από τον προσδιορισμό των μοντέλων για σειριακή παραγωγή κατά την έναρξη του εναέριου εξοπλισμού το 1933-34, οι γερμανικές

⁹⁷ Harrison, 2000, σελ. 112

στρατιωτικές αρχές είχαν την ευχέρεια να απαιτούν συχνές και ριζοσπαστικές αλλαγές στο σχεδιασμό, δίνοντας μικρή σημασία στον αντίκτυπό τους. Μεταξύ του 1939 και του 1941, οι ανθρωπίνοι και υλικοί πόροι που επενδύθηκαν στη γερμανική βιομηχανία αεροσκαφών αυξήθηκαν κατά 100%, αλλά η παραγωγή αυξήθηκε μόνο κατά 30%⁹⁸.

Από τα μέσα του 1941 και μετά, ο Field Marshall Erhard Milch ως τεχνικός διευθυντής στο Υπουργείο Αεροπορίας προσπάθησε να επαναπροσανατολίσει τη βιομηχανία προς τη μαζική παραγωγή. Το 1944, ο Milch και ο Albert Speer ως υπουργός πυρομαχικών πέτυχαν τελικά ένα σημαντικό άλμα στην παραγωγή μαχητικών αεροσκαφών, αλλά μόνο συγκεντρώνοντας την παραγωγή σε έναν μικρό αριθμό τύπων και σταματώντας τις τροποποιήσεις σε επίπεδο σχεδιασμού. Η αναποτελεσματικότητα της γερμανικής παραγωγής αεροσκαφών κατά τα πρώτα χρόνια του πολέμου μπορεί να εκτιμηθεί από το γεγονός ότι χωρίς περισσότερη εργασία και λιγότερες πρώτες ύλες από το 1941, η βιομηχανία παράγαγε 31% περισσότερα αεροπλάνα το 1942 και 111% περισσότερο το 1943. Το 1944, με σχεδόν τους ίδιους πόρους με το 1940, οι Γερμανοί παράγαγαν σχεδόν τέσσερις φορές τον αριθμό των αεροπλάνων (238% περισσότερο από το 1941)⁹⁹.

Από τη νέα γενιά αεροσκαφών που σχεδιάστηκαν για να κυκλοφορήσουν το 1942 - τα βαριά βομβαρδιστικά Heinkel 177 και Junkers 288 και το βαρύ μαχητικό Messerschmitt 210 - κανένα δεν αποδείχθηκε αρκετά επιτυχημένο για κατασκευή μεγάλης κλίμακας, και ως εκ τούτου το Υπουργείο Αεροπορίας υποχρεώθηκε να διατηρήσει παλαιότερους τύπους παραγωγής περισσότερο από ότι είχε αρχικά προγραμματιστεί. Ακόμα και όταν οι Γερμανοί κατάφεραν να αναπτύξουν ένα ριζοσπαστικό νέο σχέδιο, όπως στην περίπτωση του μαχητικού Messerschmitt 262 και του μονοκινητήριο Heinkel 162, δεν κατάφεραν να το φέρουν στην παραγωγή αρκετά γρήγορα για να εκμεταλλευτούν. Μέχρι το 1943-44, αυτή η αδυναμία εισαγωγής νέων μοντέλων, με αυξανόμενους περιορισμούς στις τροποποιήσεις σε υπάρχοντες τύπους,

---

⁹⁸ Zeitlin (1995, σελ. 64

⁹⁹ Zeitlin, 1995, σελ. 65

σήμαινε ότι η Luftwaffe είχε χάσει οποιαδήποτε αξίωση για ποιοτική υπεροχή έναντι των Συμμάχων ακόμη και σε συμβατικά αεροσκάφη¹⁰⁰.

Η σχετική αποτυχία της γερμανικής αεροπορικής βιομηχανίας κατά τη διάρκεια του Β΄ ΠΠ οφείλεται στη μη εστίαση στη μαζική παραγωγή και στην προσήλωση σε γραφειοκρατικές δομές. Η έλλειψη ευελιξίας στο ανθρώπινο δυναμικό σε μεθόδους παραγωγής, χρήσης απλουστευμένων μεθόδων, αποφυγή περίπλοκης μηχανοποίησης και της αναποτελεσματικής χρησιμοποίησης της εργασίας είναι στοιχεία απαραίτητα για την αντιμετώπιση των συχνών σχεδιαστικών αλλαγών¹⁰¹. Επίσης, μόνο η Heinkel είχε δημιουργήσει ένα κεντρικό γραφείο για τον έλεγχο της παραγωγής και της προόδου. Ακόμα και στην περίπτωση που υπήρχαν καινοτομίες, υπήρχαν επίσης και προβλήματα, όπως το αεροπλάνο *Baukastenflugzeuge*, που θα μπορούσε να συνδυαστεί με διαφορετικούς κινητήρες και εξοπλισμό για την εξυπηρέτηση ποικίλων αποστολών και του συστήματος οπών *Lochbauweise*, το οποίο απέφυγε την ανάγκη περίπλοκης συναρμολόγησης¹⁰². Επίσης, οι αποφάσεις επιλογής προϊόντων λαμβάνονταν χωρίς ρεαλιστική εκτίμηση των προθεσμιών που απαιτούνται για την ανάπτυξη νέων συστημάτων όπλων, ενώ οι στόχοι παραγωγής συχνά βασίζονταν σε λανθασμένες εκτιμήσεις ή ακόμη και εσκεμμένες λανθασμένες δηλώσεις γερμανικής και συμμαχικής παραγωγικής ικανότητας.

Το κύριο πρόβλημα που επηρεάζει την γερμανική αεροπορική βιομηχανία ήταν εγγενές στην παραγωγή πολύπλοκων μηχανημάτων, τα οποία απαιτούσαν πολύ εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό. Αν και η τεχνολογία των αερομεταφορών σημείωσε ραγδαία πρόοδο, οι μέθοδοι παραγωγής παρέμειναν σε μεγάλο βαθμό στατικές. Υπήρχε ελάχιστη μηχανοποίηση και αυτοματοποίηση της διαδικασίας παραγωγής και οι γραμμές παραγωγής με βάση τον ιμάντα μεταφοράς ήταν ανύπαρκτες¹⁰³. Συνολικά, επομένως, παρατηρείται έλλειψη σαφούς σχεδιασμού, κατανομής εργασιών, διασκορπισμένων θέσεων εργασίας, αλλά και γραφειοκρατικής δομής. Αυτό οφείλεται

---

¹⁰⁰ Zeitlin, 1995, σελ. 65

¹⁰¹ Harrison, 2000, σελ. 99

¹⁰² Zeitlin, 1995, σελ. 70

¹⁰³ Uziel, 2006, σελ. 280

σε μεγάλο βαθμό στη δομή λήψης αποφάσεων του ναζιστικού κόμματος¹⁰⁴. Επιπρόσθετα, η ευθύνη για την ανάπτυξη και παραγωγή αεροσκαφών διασκορπίστηκε ανάμεσα σε επικαλυπτόμενα και ανταγωνιστικά κέντρα εξουσίας - από μεμονωμένες εταιρείες, στρατιωτικούς αξιωματούχους και κυβερνητικούς υπουργούς μέχρι τον ίδιο τον Hitler.

Ωστόσο, η συμβολή του Speer στη γερμανική πολεμική παραγωγή είναι ακόμη πιο εμφανής στην περίπτωση της βιομηχανίας πολεμικών αεροσκαφών, με στόχο τη βελτίωση του συντονισμού της παραγωγής αεροσκαφών. Αυτό το «θαύμα» του Speer οφείλεται στη λήψη των ακόλουθων πολιτικών αποφάσεων¹⁰⁵: α) ο αριθμός των τύπων των όπλων μειώθηκε, β) μειώθηκε η συχνότητα των μικρών αλλαγών σχεδιασμού ενός ειδικού τύπου, γ) καταργήθηκαν οι διαδικασίες ολοκλήρωσης όπως το στίλβωση, γεγονός που μείωσε τις ώρες εργασίας που απαιτούνται για την παραγωγή, δ) οι εταιρείες αναγκάστηκαν να μοιραστούν τεχνολογική τεχνογνωσία, με αποτέλεσμα τη διάδοση τεχνικών παραγωγής ροής στη γερμανική βιομηχανία. Ο δείκτης παραγωγής γερμανικού εξοπλισμού που εκπονήθηκε για λογαριασμό του τμήματος εξοπλισμού του Albert Speer τριπλασιάστηκε μεταξύ των αρχών του 1942 και του Ιουλίου 1944, ενώ οι εργαζόμενοι εντός των γερμανικών συνόρων αυξήθηκαν μόνο 30% την ίδια περίοδο. Ωστόσο, αυτός ο ρυθμός αύξησης της παραγωγικότητας της εργασίας μπορεί να είναι πολύ υψηλός λόγω της αυξανόμενης παραγωγής εξοπλισμού στις κατεχόμενες χώρες.

Επομένως, υπάρχει η πεποίθηση ότι η διοίκηση Speer προκάλεσε την ξαφνική άνοδο της γερμανικής παραγωγής εξοπλισμού μετά το 1941, εισάγοντας διάφορα μέτρα εξορθολογισμού και αντικαθιστώντας συμβάσεις κόστους-συν με συμβάσεις σταθερής τιμής. Το παράδειγμα επτά εταιρειών, οι οποίες ασχολήθηκαν με την παραγωγή των βομβαρδιστικών Ju 88 και Ju 87, και οι οποίες αντιπροσώπευαν περίπου τους μισούς από τους γερμανούς παραγωγούς αεροσκαφών, υποδηλώνει όμως ότι στη βιομηχανία αεροσκαφών, η οποία αντιπροσωπεύει περίπου το 40% των Γερμανών παραγωγή εξοπλισμού, οι κρίσιμες πολιτικές αλλαγές δεν συνέβησαν το 1942, αλλά πριν από την έναρξη του Β΄ ΠΠ. Η συνεχιζόμενη αύξηση του κεφαλαίου και

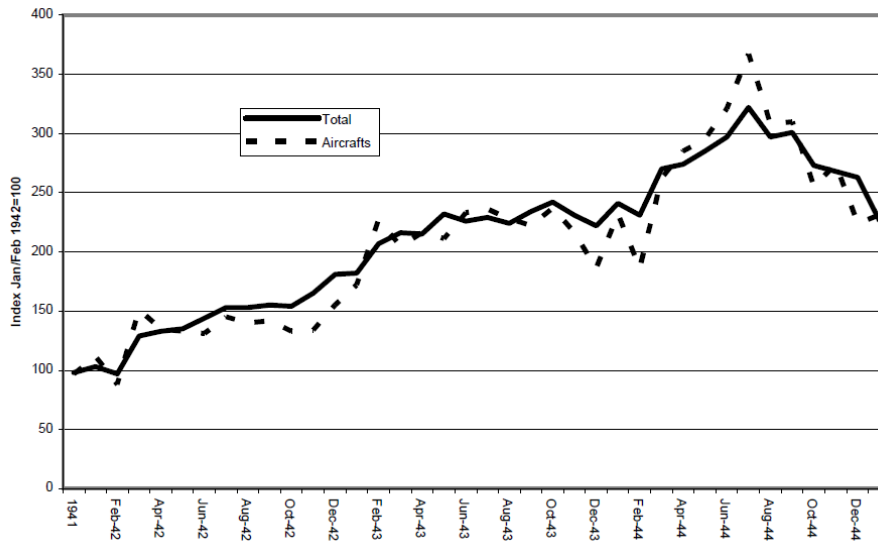
---

¹⁰⁴ Zeitlin, 1995, σελ. 72

¹⁰⁵ Budraß et al., 2005, σελ. 4

του εργατικού δυναμικού σε συνδυασμό με την υψηλότερη χρησιμοποίηση της ικανότητας που επέτρεψε στους παραγωγούς αεροσκαφών να αυξάνουν συνεχώς τη μηνιαία παραγωγή τους έως το καλοκαίρι του 1944¹⁰⁶.

Σχήμα 2.1 Γερμανική πολεμική παραγωγή 1941-1945

Πηγή: Budraß et al., 2005, σελ. 31

¹⁰⁶ Budraß et al., 2005, σελ. 27

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β.3 Η ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΠΟΛΕΜΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΟΝ Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ

Β.3.1 Η βαθμιαία αναγέννηση της γερμανικής πολεμικής βιομηχανίας

Μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, στο περιβάλλον του Ψυχρού Πολέμου, η αμυντική πολιτική της Γερμανίας διαμορφώθηκε σε ένα ιδιαίτερο πλαίσιο, εξαιτίας και της πρόσφατης ιστορίας της. Πιο συγκεκριμένα, μέχρι την κατάρρευση των κομμουνιστικών συστημάτων της Ανατολικής και Κεντρικής Ευρώπης, η πολιτική εξοπλισμού της Γερμανίας διαμορφώθηκε από τέσσερις σημαντικούς πολιτικούς παράγοντες που τη διακρίνουν από τα υπόλοιπα κράτη της Δύσης¹⁰⁷:

α) *Η κυριαρχία της πολυμέρειας*: υπήρχε μια συνεχής πεποίθηση ότι η προμήθεια όπλων αποτελούσε αναπόσπαστο μέρος της προθυμίας να ενσωματωθεί η πολιτική ασφάλειας της Γερμανίας σε στενά πολιτικά και στρατιωτικά πλαίσια. Δεδομένου του διπλού προσανατολισμού της γερμανικής ασφάλειας (οικονομική και πολιτική ολοκλήρωση της Δυτικής Ευρώπης και της συλλογικής περιφερειακής πολιτικής άμυνας και ασφάλειας εντός της Ατλαντικής Συμμαχίας), η πολιτική εξοπλισμού της Γερμανίας χαρακτηρίστηκε από μια προσεκτική ισορροπία μεταξύ των συμφερόντων αυτών των μερών. Η συνεργασία για τα όπλα θεωρήθηκε απαραίτητη για τη συνοχή και την αλληλεγγύη της Ατλαντικής Συμμαχίας και της Ευρώπης. Η πολιτική συνεργασίας και προμηθειών της Γερμανίας για τα όπλα έχει διαμορφωθεί σε μεγάλο βαθμό από αυτήν την πολυμερή προσέγγιση.

β) *Ο γενικός ορισμός της ασφάλειας από μέρους της Γερμανίας*: η προώθηση της δημοκρατίας, η οικονομική και χρηματοοικονομική υποστήριξη και η διοικητική και τεχνική βοήθεια αποτελούν μέρος αυτής της ευρείας άποψης. Αυτό αντικατοπτρίζει μια κατάσταση στην οποία η Γερμανία εκτίθεται σε μια τεράστια περιοχή πιθανής αστάθειας στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη - μια ζώνη που χρειάζεται οικονομική ανάπτυξη και πολιτική σταθερότητα για να ευημερήσει. Αυτός είναι ένας από τους λόγους για τους οποίους η Γερμανία αντιπροσωπεύει τον σημαντικότερο χρηματοδότη της περιοχής.

¹⁰⁷ Rohde & Schmidt, 1995, σελ. 269-270

Επομένως, ο αμυντικός προϋπολογισμός θα πρέπει να ανταγωνιστεί τους προϋπολογισμούς άλλων υπουργείων που υπόσχονται να συνεισφέρουν περισσότερο από την άμυνα στη σταθεροποίηση της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης. Μετά την προσθήκη των μεγάλων δημοσιονομικών επιβαρύνσεων της ενοποίησης, όμως, ο προϋπολογισμός αυτός ήταν περιορισμένος.

γ) *Ο ρόλος και η λειτουργία των ενόπλων δυνάμεων στη γερμανική εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας:* η χρήση γερμανικών ενόπλων δυνάμεων πέρα από τη συλλογική άμυνα δημιουργεί σοβαρά προβλήματα. Αυτό εξακολουθεί να ισχύει ακόμη και μετά την απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου του Αυγούστου 1994 που απελευθερώνει τη γερμανική κυβέρνηση. Ζητήματα σχετικά ήταν: οι περιορισμοί μιας πιθανής ανάπτυξης γερμανικών στρατευμάτων υπό το πρίσμα της πρόσφατης ιστορίας της (Β ΠΠ), αν θα πρέπει η Γερμανία να επικεντρωθεί μόνο στις ευρωπαϊκές σχέσεις ή να συμπεριλάβει την Αφρική ως περιοχή πιθανής δέσμευσης. Για τη Γερμανία, λόγω της ειδικής ιστορίας της και της βασικής πεποίθησης του γερμανικού λαού ότι η Γερμανία είναι κατά κύριο λόγο μια «μη στρατιωτική» κοινωνία, αυτά τα ερωτήματα είναι θεμελιώδη.

δ) *Ο τρόπος με τον οποίο η πολιτική επηρεάζει τον τρόπο χειρισμού της αλλαγής σε σχέση με το μέλλον των γερμανικών ενόπλων δυνάμεων:* η διαδικασία της αλλαγής κυριαρχείται από μια διαδικασία επιλεκτικού σχεδιασμού που επικεντρώθηκε σε συγκεκριμένα στοιχεία, αλλά όχι σε στοιχεία που θα πρέπει να είναι κεντρικά ενός σχετικού σχεδιασμού (π.χ. πόσες και ποιες δυνάμεις, κόστος των δυνάμεων), σε αντίθεση με ζητήματα που σχετίζονται με δημοσιονομικές μειώσεις, αλλά και τη διατήρηση ορισμένης δύναμης του ανθρώπινου δυναμικού.

Επίσης, υπήρξε σημαντική διαφοροποίηση μεταξύ Ανατολικής και Δυτικής Γερμανίας. Τον Μάρτιο του 1973, η Επιτροπή Έρευνας για τις Ένοπλες Δυνάμεις και την Κοινωνία της Διεθνούς Κοινωνιολογικής Εταιρείας πραγματοποίησε ένα διεθνές συνέδριο εργασίας με θέμα «Το τέλος του μαζικού στρατού». Το ενδιαφέρον εστιάζει στα αποτελέσματα μίας έρευνας που εξέτασε τη στάση των νέων στη Δυτική Γερμανία

έναντι των ενόπλων δυνάμεων και της στρατολόγησης¹⁰⁸. Από την έρευνα αυτή διαπιστώθηκε πως άτομα με υψηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο είχαν πολύ πιο αρνητική στη στάση της απέναντι στο NATO, το Bundeswehr και τη στρατιωτική θητεία, σε σύγκριση με συνομηλίκους τους που εργάζονταν και είχαν χαμηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο. Η διαφορά αυτή σημαίνει πως τα άτομα με υψηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο δε θεωρούν το Bundeswehr ως ένα βήμα για την κοινωνική πρόοδο, αλλά θα πρέπει να ιδωθεί υπό το πρίσμα της έλλειψης συζητήσεων σχετικά με ζητήματα ασφάλειας και άμυνας¹⁰⁹.

B.3.2 Η γερμανική πολεμική βιομηχανία μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου

Η ένωση της Ανατολικής και της Δυτικής Γερμανίας οδήγησε σε σημαντικές αλλαγές στο στρατιωτικό τοπίο της χώρας. Οι νέες εδαφικές διαστάσεις της χώρας μετά την ενοποίηση και η διεθνώς συμφωνημένη μείωση του ανθρώπινου δυναμικού στον τομέα της πολεμικής βιομηχανίας, καθώς και το αίτημα για διεθνή διατήρηση της ειρήνης, αποτέλεσαν προσδιοριστικούς παράγοντες της αμυντικής βιομηχανίας της χώρας. Ως αποτέλεσμα, οι προμήθειες και ο αριθμός ανθρωπίνου δυναμικού στον τομέα της άμυνας μειώθηκαν. Επιπρόσθετα, η ιστορία της Γερμανίας δεν της επέτρεπε μονομερείς ενέργειες στον τομέα αυτό, χωρίς να υπάρξουν αντιδράσεις από άλλα, δυτικά κυρίως, κράτη¹¹⁰.

Έτσι, στα μέσα της δεκαετίας του 1990, η δομή της γερμανικής αμυντικής βιομηχανίας χαρακτηρίζεται από την απουσία ενός ελεγχόμενου από το κράτος τομέα και ενός υψηλού βαθμού διαφοροποίησης, με μειωμένες πωλήσεις. Οι περισσότερες επιχειρήσεις εμφανίζουν ένα ευρύ φάσμα διεθνικών δραστηριοτήτων στους μη στρατιωτικούς τους κλάδους, αλλά ορισμένες ανάπτυξαν εξειδικευμένα εξαρτήματα για εξελιγμένα οπλικά συστήματα που έγιναν αντικείμενο διεθνούς εμπορίου. Οι στρατηγικές για την αποδυνάμωση ή την παράκαμψη πολιτικών περιορισμών για την εξαγωγή στρατιωτικού εξοπλισμού και ευαίσθητης τεχνολογίας ενίσχυσαν τις διεθνείς

---

¹⁰⁸ Fleckenstein & Schössler, 1973, σελ. 232

¹⁰⁹ Fleckenstein & Schössler, 1973, σελ. 235

¹¹⁰ Lock & Voß, 1994, σελ. 343, σελ. 345

συμφωνίες συμπαράγωγής, όπου ο εταίρος αναλαμβάνει την ευθύνη για την τελική εξαγωγή.

Η πώληση τεχνολογίας παραγωγής, συχνά ολόκληρων εγκαταστάσεων παραγωγής πυρομαχικών, μικρών όπλων, αλλά και για τεθωρακισμένα (Αργεντινή) και υποβρύχια (Αργεντινή, Νότια Κορέα και Τουρκία) επίσης διεξαγόταν στη βάση μεμονωμένων συμφωνιών. Τέλος, η εξειδίκευση στην παραγωγή εξαρτημάτων, στις περισσότερες περιπτώσεις αντικατοπτρίζει πολιτικοστρατιωτικές συνέργειες όπως κινητήρες νίζελ (MTU, MWM), ενισχύοντας όμως τον ρόλο της Γερμανίας στις στρατιωτικές προμήθειες¹¹¹.

Εκτός των παραπάνω, κατά τη διάρκεια του 1990 κυριαρχούσε η αμερικανική θεωρία *Revolution in Military Affairs*, σχετικά με το μέλλον του πολέμου, δίνοντας έμφαση στην τεχνολογία και στις απαιτούμενες και αντίστοιχες στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις. Ωστόσο, η Γερμανία ήταν απρόθυμη να αποδεχθεί αυτή τη θεωρία. Τέσσερις παράγοντες αναγνωρίζονται ως προσδιοριστικοί της στάσης της: α) το γερμανικό κατεστημένο δεν αναγνώρισε την «τρίτη βιομηχανική επανάσταση» ως κινητήρια δύναμη της αλλαγής σε παγκόσμια πολιτικά και στρατιωτικά ζητήματα, αλλά και θέματα ασφάλειας. Επιπλέον, θεωρήθηκε ότι ο ρόλος της στρατιωτικής δύναμης και η φύση των στρατηγικών συμφερόντων της μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου έπρεπε να καθοριστούν σαφώς πολιτικά πριν την υιοθέτηση της εν λόγω θεωρίας, β) μετά την επανένωση της Γερμανίας, το πολύ χαμηλό επίπεδο χρηματοδότησης της άμυνας (ιδίως εις βάρος της στρατιωτικής έρευνας και ανάπτυξης και των προμηθειών) ήταν μια σκόπιμη πολιτική επιλογή, γ) οι ασυμμετρίες μετά τον Ψυχρό Πόλεμο στη στρατηγική μεταξύ των διατλαντικών εταίρων χρησιμοποιήθηκαν για να δικαιολογήσουν την απροθυμία της ηπειρωτικής Ευρώπης (και της Γερμανίας) έναντι αυτής της θεωρίας, δ) σε σύγκριση με τη δεκαετία του 1970 και του 1980, η επιρροή της γερμανικής αμυντικής βιομηχανίας σχετικά με το μέγεθος και τη δομή της

---

¹¹¹ Lock & Voß, 1994, σελ. 346

στρατιωτικής έρευνας και ανάπτυξης και τον προϋπολογισμό για τις προμήθειες μειώθηκε σημαντικά κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990¹¹².

Από τη δεκαετία του 1990 και έπειτα, η Γερμανία αποτελεί έναν σημαντικό εξαγωγέα όπλων. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η αιτιολόγηση της πολιτικής αυτής από την ίδια τη χώρα. Ενώ η Γερμανία έχει ισχυρή ρητορική για τα ανθρώπινα δικαιώματα, και προωθεί ενεργά τον περιορισμό των κανονισμών για τις εξαγωγές όπλων σε διεθνές επίπεδο, συγκαταλέγεται μεταξύ των κορυφαίων παγκοσμίως προμηθευτών μεγάλων συμβατικών όπλων (MCWs). Η επίσημη αιτιολόγηση είναι ότι η Γερμανία έχει δημιουργήσει ένα αυστηρό σύστημα ελέγχου για την αποτροπή των εξαγωγών σε χώρες όπου υπάρχει πιθανότητα κατάχρησης όπλων. Χρησιμοποιώντας δεδομένα σχετικά με τις γερμανικές εξαγωγές σημαντικών συμβατικών όπλων την περίοδο 1992-2013, κριτήρια όπως η δημοκρατική διακυβέρνηση και ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στις χώρες εξαγωγής αποτελούν παράγοντες που επηρεάζουν την εξαγωγική πολιτική όπλων της Γερμανίας. Τα αποτελέσματα της έρευνας, όμως, δεν επιβεβαιώνουν τον ισχυρισμό της Γερμανίας. Μάλιστα, τα χαμηλότερα επίπεδα ανθρωπίνων δικαιωμάτων φαίνεται να αυξάνουν τον όγκο των εξαγόμενων όπλων¹¹³.

Το 1990 ξεκίνησε μια νέα εποχή για το Bundeswehr, τη στρατιωτική δύναμη της Γερμανίας. Μετά τη γερμανική επανένωση, το εργατικό δυναμικό μειώθηκε σημαντικά. Η Πολεμική Αεροπορία και το Πολεμικό Ναυτικό προσαρμόζουν τους τύπους όπλων τους σε εκείνους που φαίνονται βιώσιμοι. Μόνο μετά την αλλαγή κυβέρνησης το 1998 πραγματοποιήθηκε μια θεμελιώδης έρευνα σχετικά με το τι πρέπει να είναι σε θέση να κάνει το Bundeswehr και πώς θα πρέπει να τοποθετηθεί για να το πράξει. Υπό την ηγεσία του πρώην Ομοσπονδιακού Προέδρου Richard von Weizsäcker, η επιτροπή «Κοινή Ασφάλεια και Μέλλον του Bundeswehr» εξέτασε τους στόχους πολιτικής ασφάλειας της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας και τις απαραίτητες δομές των ενόπλων δυνάμεων το 1999-2000. Ωστόσο, δεν εφαρμόστηκαν πλήρως αλλά αντιθέτως, καθοριστικός παράγοντας ήταν οι προτάσεις που συντάχθηκαν ταυτόχρονα από το προσωπικό προγραμματισμού του Υπουργείου Άμυνας. Ως αποτέλεσμα, η βάση των

---

¹¹² Lungu, 2004, σελ. 262-263

¹¹³ Platte & Leuffen, 2016, σελ. 575

ενόπλων δυνάμεων δημιουργήθηκε ως η τέταρτη στρατιωτική οργανωτική περιοχή παράλληλα με τον στρατό, την αεροπορία και το ναυτικό. Σε αυτό, συνοψίστηκαν κοινές ένοπλες δυνάμεις και καθήκοντα διατομής (π.χ. logistics, τηλεπικοινωνίες ή στρατιωτική αστυνομία). Οι μη στρατιωτικές υπηρεσίες υποστήριξης ανατέθηκαν σε πολιτικές εταιρείες, όπως η χρήση μη στρατιωτικών οχημάτων¹¹⁴.

Επιπρόσθετα, η κατάρρευση του διπολικού διεθνούς συστήματος κατέστησε παρωχημένη την αντίληψη της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας για τη στρατιωτική δύναμη ως καθαρά αποτρεπτική δύναμη. Ως αποτέλεσμα, τα νομικά και πολιτικά εμπόδια στη χρήση βίας καταργήθηκαν. Χαρακτηριστική είναι η απόφαση του ομοσπονδιακού συνταγματικού δικαστηρίου του 1994 που επιβεβαίωσε ότι είναι νόμιμη η ανάπτυξη γερμανικών δυνάμεων στο εξωτερικό. Μετά από αυτήν την απόφαση, τα γερμανικά στρατεύματα αναπτύχθηκαν σε μια ποικιλία πολυεθνικών στρατιωτικών επιχειρήσεων κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990. Η συμμετοχή της Γερμανίας στην αεροπορική εκστρατεία του NATO το 1999 κατά της Σερβίας αποδείχθηκε ζωτικής σημασίας από δύο απόψεις: α) η Γερμανία μπόρεσε να ανταποκριθεί στις προσδοκίες των συμμαχικών εταίρων ότι θα συμβάλει στην περιφερειακή σταθερότητα, β) απέδειξε στη γερμανική κυβέρνηση και στα πολιτικά κόμματα ότι η γερμανική κοινή γνώμη ήταν πρόθυμη να υποστηρίξει τη χρήση στρατιωτικής εξουσίας - ακόμη και χωρίς εντολή του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ¹¹⁵.

Η προθυμία της Γερμανίας να συμμετάσχει στη στρατιωτική επιχείρηση του 1999 ενισχύθηκε με την αλλαγή των φιλοδοξιών εξωτερικής πολιτικής εκ μέρους των γερμανικών ελίτ, καθώς και των εξελίξεων στο NATO και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ένας αυξανόμενος αριθμός υπευθύνων λήψης αποφάσεων στην ελίτ στρατηγικής πολιτικής υποστήριξε ότι η Γερμανία θα έπρεπε να διαδραματίσει μεγαλύτερο ρόλο στη διεθνή ασφάλεια και σταθερότητα, ανάλογα με την πολιτική και οικονομική της δύναμη. Τέτοια σκέψη ενισχύθηκε από τη συμφωνία των κρατών μελών του NATO ότι η συμμαχία θα έπρεπε να εξελιχθεί από μια συλλογική αμυντική συμμαχία σε έναν διεθνή παράγοντα ασφάλειας. Επιπλέον, η ΕΕ είχε αναδειχθεί ως ισχυρότερος παράγοντας στον τομέα

---

¹¹⁴ Bundeswehr, 2020

¹¹⁵ Noetzel & Schreer, 2008, σελ. 212

της πολιτικής ασφάλειας και άμυνας κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 και η Γερμανία αναμενόταν να διαδραματίσει ηγετικό ρόλο στην ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας, συμπεριλαμβανομένης της συμβολής στις στρατιωτικές επιχειρήσεις της ΕΕ. Συνολικά, εντός μίας δεκαετίας, η στρατιωτική δύναμη είχε διαδραματίσει έναν πολύ διαφορετικό ρόλο στη γερμανική εξωτερική πολιτική, την πολιτική άμυνας και ασφάλειας της χώρας¹¹⁶.

Προκειμένου να αυξηθεί η επιχειρησιακή ικανότητα του Bundeswehr, ξεκίνησε μια άλλη διαδικασία αναδιάρθρωσης το 2002: Ονομάστηκε Μεταρρύθμιση του Bundeswehr¹¹⁷. Το επίκεντρο ήταν τώρα στις αποστολές του Bundeswehr στο εξωτερικό, ειδικά στο Αφγανιστάν. Τα νέα καθήκοντα των ενόπλων δυνάμεων ήταν να υποστηρίξουν και να διασφαλίσουν την οικοδόμηση του έθνους, τις λεγόμενες αποστολές σταθεροποίησης, την καταπολέμηση της διεθνούς τρομοκρατίας και την καταπολέμηση ασύμμετρων απειλών. Το διάταγμα του Βερολίνου του 2005 τεκμηριώνει τους στόχους του μετασχηματισμού του Bundeswehr.

---

¹¹⁶ Noetzel & Schreer, 2008, σελ. 212

¹¹⁷ Bundeswehr, 2020

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Στόχος της παρούσας εργασίας ήταν να εξετάσει την ιστορική εξέλιξη τη γερμανικής πολεμικής βιομηχανίας, αναλύοντας παράλληλα και τους ιστορικούς και κοινωνικο-πολιτικούς μετασχηματισμούς της χώρας. Η παράλληλη αυτή ανάλυση οδήγησε σε ένα σημαντικό συμπέρασμα: η πολεμική βιομηχανία της Γερμανίας καθορίστηκε αφενός από τη στάση της απέναντι στην τεχνολογία και τη χρήση βίας και αφετέρου από τις αλλαγές στο ευρύτερο περιβάλλον της.

Η Γερμανία με διαλυμένες υποδομές και αφήνοντας πίσω της 60 εκατομμύρια νεκρούς, ακολουθώντας μια ανοδική πορεία μετά από λίγα χρόνια ανακηρύσσεται κορυφαίος παγκόσμιος εξαγωγέας πολεμικών όπλων. Πιο συγκεκριμένα, η ιστορία της Γερμανίας καθορίστηκε από τα εξής σημαντικά γεγονότα: την ίδρυση της Γερμανικής Αυτοκρατορίας το 1871, την ήττα στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο και τη Συνθήκη των Βερσαλλιών, τη Δημοκρατία της Βαϊμάρης και την άνοδο του Hitler, τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, τη διάσπαση Ανατολικής-Δυτικής Γερμανίας και την επανένωσή της στο τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Τα γεγονότα αυτά ήταν καθοριστικά ως προς τη διαμόρφωση συγκεκριμένων πεποιθήσεων και ιδεολογιών που επηρέασαν τη στάση της απέναντι στην ανάπτυξη στρατού και πολεμικής βιομηχανίας.

Η εξωτερική πολιτική του Bismarck έδινε έμφαση στη διατήρηση της ευρωπαϊκής ειρήνης, αλλά μετά την παραίτησή του, οι συμμαχίες της Γερμανίας αξιολογήθηκαν υπό το πρίσμα της πολεμικής τους ικανότητας και καταλληλότητας¹¹⁸. Κατά τη διάρκεια του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου διαπιστώθηκε η υστέρηση της Γερμανίας στον τομέα της επένδυσης στην πολεμική βιομηχανία, καθώς δόθηκε έμφαση στην προετοιμασία του στρατού¹¹⁹. Η εμπειρία του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου και οι εξελίξεις σε στρατιωτικό εξοπλισμό από τους Συμμάχους άλλαξε την εστίαση των Γερμανών¹²⁰.

Ωστόσο, η ταπεινωτική για το γερμανικό φρόνημα Συνθήκη των Βερσαλλιών, αλλά και οι κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες μετά το τέλος του Πρώτου Παγκοσμίου

¹¹⁸ Ulrich, 2012, σελ. 89

¹¹⁹ Showalter, 2002, σελ. 123; Raths, 2001, σελ. 25

¹²⁰ Raths, 2001, σελ. 26; Showalter, 2002, σελ. 123

Πολέμου ήταν σημαντικοί και καθοριστικοί παράγοντες ως προς τη διαμόρφωση μίας θετικής στάσης απέναντι στον επανεξοπλισμό της Γερμανίας και την επένδυση στην πολεμική βιομηχανία¹²¹. Ο Hitler εστίασε στην προετοιμασία της Γερμανίας για έναν επερχόμενο πόλεμο, οδηγώντας στη δημιουργία μίας ισχυρής Luftwaffe¹²². Ωστόσο, κατά τη Δημοκρατία της Βαϊμάρης ακολουθήθηκε μία τάση υιοθέτησης της τεχνολογίας, αλλά μάλλον υπό ένα πιο «ρομαντικό» ιδεολόγημα, με αποτέλεσμα να μη δοθεί σε μεγάλο βαθμό έμφαση στην έρευνα και την ανάπτυξη στην πολεμική βιομηχανία¹²³.

Επομένως, πριν την έναρξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου υπάρχουν αυτές οι δύο αντικρουόμενες τάσεις. Επίσης, κατά τη διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου διαπιστώνεται επίσης υστέρηση της γερμανικής πολεμικής βιομηχανίας σε σύγκριση με τους Συμμάχους, κάτι το οποίο οφείλεται στη μη εστίαση στη μαζική παραγωγή¹²⁴, στη έλλειψη διασύνδεσης μεταξύ των μονάδων παραγωγής¹²⁵, στις γραφειοκρατικές δομές του Ναζιστικού Κόμματος¹²⁶, αλλά και στην έλλειψη ανθρωπίνου δυναμικού σε απόλυτους αριθμούς και εξειδίκευσης¹²⁷.

Η πρόσφατη ιστορία της Γερμανίας σε συνδυασμό με τη γενικότερη πεποίθηση για διαφύλαξη της ειρήνης μετά το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου και κατά τη Διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, οδήγησαν σε μία μείωση επένδυσης στην πολεμική βιομηχανία της χώρας¹²⁸. Από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και έπειτα, όμως, ο ρόλος της στρατιωτικής δύναμης στη γερμανική εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας έχει υποστεί αξιοσημείωτη μεταβολή. Κατά την αντιπαράθεση Ανατολής - Δύσης, το Bundeswehr ήταν ένα κρίσιμο στοιχείο της στρατηγικής αποτροπής του NATO. Η γερμανική στρατηγική κουλτούρα κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, το θεσμικό πλαίσιο της κυβέρνησης, οι προσδοκίες και οι επιφυλάξεις των συμμάχων και η ίδια η

---

¹²¹ Herf, 2012, σελ. 29; Abrahamsson, 2013, σελ. 43; Petráš, 2015, σελ. 34

¹²² Uziel, 2006, σελ. 278

¹²³ Φόρμαν, 2014, σελ. 4; Herf, 2012, σελ. 2

¹²⁴ de Wetteville, 1939, σελ. 727; Zeitlin, 1995, σελ. 66; Harrison, 2000, σελ. 99

¹²⁵ Zeitlin, 1995, σελ. 70

¹²⁶ Harrison, 2000, σελ. 99

¹²⁷ Uziel, 2006, σελ. 278

¹²⁸ Lock & Voß, 1994, σελ. 343; Rohde & Schmidt, 1995, σελ. 269; Lungu, 2004, σελ. 262

δομή της δύναμης εμπόδισαν το Bundeswehr να εξελιχθεί σε στρατηγικό κυβερνητικό πόρο.

Ως εκ τούτου, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας εξελίχθηκε σε ευρωπαϊκή δύναμη με έμφαση στην οικονομική διάσταση της εξωτερικής της πολιτικής. Η ένταξη της Γερμανίας στη συμμαχία σχεδιάστηκε για να αποτρέψει την εμφάνιση ανεξάρτητων γερμανικών στρατηγικών σκέψεων. Το αποτέλεσμα ήταν μια απουσία στρατηγικών φιλοδοξιών και ημι-κυριαρχία της Γερμανίας σε στρατηγικές υποθέσεις. Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, αυτή η μη στρατηγική γερμανική στάση άλλαξε, κυρίως εξαιτίας της κατάρρευσης του διπολικού διεθνούς συστήματος¹²⁹. Ως αποτέλεσμα, αναπτύχθηκε σημαντικά η πολεμική της βιομηχανία, καθιστώντας τη Γερμανία μία από τις σημαντικότερες εξαγωγικές χώρες όπλων και στρατιωτικού εξοπλισμού¹³⁰.

Συνολικά, διαπιστώνεται από την προηγηθείσα ανάλυση πως εσωτερικοί παράγοντες ήταν διαχρονικά μάλλον πιο ισχυροί από τους εξωτερικούς ως προς τη διαμόρφωση της στάσης της Γερμανίας απέναντι στην πολεμική βιομηχανία. Η τάση αυτή άρχισε να μεταβάλλεται από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και εξής, εξαιτίας των μετασχηματισμών στην κατανομή ισχύος μεταξύ των χωρών, αλλά και των στρατιωτικών επεμβάσεων του NATO. Η Γερμανία αποτελεί πλέον σημαντικό παραγωγό και εξαγωγέα όπλων, με ισχυρή πολεμική βιομηχανία, ενώ παράλληλα διαδραματίζει σημαντικό, αν όχι ηγετικό, ρόλο στην Ευρωπαϊκή Ένωση και την πολιτική της για την άμυνα και την ασφάλεια. Επομένως, ο ρόλος που επιθυμεί η Ευρωπαϊκή Ένωση να διαδραματίσει στο μέλλον στο παγκόσμιο στερέωμα αναμένεται ότι θα είναι καθοριστικός της στάσης της Γερμανίας απέναντι στο Bundeswehr και την πολεμική της βιομηχανία.

Συγκεκριμένα, η γερμανική νομοθεσία είναι ξεκάθαρη και επιτρέπει την πώληση όπλων μόνο σε κράτη που δεν χρησιμοποιούν βία ενάντια στον ίδιο τους τον λαό, δεν εισβάλλουν σε άλλες χώρες και δεν περνάνε τα δικά τους όπλα σε επιθετικά

---

¹²⁹ Noetzel & Schreer, 2008, σελ. 212

¹³⁰ Platte & Leuffen, 2016, σελ. 561

καθεστώτα. Παρά τα στεγανά που προσπαθεί να της επιβάλει η διεθνής κοινότητα, η πολεμική βιομηχανία και η πώληση όπλων έχουν σχεδόν εξ ορισμού ανήθικη διάσταση. Η επιθετική προώθηση των οπλικών συστημάτων στη Μέση Ανατολή και στη Βόρεια Αφρική, μαρτυρά στροφή 180 μοιρών στη μέχρι την δεκαετία του '90 ακολουθούμενη πολιτική του Βερολίνου. Η απάντηση στο υποθετικό ερώτημα πως το κατάφερε αυτό, είναι η γεωγραφική θέση που κατείχε και επειδή είχε τα μέσα και την τεχνολογία!

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

Andelman, D.A. (2007). Η Συνθήκη των Βερσαλλιών η εύθραυστη ειρήνη που οδήγησε στην άνοδο του Χίτλερ. Αθήνα: Γκοβόστη.

Gay, P. (2010). Η πνευματική ζωή στη Δημοκρατία της Βαϊμάρης (Γερμανία 1919-1933). Αθήνα: Νησίδες.

Herf, J. (2012). Αντιδραστικός μοντερνισμός. Τεχνολογία, Κουλτούρα και Πολιτική στη Βαϊμάρη και το Γ΄ Ραϊχ. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

Overy, R. (2009). Η αντίστροφη μέτρηση για τον πόλεμο. Αθήνα: Πατάκης.

Preston, P. (2009). Ο Μεγάλος Εμφύλιος Πόλεμος: Πολιτική ιστορία της Ευρώπης, 1914-1945. Στο: Blanning, T.C.W. (Επιμ.), Ιστορία της Σύγχρονης Ευρώπης (σελ. 213-256). Αθήνα: Τουρίκης.

Ruge, W. (2012). Η επανάσταση του Νοέμβρη 1918 στη Γερμανία. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.

Φόρμαν, Π. (2014). Το πολιτισμικό περιβάλλον της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης, η αιτιότητα και η κβαντική θεωρία, 1918-1927: Η προσαρμογή των Γερμανών φυσικών και μαθηματικών σε ένα εχθρικό διανοητικό περιβάλλον. Στο: Αραμπατζής, Θ., & Γαβρόγλου, Κ. (Επιμ.), Η κρίση στη Φυσική και η Δημοκρατία της Βαϊμάρης. Η πολιτισμική ιστορία της Κβαντικής Θεωρίας (σελ. 1-130). Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

Winkler, H. A. (2011). Βαϊμάρη. Η ανάπηρη Δημοκρατία 1918-1933. Αθήνα: Πόλις.

Ξενόγλωσση

Abrahamsson, C. (2013). On the genealogy of Lebensraum. *Geographica Helvetica*, 68, 37-44.

Ahonen, P. (2017). Germany and the Aftermath of the Second World War. *Journal of Modern History*, 89(2), 355-387.

Baker, F. (1994). The Berlin wall and the Bastille: Tearing down walls and building myths. *European Review of History*, 1(2), 157-167.

Barović, V. (2015). Radio and television in the Nazi media system. *Vojno Delo*, 6, 176-181.

Bayerische Staatsbibliothek, Referat Digitale Bibliothek (n.d.). Die Verfassung des Deutschen Reichs, 11. August 1919. Ανακτήθηκε από: https://www.1000dokumente.de/index.html?c=dokument_de&dokument=0002_wrv&object=pdf&l=de

Brandão, J. (2019). The First German Reich: between the thirty years' war and the crisis of the 17th century. *Lumen Et Virtus Revista Interdisciplinar De Cultura E Imagem*, X(25), 142-165.

Bremer, B. (2020). The Political Economy of the SPD Reconsidered: Evidence from the Great Recession. *German Politics*, 29(3), 441-463.

Brose, E. (2014). Arms Race prior to 1914, Armament Policy. Ανακτήθηκε από: <https://www.britannica.com/event/World-War-I/Forces-and-resources-of-the-combatant-nations-in-1914>

Bruner, M.S. (1989). Symbolic uses of the Berlin Wall, 1961–1989. *Communication Quarterly*, 37(4), 319-328.

Bryce, J. (1911). *The Holy Roman Empire*. London: Macmillan Company.

Becker, R. (2004). Political efficacy and voter turnout in East and West Germany. *German Politics*, 13(2), 317-340.

Behringer, J., Kowall, N., Theobald, T., & van Treeck, T. (2020). Inequality in Germany: A Macroeconomic Perspective. *German Politics*, 29(3), 479-497.

Betto, F. (1993). Did liberation theology collapse with the Berlin wall?. *Religion, State and Society: the Keston Journal*, 21(1), 33-38.

Blum, U. (2013). Eastern Germany's economic development revisited: path dependence and economic stagnation before and after reunification. *Post-Communist Economies*, 25(1), 37-58.

Bremer, B. (2020). The Political Economy of the SPD Reconsidered: Evidence from the Great Recession. *German Politics*, 29(3), 441-463.

Brose, E. (2014). Arms Race prior to 1914, Armament Policy. Ανακτήθηκε από: <https://www.britannica.com/event/World-War-I/Forces-and-resources-of-the-combatant-nations-in-1914>

Bruner, M.S. (1989). Symbolic uses of the Berlin Wall, 1961–1989. *Communication Quarterly*, 37(4), 319-328.

Bryce, J. (1911). *The Holy Roman Empire*. London: Macmillan Company.

Budraß, L., Scherner, J., & Streb, J. (2005). Demystifying The German “Armament Miracle” During World War II. New Insights From The Annual Audits Of German Aircraft Producers. Economic Growth Center, Yale University.

Carl, S. (n.d.). The Buildup of the German War Economy: The Importance of the Nazi-Soviet Economic Agreements of 1939 and 1940. Ανακτήθηκε από: <https://www.millersville.edu/holocon/files/the-buildup-of-the-german-war-economy.pdf>

Campbell, W.R. (2004). The sources of institutional trust in East and West Germany: civic culture or economic performance?. *German Politics*, 13(3), 401-418.

Campbell, W.R. (2011). Social Capital and Political Support: A Reassessment of the Putnam Thesis in East and West Germany. *German Politics*, 20(4), 568-590.

Deutscher Bundestag (2006). *The political parties in the Weimar Republic*. Ανακτήθηκε από:

https://www.bundestag.de/resource/blob/189776/01b7ea57531a60126da86e2d5c5db/b78/parties_weimar_republic-data.pdf

de Watteville, H. (1939). The German Army in 1939. Royal United Services Institution Journal, 84(536), 723-729.

Fitzroy, F., & Funke, M. (1998). Skills, Wages and Employment in East and West Germany. Regional Studies, 32(5), 459-467.

Fleckenstein, B., & Schössler, D. (1973). Youth and the Military- a German survey. Survival, 15(5), 232-235.

Gay, P. (1970). Weimar Culture: the Outsider as Insider. Ανακτήθηκε από: <http://www.math.chalmers.se/~ulfp/Review/Weimar.pdf>

Graves, K., & Corda, K. (2016). Conserving a boundary: The conservation and management of a Berlin Wall mural. Studies in Conservation, 61(sup2), 61-66.

Harris, J. P. (1991). British military intelligence and the rise of German mechanized forces, 1929–40. Intelligence and National Security, 6(2), 395-417.

Harrison, M. (2000). Industrial mobilisation for World War II: a German comparison. Στο: J. Barber & M. Harrison (Eds.), The Soviet Defence Industry Complex from Stalin to Khrushchev (σσ. 99-117). London: Macmillan Press.

Hetzel, R. L. (2002). German Monetary History in the First Half of the Twentieth Century. Economic Quarterly, 88(1), 1-35.

Hill, J. R. (2005). The Revolutions of 1848 in Germany, Italy, and France. Senior Honors Thesis, Eastern Michigan University.

Kershaw, I. (2015). Out of the ashes: Europe's rebirth after the Second World War, 1945–1949. Journal of the British Academy, 3, 167-183.

Kruse, W. (2012). Das Deutsche Kaiserreich und der Erste Weltkrieg. Eine Einführung. Ανακτήθηκε από: <https://www.bpb.de/geschichte/deutsche-geschichte/kaiserreich/138902/einfuehrung>

Kruse, W. (2012). Nation und Nationalismus. Ανακτήθηκε από: <https://www.bpb.de/geschichte/deutsche-geschichte/kaiserreich/138915/nation-und-nationalismus>

Lock, P., & Voß, W. (1994). The German arms industry in a European context: A study in successful downsizing. *Defence and Peace Economics*, 5(4), 341-348.

Loeb, C. (2006). Planning reunification: the planning history of the fall of the Berlin Wall. *Planning Perspectives*, 21(1), 67-87.

Lungu, S. (2004). Military modernization and political choice: Germany and the uspromoted military technological revolution during the 1990s. *Defense and Security Analysis*, 20(3), 261-272.

Meulemann, H. (1997). Value changes in Germany after unification: 1990-95. *German Politics*, 6(1), 122-139.

Müller-Jentsch, W., Rehder, B., Rothstein, S.A., & Schulze-Cleven, T. (2020). Debating Lessons from Germany After the Social Democratic Century. *German Politics*, 29(3), 522-543.

Nelson, R.B. (2006). Hitler's Propaganda Machine. Στο: K. Lerner, L., Lerner, B. W. & Lerner, A. W. (Eds.), *Government, Politics, and Protest: Essential Primary Sources* (σελ. 264-270). Detroit: Gale.

Petráš, R. (2015). Organisational aspects of the Paris Peace Conference (1919–1920). *Central European Papers*, 3(2), 34-44.

Pfau-Effinger, B., & Smidt, M. (2011). Differences in women's employment patterns and family policies: eastern and western Germany. *Community, Work & Family*, 14(2), 217-232.

Platte, H., & Leuffen, D. (2016). German Arms Exports: Between Normative Aspirations and Political Reality. *German Politics*, 25(4), 561-580.

Ranke, J. (2011). The Anglo-American Press and the 'Secret' Rearmament of Hitler's Germany, 1933 to 1935. Master Thesis, Clemson University.

Raths, R. (2011). German Tank Production and Armoured Warfare, 1916–18. *War & Society*, 30(1), 24-47.

Riphahn, R.T., & Zibrowius, M. (2016). Apprenticeship, vocational training, and early labor market outcomes – evidence from East and West Germany. *Education Economics*, 24(1), 33-57.

Riphahn, R.T., & Trübswetter, P. (2013). The intergenerational transmission of education and equality of educational opportunity in East and West Germany. *Applied Economics*, 45(22), 3183-3196.

Rothstein, S.A., & Schulze-Cleven, T. (2020). Beyond Stability: Rethinking Germany's Political Economy. *German Politics*, 29(3), 289-296.

Sarotte, M.E. (1993). Elite intransigence and the end of the Berlin Wall. *German Politics*, 2(2), 270-287.

Schumacher, C. (2004). *Forschung, Rüstung und Krieg*. Norderstedt: Books on Demand GmbH.

Showalter, D. E. (2002). More Than Nuts and Bolts: Technology and the German Army, 1870–1945. *The Historian*, 65(1), 123-143.

Smolny, W., & Kirbach, M. (2011). Wage differentials between East and West Germany: are they related to the location or to the people?. *Applied Economics Letters*, 18(9), 873-879.

Stollberg-Rilinger, B., Mintzker, Y., & Mintzker, Y. (2018). What Was the Holy Roman Empire of the German Nation?. Στο: Stollberg-Rilinger, B. (Ed.), *The Holy Roman Empire: A Short History* (σελ. 10-16). Princeton: Princeton University Press.

Stollberg-Rilinger, B., Mintzker, Y., & Mintzker, Y. (2018). The Westphalian Order and the Renewed Rise of the Emperor. Στο: Stollberg-Rilinger, B. (Ed.), *The Holy Roman Empire: A Short History* (σελ. 106-119). Princeton: Princeton University Press.

Thompson, P. (2009). The German Left, the Berlin Wall and the Second Great Crash. *Debatte: Journal of Contemporary Central and Eastern Europe*, 17(1), 41-54.

Ullmann, H.-P. (2014). Organization of War Economies (Germany). Ανακτήθηκε από: https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/organization_of_war_economies_germany

Ulrich, B. (2012). Außenpolitik und Imperialismus. Ανακτήθηκε από: <https://www.bpb.de/geschichte/deutsche-geschichte/kaiserreich/139653/aussenpolitik-und-imperialismus>

Uziel, D. (2006). Between Industrial Revolution and Slavery. Mass Production in the German Aviation Industry in World War II. *History and Technology*, 22(3), 277-300

Virginia Department of Education (1999). Postwar Germany and the Growth of Democracy. A Resource Guide. Ανακτήθηκε από: http://www.doe.virginia.gov/instruction/history/high/postwar_germany/complete_guide.pdf

Welch, D. (2004). Nazi Propaganda and the Volksgemeinschaft: Constructing a People's Community. *Journal of Contemporary History*, 39(2), 213-238.

Welch, D. (2002). *The Third Reich. Politics and Propaganda*. London: Routledge.

Young, B. (2020). From Sick Man of Europe to the German Economic Power House. Two Narratives: Ordoliberalism versus Euro-Currency Regime. *German Politics*, 29(3), 464-478.

Zeitlin, J. (1995). Flexibility and Mass Production at War: Aircraft Manufacture in Britain, the United States, and Germany, 1939-1945. *Technology and Culture*, 36(1), 46-79.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΩΛΗΣΕΙΣ ΚΥΡΙΩΝ ΟΠΛΙΚΩΝ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ ΑΠΟ ΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΑ

(Συμφωνίες με παραδόσεις ή παραγγελίες για την περίοδο από το 1990 έως 2019)

Πηγή: SIPRI Aims Transfers Database, πρόσβαση: 28 Ιουνίου 2020

Recipient/ supplier (S)	ordered	No. designation	Weapon description	Year(s) Weapon of order	Year delivery	of delivered	No. Comments
Albania							
S: Germany	6	Bo-105	Light helicopter	2006	2007	(6)	Second-hand; aid, modernized to Bo-105E4 before
delivery	2	EC145	Light helicopter	2014	2015	(2)	
Algeria							
S: Germany	9	MTU-538	Diesel engine	(1983)	1988-2002	9	For 3 Djebel Chenoua FAC produced in Algeria
	(200)	OM-352	Diesel engine	1992	1992-1995	(200)	For Fahd APC from Egypt; OM-352A version
	54	Fuchs-2	APC	2011	2013-2014	(54)	EUR195 m deal
	2	MEKO-A200	Frigate	2012	2016	2	Algerian designation Erradii; option on 2 more
	(12)	MTU-1163	Diesel engine	(2012)	2015-2016	(12)	For 3 C-28A frigates from China
	926	Fuchs-2	APC	(2014)	2015-2019	(357)	Assembled in Algeria; delivery planned 2015-2025
Argentina							
S: Germany	6	MEKO-140	Frigate	1979	1985-2004	6	Argentine designation Espora; delivery of last 2 delayed
10-15 years until 2000-2004 for lack of funding (components delivered in 1980s)	(120)	TAM	Tank	1994	1994-1998	(120)	Produced in Argentina (with components delivered in 1980s)
	12	16PC2.5	Diesel engine	1979	1985-2004	12	For 6 MEKO-140 (Espora) frigates from FRG
	10	G-120TP	Trainer aircraft	2012	2013-2014	10	\$26 m deal
Australia							
S: Germany	8	MEKO-200ANZ	Frigate	1989	1996-2006	8	\$2.7 b deal; Australian designation Anzac
	133	Boxer	IFV	2018	2019	(1)	Part of AUD5.2 b (\$3.5 b) 'Project Land-400 Phase-2'
deal (incl production of 120 in Australia; part of AUD10 b/\$7 b 'Project Land-400' programme); delivery planned 2019-2026	78	Boxer	APC	2018	2019	(5)	Part of AUD5.2 b (\$3.5 b) 'Project Land-400 Phase-2'
deal (incl production of 66 in Australia; part of AUD10 b/\$7 b 'Project Land-400' programme); incl ambulance, command post, ARV and AEV versions; delivery planned 2019-2026							

	12	OPV-80	OPV	2018			AUD3.6 b (\$2.5 b) 'Sea-1180 Phase-1' programme;
produced in Australia; Australian designation Arafura; delivery planned from 2022	(259)	Waran	APC	2002	2007-2011	(259)	Part of AUD500 m (\$280 m) 'Project Land-106 Phase-2';
Australian M-113A1 APC rebuilt to Waran in Australia with kits from FRG; Australian designation M-113AS4; delivery delayed from 2004-2009 to 2007-2011	(144)	DM-702 SMART-155	Guided shell	2007	2008	144	AUD14 m 'JP-2085 Phase-1B' programme
	4	MAN-3240	Diesel engine	(2007)	2014-2015	4	For 2 BPE (Canberra) AALS from Spain
	(81)	Waran	APC	2008	2011-2012	(81)	Australian M-113A1 APCs rebuilt to Waran; assembled
in Australia with kits from FRG; Australian designation M-113AS4	15	EC135	Light helicopter	2014	2015-2017	(15)	H135T2+ (EC135T2+) version; ; owned and operated by
civilian company for 'HATS' programme for training of Australian military	9	ASR-NG	Air search radar	2015	2018-2019	(6)	EUR130 m 'Project Air-5431 Phase-2'; incl for civilian
air traffic control							
Austria							
S: Germany	3	Jaguar-1	Tank destroyer	(1995)	1995	3	Second-hand
	(1500)	HOT-2	Anti-tank missile	1996	1997	(1500)	For RJPZ-1 tank destroyers; Austrian designation PAL-
4000	(1000)	HOT-3	Anti-tank missile	1996	1998	(1000)	For RJPz-1 tank destroyers
	69	Jaguar-1	Tank destroyer	1996	1997	69	Second-hand; \$1.4 m deal; 18 more for spares only
	(112)	MTU-199	Diesel engine	1999	2001-2005	(112)	For 112 Ulan (ASCOD) IFV produced in Spain
	2	Jaguar-1	Tank destroyer	(2002)	2003	2	Second-hand; 27 more for spares only
	15	Typhoon Block-5	FGA aircraft	2003	2007-2009	15	EUR1.7 b deal (original EUR1.95 b order for 18 reduced
to 15 for lack of budget); Typhoon Block-5A (Tranche-1) version	20	Dingo-2	APC	2004	2004-2005	(20)	Mainly for use in peace-keeping operations
	15	Dingo-2	APC	(2005)	2006	(15)	Incl 12 NBC reconnaissance and 3 ambulance version
	(30)	IRIS-T	SRAAM	(2005)	2007	(30)	\$12m deal; for Typhoon combat aircraft
	6	Dingo-2	APC	2013	2014	(6)	EUR10.5 m deal; ambulance version
	18	Dingo-2	APC	2016	2017	18	EUR20 m deal
	40	Dingo-2	APC	2017	2018-2019	(40)	EUR51-64 m deal; delivery planned 2018-2019
Bahrain							
S: Germany	2	Bo-105	Light helicopter	(1993)	1994	2	Bo-105CBS-5 version; incl for SAR and MP
Bangladesh							
S: Germany	1	ASO-90	ASW sonar	(1998)	2001	1	For 1 DW-2000H (Bangabandhu) frigate from South
Korea	2	Do-228MP	MP aircraft	2011	2013	2	Do-228-212NG version
	2	Do-228MP	MP aircraft	2017			
Belgium							
S: Germany	220	Dingo-2	APC	2005	2005-2011	(220)	EUR170 m 'MPPV' programme (offsets incl production
of components in Belgium); option on 132 more; incl 10 ambulance and 52 command post version							

	4 (28)	NF-90 NFH TP400-D6	ASW helicopter Turboprop	2001 2003	2013-2015	4	Part of EUR300 m deal For 7 A400M transport aircraft from Spain
Bolivia							
S: Germany	2	EC145	Light helicopter	2011	2012	2	Incl for VIP transport, SAR and anti-narcotics operations
	2	EC145	Light helicopter	2014	2014	2	BOB172 m (\$24 m) deal
Brazil							
S: Germany	4	Type-209/1400	Submarine	1984	1989-1999	4	Incl 3 assembled in Brazil; Brazilian designation Tupi;
	1	Type-209/1400	Submarine	1995	2005	1	Brazilian designation Tikuna
	(4)	MEKO-A100	Frigate	(2019)			BRL9.1 (\$2) billion 'CV03' or Tamandaré programme;
	4	DSQS-21	ASW sonar	(1981)	1989-1994	4	For 4 Inhama frigates produced in Brazil; DSQS-21C
	8	MTU-396	Diesel engine	1981	1989-1994	8	For 4 Inhama frigates produced in Brazil
	(600)	OM-352	Diesel engine	(1985)	1985-1990	(600)	For modernization of some 600 M-113 APC
	2	Grajau	Patrol craft	1993	1995	2	Ordered from FRG after delays in Brazilian production
	2	Grajau	Patrol craft	1994	1995-1996	2	Ordered from FRG after delays in Brazilian production
	2	MTU-1163	Diesel engine	1994	2008	2	For 1 Barroso frigate produced in Brazil
	2	Grajau	Patrol craft	1998	1999	2	Ordered from FRG after delays in Brazilian production
	(7)	BPz-2	ARV	2006	2009	7	Second-hand; part of EUR86 m deal; modernized before
	4	BrPz-1 Biber	ABL	2006	2009	4	Second-hand; part of EUR86 m deal; modernized before
	220	Leopard-1A5	Tank	2006	2009-2012	(220)	Second-hand but modernized before delivery; part of
	4	Leopard-1 chassis	Tank chassis	2006	2009	(4)	Second-hand; driver training version; part of EUR86 m
	4	PiPz-2 Dachs	AEV	2006	2009	4	Second-hand
	16	MTU-396	Diesel engine	2010			For 4 Scorpene submarines from France
	2	BPz-2	ARV	2011	2012	2	Second-hand but modernized before delivery
	(1)	BrPz-1 Biber	ABL	2011	2012	1	Second-hand but modernized before delivery
	6	MAN-280	Diesel engine	2011	2012-2013	6	For 3 VT-90M OPV from UK
	1	PiPz-2 Dachs	AEV	2011	2012	1	Second-hand
	34	Gepard	SPAAG	2013	2013-2015	(34)	Second-hand; EUR37 m deal (incl 3 more for spare
	3	EC135	Light helicopter	2019	2019	(1)	EUR25 m deal; H135M version; Brazilian designation
							UH-17; for use in Antarctica; delivery planned 2020
Brunei							
S: Germany	4	FPB-41	Patrol craft	(2007)	2009-2010	4	Bruneian designation Ijhtihad

	3	OPV-80	Corvette	2007	2011	3	Bruneian designation Darussalam
	1	Mustead	Patrol craft	2010	2011	1	From Malaysian production line; Bruneian designation
Mustead	(1)	OPV-80	Corvette	(2012)	2014	1	Bruneian designation Darussalam
<hr/>							
Cabo Verde							
S: Germany	1	Do-228MP	MP aircraft	(1992)	1992	1	Aid
	1	Kondor	Minesweeper	1998	1998	1	Second-hand; delivered without MCM gear and armament; Cape Verdian designation Vigilante
<hr/>							
Canada							
S: Germany	18	Wisent-2	AEV/ARV	2011	2017-2018	18	Canadian Leopard-2A4 tanks rebuilt to Wisent-2 ARV
	2	Berlin	Support ship	(2013)			CAD2.6 b (\$2.6 b) 'JSS' programme (incl option on 1); delivery from 2020
	9	PiPz-2 Dachs	AEV	1987	1990	9	DM49 m deal; Canadian designation Badger
	121	Leopard-1A5 turret	Tank turret	1996	1999-2001	(121)	Second-hand; \$89-105 m deal; modernized before delivery; for modernization of 114 Canadian Leopard-1 (Leopard C1) tanks to Leopard C2 version; incl 5 for training and 2 as spare turret; 2 more delivered for testing only
	9	G-120	Trainer aircraft	2005	2006	9	Owned and operated by civilian company for Canadian armed forces; G-120A-C version
	2	Buffel	ARV	2007	2007	2	Second-hand; lease; for use in Afghanistan
	2	G-120	Trainer aircraft	2007	2008	2	Owned and operated by civilian company for Canadian armed forces; G-120A-C version
	20	Leopard-2A6	Tank	2007	2007	20	Second-hand; leased but kept by Canada and replaced by Second-hand Leopard-2A6 bought by Canada for FRG; for use in Afghanistan; Leopard-2A6M version
	2	G-120	Trainer aircraft	2010	2011	2	Owned and operated by civilian company for Canadian armed forces; G-120A-C version
	7	ASR-NG	Air search radar	2013	2016-2017	(7)	EUR50 m deal
<hr/>							
Chile							
S: Germany	2	OPV-80	OPV	2005	2008-2009	2	\$50 m deal; part of 'Danubio-4' programme; produced in Chile; Chilean designation Piloto Pardo and PZM
	1	OPV-80	OPV	2011	2014	1	\$45 m deal; part of 'Danubio-4' programme; produced in Chile; Chilean designation Piloto Pardo and PZM
	1	OPV-80	OPV	2015	2017	1	Part of 'Danubio-4' programme; produced in Chile; Chilean designation Piloto Pardo and PZM
	3	BK-117	Light helicopter	(1989)	1990	(3)	Incl 1 for police; BK-117B-1 version
	(7)	Bo-105	Light helicopter	(1989)	1990-1991	(7)	
	(2)	Bo-105	Light helicopter	(1990)	1990	(2)	
	4	Combattante-2	FAC	1996	1997-1998	4	Second-hand Tiger or Type-148; Chilean designation Riquelme; 2 more for spares only
	8	MTU-396	Diesel engine	1997	2005-2006	8	For 2 Scorpene submarines from France and Spain

(Tiger or Riquelme) FAC	24	MTU-396	Diesel engine	(1999)	2000	24	For modernization of 2 Saar-4 (Casma) and 4 Type-148
delivered for spare parts but taken in service	(172)	Leopard-2A4	Tank	2006	2007-2009	(172)	Second-hand; \$100-125 m deal; incl 32 originally
50-80 more for spares only	(120)	Marder-1A3	IFV	2008	2009-2010	(120)	Second-hand; \$47 m deal; modernized before delivery;
	(10)	BPz-2	ARV	2009	2011-2012	10	Second-hand
	(24)	M-113	APC	2009	2011-2012	(24)	Second-hand; M-113A2 ambulance version
spares	(146)	Marder-1A3	IFV	(2009)	2010-2011	(146)	Second-hand; EUR7.3 m deal; possibly incl some for
	6	PiPz-2 Dachs	AEV	2009	2012	(6)	Second-hand
	3	TRS-4D	Multifunction radar	(2016)	2019	1	For modernization of 3 Type-23 frigates

China

S: Germany	. .	BF8L	Diesel engine	(1981)	1982-2019	(4700)	For YW-531 (Type-63), YW-531H (Type-85), YW-534 (Type-89), YW-535 (Type-90), WZ-551 and WMZ-551 (Type-92) APC (incl IFV and other versions), PLT-02 tank destroyer, PTL-05 self-propelled mortar and Type-85 self-propelled gun produced in China; incl BF-8L4 version
	(18)	MTU-1163	Diesel engine	(1987)	1993-2007	18	For 2 Type-051C (Luzhou), 2 Type-052B and 2 Type-052C (Luyang-1 and Luyang-2), 1 Type-051B (Luhai) and 2 (Type-052) Luhu destroyers produced in China; probably incl assembly or production in China
	(100)	BF-12L413	Diesel engine	(1995)	1996-2000	(100)	For PZL-45 self-propelled gun produced in China; BF12L413FC version; probably assembled/produced in China
	(48)	MTU-396	Diesel engine	(2000)	2001-2006	48	For 13 Type-039G (Song) submarines produced in China; probably produced in China
	(8)	MTU-1163	Diesel engine	(2008)	2013-2015	8	MTU-12V-1163 version for 4 Type-051C (Luyang-2) destroyers produced in China
	(34)	MTU-956	Diesel engine	(2010)	2014-2019	(24)	MTU-20V-956 version for 17 Type-052D (Luyang-3) destroyers produced in China
	(4)	MTU-493	Diesel engine	(1989)	1999	4	For 1 Type-039 (Song) submarine produced in China
	4	MTU-396	Diesel engine	1991	1999	4	For 1 Type-039 (Song) submarine produced in China

Colombia

S: Germany	1	OPV-80	OPV	(2008)	2012	1	Colombian designation 20 de Julio
	1	OPV-80	OPV	2011	2014	1	\$66 m deal; Colombian designation 20 de Julio
	1	OPV-80	OPV	2011	2017	1	Colombian designation 20 de Julio
	1	Lueneburg	Support ship	1997	1997	1	Second-hand; Colombian designation Cartagena de
Indias							
	1	Lueneburg	Support ship	1998	1998	1	Second-hand; Colombian designation Cartagena de
Indias							
	(1)	BK-117	Light helicopter	(2003)	2003	(1)	
	1	CPV-40	Patrol craft	2009	2011	1	EUR11 m deal
	16	MTU-1163	Diesel engine	(2009)	2012-2014	(16)	For modernization of 4 FS-1500 (Padilla) frigates
	(30)	DM-2A3 Seehecht	AS/ASW torpedo	2012	2012	(30)	Second-hand; for Type-206A submarines

	2	Type-206A	Submarine	2012	2015	2	Second-hand but modernized before delivery; EUR11 m or EUR110 m deal; Colombian designation Intrépido; 2 more delivered for spare parts
	1	ATR-42	Transport aircraft	2014	2015	1	Second-hand; for police

Croatia

S: Germany	(25)	BT-6L	Diesel engine	(1992)	1993-1997	(25)	For LOV APC produced in Croatia
	(2)	Do-28D Skyservant	Light transport ac	(1994)	1995	(2)	Second-hand; Do-28D-2 version
	12	PzH-2000 155mm	Self-propelled gun	2014	2015-2017	(12)	Second-hand; EUR41 m deal (incl EUR12 m for guns and EUR29 for support and spare parts)

Czechia

S: Germany	4	Dingo-2	APC	2007	2008	4	CZK135 m (\$7.5 m) deal; for use in Afghanistan
	15	Dingo-2	APC	2008	2008	15	Part of CZK998 m (\$58 m) deal; for use in Afghanistan
	2	Dingo-2	APC	(2008)	2008	2	

Denmark

S: Germany produced in Denmark	28	MTU-396	Diesel engine	(1985)	1989-1996	28	For 14 Flyvefisken FAC/patrol craft/MCM ships
	110	Leopard-1A3	Tank	1989	1990-1991	(110)	Second-hand; 'CFE Cascade' aid
	7	TRS-3D	Air/sea search radar	1990	1992-1996	(7)	For 7 Flyvefisken (Stanflex-300) patrol craft/MCM ships
	3	TRS-3D	Air/sea search radar	1993	1998-2001	3	For modernization of 3 Niels Juel corvettes
	2	BrPz-1 Biber	ABL	(1996)	1997	2	Second-hand
	51	Leopard-2A4	Tank	1997	2002-2005	(51)	Second-hand; \$91 m deal; handed over 1998-2000 but modernized in FRG to Leopard-2A5DK version 2000-2004 mostly before delivery
	(187)	MTU-183	Diesel engine	1999	2000-2003	(187)	For modernization of 187 M-113 to M-113G
Denmark	2	ASO-90	ASW sonar	(2001)	2004-2005	2	For 2 Absalon (PSS) frigates/support ships produced in Denmark
Denmark	4	MTU-8000	Diesel engine	(2001)	2004-2005	4	For 2 Absalon (FSS) frigates/support ships produced in Denmark
Denmark	(70)	Waran	APC	(2001)	2003-2004	(70)	Danish M-113A1 APC rebuilt to Waran; Danish designation M-113G3L
Denmark	3	ASO-90	ASW sonar	(2006)	2012-2014	3	ASO-94 version for 3 Huitfeldt (PS) frigates produced in Denmark
	12	MTU-8000	Diesel engine	(2006)	2012-2014	12	For 3 Huitfeldt (PS) frigates produced in Denmark
Leopard-2A7V	(16)	Leopard-2A7	Tank	2017	2019	(2)	Part of EUR113 m deal; Danish Leopard-2A5 rebuilt to Leopard-2A7V
	7	PSB-2	ABL	2019			Second-hand Leopard-2 tank chassis modified to Leguan ABL; delivery planned from 2022

DR Congo

S: Germany	(16)	OM-352	Diesel engine	1989	1990	(16)	For 16 Fahd APC from Egypt; OM-352A version
-------------------	------	--------	---------------	------	------	------	---

Ecuador

S: Germany	12	MTU-396	Diesel engine	(1994)	1994-1995	(12)	For modernization of 3 TNC-45 (Quito) FAC
	6	EC145	Light helicopter	2019			Armed H145M (EC145M) version
	8	G-120TP	Trainer aircraft	2019			Delivery probably planned 2020
<hr/>							
Egypt							
S: Germany	1280	Fahd	APC	1978	1986-2015	(1280)	Developed for assembly/production in Egypt; incl Fahd-240/30 IFV version
	60	Terrier LAU	APV	(2000)	2002-2013	(60)	Produced in Egypt as Kader-120
	4	MEKO-A200	Frigate	2019			Incl 1 produced in Egypt
	30	BTR-40	APC	(1991)	1991	30	Second-hand (former GDR equipment); NBC
reconnaissance version; aid during		Gulf War					
	74	G-115	Trainer aircraft	2000	2000-2002	(74)	G-115EG version
	5	Combattante-2	FAC	2002	2002-2003	5	Second-hand; Type-148 (Tiger) version; EUR18 m deal
	1	Lueneburg	Support ship	2002	2003	1	Second-hand
	1	Westerwald	Support ship	2002	2003	1	Second-hand
	(139)	RIM-116A RAM	SAM	2005	2014	139	Part of \$25 m deal; RIM-116B Block-1A version for
Ambassador-4 corvettes							
	12	MTU-595	Diesel engine	2006	2013-2015	(12)	For 3 Ambassador-4 corvettes from USA
	4	MTU-595	Diesel engine	(2010)	2015	4	For 1 Ambassador-4 corvette from USA
	2	Type-209/1400	Submarine	(2012)	2016-2017	2	
	2	Type-209/1400	Submarine	(2014)	2019	1	Delivery planned by 2021
	4	MTU-4000	Diesel engine	2015	2015	4	For FREMM frigate from France
	(125)	SUT	AS/ASW torpedo	(2015)	2016-2019	(75)	Designation uncertain (reported as 'torpedo'); for Type-
209 submarines							
	(330)	AIM-9L/I Sidewinder	SRAAM	(2017)	2018-2019	(150)	Probably AIM-9L/I-1 version
	7	IRIS-T SL	SAM system	(2019)			
		IRIS-T SLM	SAM	(2019)			For IRIS-T SL SAM system
<hr/>							
El Salvador							
S: Germany	5	Do-28D Skyservant	Light transport ac	(1993)	1993	5	Second-hand
<hr/>							
Eritrea							
S: Germany	(5)	Do-28D Skyservant	Light transport ac	(1993)	1994	(5)	Second-hand; aid
<hr/>							
Estonia							
S: Germany	2	Kondor	Minesweeper	(1993)	1994	2	Former GDR equipment; armament removed before
delivery; Estonian designation		Vambola; for use as patrol craft					
	2	L-410 Turbolet	Light transport ac	(1993)	1993	2	Former GDR equipment; aid; for border guard; L-
410UVP version							
	(3)	Mi-8T	Transport helicopter	1995	1995	(3)	Former GDR equipment; for SAR; aid; for Ministry of
the Interior; no. could be 4							
	2	Frauenlob/Type-362	Minesweeper	1996	1997	2	Second-hand; \$26 m aid; Estonian designation Kalev

	2	Lindau/Type-320	Minesweeper	1999	2000	2	Second-hand; aid; Estonian designation Wambola
	24	FH-70 155mm	Towed gun	2003	2003-2005	24	Second-hand; EUR7 m deal
	(200)	MILAN	Anti-tank missile	(2003)	2003-2004	(200)	Second-hand; EUR7.5 m deal
Ethiopia							
S: Germany	6	G-120TP	Trainer aircraft	2019	2019	6	
Finland							
S: Germany	8	MTU-538	Diesel engine	1987	1990-1992	8	For 4 Rauma FAC produced in Finland
	36	RM-70 122mm	Self-propelled MRL	(1991)	1991	(36)	Second-hand (former GDR equipment); Finnish designation Rak H-89
	(72)	2S1 122mm	Self-propelled gun	1992	1992	(72)	Second-hand (former GDR equipment); Finnish designation PsH-74; up till 157 more delivered probably for spare parts only
	(218)	D-30 122mm	Towed gun	1992	1992	218	Former GDR equipment; probably incl some or more delivered for spares only
	2	Do-228MP	MP aircraft	1992	1994	2	For border guard; Do-228-212 version
	3	MT-LB	APC	1992	1992	3	Former GDR equipment
	97	T-72	Tank	1992	1992	97	Former GDR equipment
	110	BMP-1	IFV	1993	1993	110	Second-hand (former GDR equipment)
	(30)	BMP-1	IFV	(1993)	1994	30	Former GDR equipment
	(166)	M-46 130mm	Towed gun	(1993)	1994	166	Second-hand (former GDR equipment); probably incl some for spare parts only
	8	MTU-538	Diesel engine	(1996)	1998-2006	8	For 4 Hamina FAC produced in Finland
	16	ASRAD	Mobile SAM system	2002	2005-2007	(16)	Part of EUR135 m deal
	124	Leopard-2A4	Tank	2002	2003	124	Second-hand; \$66 m deal
	2	TRS-3D	Air/sea search radar	2002	2004-2005	(2)	For 2 Hamina FAC produced in Finland
	4	TRS-3D	Air/sea search radar	(2004)	2005-2006	(4)	For 4 Hamina FAC produced in Finland
	3	SQS-12	MCM sonar	2006	2012-2016	3	For 3 Gaeta MCM ships from Italy
France							
S: Germany	5	LA-6	Diesel engine	(2001)	2002-2003	(5)	For 5 CAESAR self-propelled guns produced in France
	12	CL-289	UAV	2002	2002	12	Second-hand
	160	MTU-106	Diesel engine	(2004)	2006-2009	(160)	For modernization of 160 ERC-90 armoured cars
	(32)	MTU-4000	Diesel engine	(2005)	2012-2019	24	For 8 Aquitaine (FREMM) frigates produced in France
	18	G-120	Trainer aircraft	2006	2007	18	Owned and operated by civilian company for French air force; G-120A-F version
	(15)	OM-924	Diesel engine	2009	2010	(15)	For 15 Aravis APC produced in France
Gabon							
S: Germany	(2)	EC135	Light helicopter	(2010)	2011	(2)	
	12	OM-924	Diesel engine	2014	2015-2016	(12)	For 12 Aravis APC from France
Georgia							

S: Germany	1	Lindau/Type-320	Minesweeper	1998	1998	1	Second-hand; Georgian designation Ayety; for coast guard; for use as patrol craft
Ghana							
S: Germany	2	Type-143	Patrol craft	2010	2012	2	Second-hand; \$38 m deal; FAC modified to patrol craft and modernized before delivery
Greece							
S: Germany	4	MEKO-200	Frigate	1988	1992-1998	4	\$1.2 b deal (offsets \$250 m; partly financed by FRG 'Rstungssonderhilfe' aid programme and USA); MEKO-200 Mod-3HN version; 3 assembled/produced in Greece; Greek designation Hydra
	54	ASRAD	Mobile SAM system	2000	2004-2006	(54)	\$134 m deal (incl production of components in Greece); ASRAD Hellas version
	3	Type-214	Submarine	2000	2010-2015	(3)	Part of EUR1.8 b Archimedes deal (offsets 115%; incl modernization of Greek shipyard for submarine production); Greek designation Katsonis; delivery delayed several years after disagreement between Greece and producer
	1	Type-214	Submarine	2002	2016	1	Greek designation Katsonis; delivery delayed several years after disagreement between Greece and producer
	12	Buffel	ARV	2003	2006-2008	(12)	Part of EUR1.7 b deal (offsets incl 40% in production of components in Greece); Buffel-2 version; delivery 2006-2009
	170	Leopard-2A6	Tank	2003	2006-2009	(170)	Part of EUR1.7 b deal (offsets incl 40% in production of components and assembly of 140 in Greece); Leopard-2HEL (Leopard-2A6EX) version
	5	Pollux	Fire control radar	(1986)	1994-2000	(5)	Second-hand but modernized before delivery; for 5 Jason landing ships produced in Greece; probably second-hand but modernized before delivery
	4	DR-172/MPDR-90	Air search radar	1988	1989-1990	(4)	\$11.7 m deal; financed by NATO
	4	MTU-1163	Diesel engine	(1988)	1990	4	For 2 Osprey-55 (Armatolos) OPV from Denmark
	10	M-48 AVLB	ABL	(1989)	1991	(10)	Second-hand; aid
	25	M-88	ARV	(1989)	1991	(25)	Second-hand; aid
	5	Thetis	Corvette	1989	1991-1993	5	Second-hand; Greek designation Niki
	12	F-104G Starfighter	FGA aircraft	(1990)	1990	(12)	Second-hand; aid
	88	M-110A2 203mm	Self-propelled gun	(1990)	1994	88	Second-hand; aid
	11500	9M111 Fagot/AT-4	Anti-tank missile	(1991)	1993-1994	(11500)	Former GDR equipment
	501	BMP-1	IFV	1991	1992-1994	501	Former GDR equipment; part of 'Materialhilfe' aid programme worth \$605 m
	3	BTR-60P	APC	1991	1992	(3)	Former GDR equipment; BTR-60PU-12 CP version for use with SA-8b SAMS; aid
	75	Leopard-1A1	Tank	(1991)	1993-1994	75	Second-hand; 'CFE Cascade' aid; part of 'Rstungssonderhilfe' aid; modernized to Leopard-1A5GR before delivery
	1	Lueneburg	Support ship	1991	1991	1	Second-hand; Greek designation Axios Class
	200	M-113	APC	(1991)	1994	200	Second-hand; M-113A1 version; 'CFE Cascade' aid
	1	MT-LB	APC	1991	1992	1	Former GDR equipment
	(1)	P-15/Flat Face	Air search radar	1991	1992	(1)	Former GDR equipment; for use with SA-8B SAM systems; aid

systems; aid	(1)	P-40/Long Track	Air search radar	1991	1992	(1)	Former GDR equipment; for use with SA-8B SAM
aid	(1)	PRV-9/Thin Skin	Height-finding radar	1991	1992	(1)	Former GDR equipment; for use with SA-8b AAV(M)s;
aid programme; possibly incl up to 48 for spares only	20 (158)	RF-4E Phantom-2 RM-70 122mm	Reconnaissance ac Self-propelled MRL	1991 1991	1992-1994 1994	(20) (158)	Second-hand; aid (7 more delivered for spares parts) Former GDR equipment; part of \$605 m'Materialhilfe'
programme worth \$605 m	120	ZSU-23-4 Shilka	SPAAG	1991	1994-1995	(120)	Former GDR equipment; part of 'Materialhilfe' aid
	924	9M33/SA-8	SAM	1992	1994	(924)	Former GDR equipment
	12	Osa/SA-8	Mobile SAM system	1992	1994	12	Former GDR equipment; aid
Naxos Class	4	Type-520	Landing craft	1992	1992	4	Second-hand; 2 more for spares only; Greek designation
version; Greek designation Votsis	2	Combattante-2	FAC	1993	1994	2	Second-hand; Combattante-2A (Type-148 or Tiger)
	1	Lueneburg	Support ship	1994	1994	1	Second-hand; Greek designation Axios Class
	100	M-113	APC	(1994)	1995	100	Second-hand; M-113A1 version; aid
	2	Combattante-2	FAC	1995	1995	2	Second-hand; Combattante-2A (Type-148 or Tiger)
version; Greek designation Votsis	(170)	Leopard-1A5	Tank	1997	1998-2000	(170)	Second-hand; offsets for Greek order for modernization
of F-4E combat aircraft in FRG	(13)	M-113	APC	(1997)	1998	13	Second-hand; M-113A1 version
	50	M-109A5 155mm	Self-propelled gun	(1999)	2000	50	Second-hand; M-109GEA version
	2	Combattante-2	FAC	2000	2000	2	Second-hand; Combattante-2A (Type-148 or Tiger)
version; Greek designation Votsis; part of deal for 3 Type-214 submarines	12	MTU-595	Diesel engine	2000	2005-2006	12	MTU-16V-595 version for 3 Super Vita (Roussen) FAC
from UK	20	BOR-A550	Air/ground surv radar	(2001)	2002-2003	(20)	
	24	PzH-2000 155mm	Self-propelled gun	2001	2003-2004	(24)	Part of \$164-228 m deal (offsets 120% and 114 Second-hand M-109 guns); PzH-2000GR version
	(500)	DM-702 SMART-155	Guided shell	(2002)	2003	(500)	
	1	Type-209/1200	Submarine	2002	2014	1	Greek Type-209/1200 (Poseidon) submarine rebuilt to new version; order for 2 more cancelled and replaced by order for 2 new Type-214; delivery delayed several years after disagreement between Greece and producer
	(500)	DM-702 SMART-155	Guided shell	2003	2006	(500)	
tanks	82	Leopard-1A5	Tank	2003	2003	82	Second-hand; offsets for order for 170 Leopard-2A6
order for 24 PzH-2000 self-propelled guns	114	M-109A5 155mm	Self-propelled gun	2003	2004	(114)	Second-hand; M-109A3GEA version; offsets for Greek
from UK	8	MTU-595	Diesel engine	2003	2010-2015	8	MTU-16V-595 version for 2 Super Vita (Rousen) FAC
	(100)	RIM-116A RAM	SAM	(2003)	2005-2006	(100)	Part of \$25 m deal; for Super Vita (Rousen) FAC

	(70)	RIM-116A RAM	SAM	(2003)	2010-2015	(70)	For Super Vita (Roussen) FAC
	(4)	BPz-2	ARV	2005	2006	(4)	Second-hand; part of EUR270 m (\$333 m) deal
	10	BrPz-1 Biber	ABL	2005	2006	(10)	Second-hand; part of EUR270 m (\$333 m) deal
hand Leopard-2 tanks	150	Leopard-1A5	Tank	2005	2006-2007	150	Second-hand; gift as part of order for new and second-
	183	Leopard-2A4	Tank	2005	2005-2007	183	Second-hand; part of EUR420 m deal (Incl EUR150 m
for modernization of 130 in FRG and 53 in Greece)	223	M-109A5 155mm	Self-propelled gun	(2008)	2010	223	Second-hand; EUR10 m deal; M-109A3GEA2 version
from UK	8	MTU-595	Diesel engine	(2008)	2019	(4)	MTU-16V-595 version for 2 Super Vita (Roussen) FAC
	(70)	RIM-116A RAM	SAM	(2008)	2019	(35)	For Super Vita (Rousen) FAC; supplier could be USA
	15	M-113	APC	2012	2013	15	Second-hand; M-577 version; EUR0.1 m deal
Guinea-Bissau							
S: Germany	1	Kondor	Minesweeper	(1990)	1991	1	Former GDR equipment; armament and minesweeping gear removed before delivery; sold illegally by civilian company
Hungary							
S: Germany	3	MiG-23MS	Fighter aircraft	1991	1991	3	Second-hand (former GDR equipment); incl 1 MiG-23UB version
spare parts only); L-39ZO version	20	L-39Z Albatros	Trainer/combat ac	1993	1993	20	Former GDR equipment; \$6m aid deal (incl 4 more for
used before delivery; aid; stored by Hungary 1995-2003 and delivered to armed forces 2004 (4 more delivered but kept in storage)	2	Mi-24P/Mi-35P	Combat helicopter	1995	2004	2	Second-hand (former GDR equipment) but almost not
	2	A319	Transport aircraft	(2017)	2018	2	Second-hand
2019-2021	20	EC145	Light helicopter	2018	2019	4	Armed H145M (EC145M) version; delivery planned
training; delivery planned 2021	12	Leopard-2A4	Tank	2018			Second-hand; part of HUF160 b (\$565 m) deal; for
version; delivery planned 2021-2025	44	Leopard-2A7	Tank	2018			Part of HUF160 b (\$565 m) deal; Leopard-2A7+
2025	24	PzH-2000 155mm	Self-propelled gun	2018			Part of HUF160 b (\$565 m) deal; delivery planned 2021-
	5	Wisent-2	AEV/ARV	2019			
India							
S: Germany	(22250)	MILAN	Anti-tank missile	(1979)	1984-2019	(22250)	MILAN-2 and MILAN-2T version; ordered from French-FRG company; most produced in India; incl for BMP-2 IFV
India	4	Type-209/1500	Submarine	1981	1986-1994	4	Indian designation Shishumar; 2 assembled from kits in
	28	Do-228	Light transport ac	1983	1987-2003	(28)	Do-228-201 version; incl 27 produced in India
	(56)	Do-228MP	MP aircraft	1983	1986-2011	(56)	Incl some 30-36 for coast guard

used	1	Aditya	Support ship	1987	2000	1	Designed for production in India; option on 1 more not
	12	Do-228	Light transport ac	(2007)	2009-2010	(12)	
	14	Do-228MP	MP aircraft	(2012)	2013-2016	(14)	\$280 m deal; incl for coast guard
	12	MTU-8000	Diesel engine	2012	2015-2017	12	For 6 Samarth OPV produced in India
	(16)	ACTAS	ASW sonar	(2014)	2019	(4)	For modernization of 3 Delhi (Project-15) destroyers and
	3 Talwar (Project-11356) frigates and for 3 Kolkata (Project-15A) destroyers and 3 Shivalik (Project-17) and 4 Kamorta (Project-28) frigates produced in India; incl production of 10 in India						
	14	Do-228	Light transport ac	(2015)	2015-2017	(14)	
	12	Do-228MP	MP aircraft	(2016)	2019	(4)	Produced in India
frigates produced in India	14	RK-280	Diesel engine	2016			MAN-12V28/33 version; for 7 Project-17A (Nilgiri)
submarines	(125)	SUT	AS/ASW torpedo	(1981)	1986-1994	(125)	SUT Mod-1 version; for Type-209 (Shishumar)
engines)	(155)	MTU-838	Diesel engine	(2000)	2004-2014	(155)	For 124 Arjun tanks produced in India (incl spare
	24	MAN V6	Diesel engine	2005	2017-2019	8	For 6 Scorpene submarines from France
in India	6	MTU-8000	Diesel engine	2006	2010-2013	6	MTU-20V-8000 version; for 3 Vishwast OPV produced
	2	MAN-8L-48	Diesel engine	2009	2011	2	For 1 Deepak support ships from Italy
	2	MAN-8L-48	Diesel engine	2009	2011	2	For 1 Deepak support ship from Italy
	(4)	BR-710	Turbofan	(2011)	2015	(4)	For 2 Global-5000 AGS aircraft from Canada and Israel
	10	MTU-8000	Diesel engine	(2016)			For 5 Samarth OPV produced in India
	(100)	MTU-881	Diesel engine	2017	2018-2019	(50)	For 100 K-9 self-propelled guns from South Korea
Indonesia							
S: Germany police	(57)	Bo-105	Light helicopter	1976	1977-2011	(57)	Indonesian designation NBO-105CB/CBS; incl for
	8	PB-57	Patrol craft	1982	1988-1995	8	Indonesian designation Singa and Kakab
	(10)	SUT	AS/ASW torpedo	1982	1989-1990	(10)	For 2 PB-57 (Singa) patrol craft
designation Todak	4	PB-57	Patrol craft	1993	2000-2004	4	\$260 m deal; PB-57 NAV-5 version; Indonesian
before delivery; Indonesian designation Teluk Gilimanuk	12	Frosch-1	Landing ship	1992	1993-1995	(12)	Second-hand (former GDR equipment) but modernized
before delivery; Indonesian designation Teluk Cirebon	2	Frosch-2	Supply/landing ship	1992	1995	2	Second-hand (former GDR equipment) but modernized
before delivery; Indonesian designation Pulau Rote	9	Kondor	Minesweeper	1992	1994	9	Second-hand (former GDR equipment) but modernized
before delivery; Indonesian designation Patimura	16	Project-133/Parchim	Corvette	1992	1993-1996	16	Second-hand (former GDR equipment) but modernized
	12	TBD-620	Diesel engine	(1999)	2000-2005	(12)	For modernization of 6 Parchim (Patimura) corvettes

	12	MTU-4000	Diesel engine	(2000)	2000-2005	(12)	For modernization of 6 Parchim (Patimura) corvettes
	(24)	D2862	Diesel engine	(2009)	2011-2014	(24)	For 8 KCR-40 FAC produced in Indonesia
	18	G-120TP	Trainer aircraft	2011	2013-2014	(18)	\$72 m deal
	3	KaleidoScope	Submarine sonar	2011	2017-2018	2	For 3 Type-209/1400 (Nagapasa) submarines from
South Korea	(12)	MTU-4000	Diesel engine	(2011)	2014	6	MTU-12V-4000 for 6 KCR-60 FAC produced in
Indonesia	12	MTU-493	Diesel engine	2011	2017-2018	8	For 3 Type-209/1400 (Nagapasa) submarines from
South Korea	2	BPz-2	ARV	2012	2015	(2)	Second-hand; part of EUR216 m deal
	3	BrPz-1 Biber	ABL	2012	2015-2016	3	Second-hand; part of EUR216 m deal
	3	Buffel	ARV	2012	2016	(3)	Second-hand Leopard-2 tank modified to Buffel ARV
delivery	61	Leopard-2A4	Tank	2012	2016-2017	61	Second-hand but modernized to Leopard-2RI before
	42	Leopard-2A4	Tank	2012	2013-2015	42	Second-hand; part of EUR216 m deal
more delivered for spare parts only); part of EUR216 m deal	(42)	Marder-1A3	IFV	2012	2013-2015	(42)	Second-hand (possibly modernized before delivery; 8
	37	OM-366	Diesel engine	2012	2014-2015	(37)	For 37 CAESAR self-propelled guns from France
	3	PiPz-1	AEV	2012	2016	3	Second-hand; part of EUR216 m deal
	18	OM-366	Diesel engine	2017	2019	(6)	For 18 CAESAR self-propelled guns from France
	2	Frankenthal/Type-332	MCM ship	2019			
Iraq							
S: Germany	8	MTU-956	Diesel engine	1981	2017	8	For 2 Assad corvettes from Italy
	6	BK-117	Light helicopter	1990	1990	6	For VIP transport; BK-117 version
	24	EC135	Light helicopter	2009	2011-2012	24	EUR360 m deal; armed EC-635 version; ordered via
France	(90)	AIM-9L Sidewinder	SRAAM	2013	2015	(90)	Second-hand AIM-9L modernized to AIM-9L/I-1
version before delivery	15	Dingo-2	APC	2014	2014-2015	15	Second-hand; Dingo-1 version; for Kurdish Regional
Government to use against Islamic State rebels	(1200)	MILAN	Anti-tank missile	2014	2014-2016	(1200)	Aid; for Kurdish Regional Government to use against
Islamic State rebels	5	Dingo-2	APC	2015	2016	5	Second-hand; Dingo-1 version; for Kurdish Regional
Government to use against Islamic State rebels	200	MILAN	Anti-tank missile	2015	2016	200	Second-hand; aid; for Kurdish Regional Government to
use against Islamic State rebels							
Ireland							
S: Germany	65	MTU-183	Diesel engine	1999	2001-2004	65	For 65 Piranha-3H APC from Switzerland
	2	EC135	Light helicopter	2005	2005	2	Incl for training; EC-135P-2 version

Israel

S: Germany	4	MEKO PC-IN	Frigate	2015			EUR430 m deal (incl EUR115 m paid by Germany; NIS700 m offsets; incl production of components and final fitting out in Israel); Israeli designation Saar-6 or Magen; delivery planned 2020-2022
	(32)	MTU-396	Diesel engine	(1988)	1991-2002	(32)	For 6 Saar-4.5 (Hetz) FAC produced in Israel and for 2 Saar-4 (Reshef) modernized to Saar-4.5; incl MTU-538 version
	6	MTU-1163	Diesel engine	(1989)	1996-1997	6	For 3 Saar-5 (Eilat) corvettes from USA
aid during Gulf War	50	BRDM-2	Reconnaissance AV	1991	1991	50	Former GDR equipment; NBC reconnaissance version;
	2	Dolphin/Type-800	Submarine	1991	1999	2	\$570 m deal (financed by FRG)
Gulf War	8	Tpz-1 Fuchs	APC	1991	1991	8	Second-hand; NBC reconnaissance version; aid during
	1	Dolphin/Type-800	Submarine	1994	2000	1	\$300 m deal (50% financed by FRG)
production line (to allow funding under 'FMF'); for Dolphin submarines	(30)	DM-2A3 Seehecht	AS/ASW torpedo	1999	2000-2002	(30)	\$65 m deal (financed by US 'FMF' aid); from US
Israel; assembled in USA from components produced in FRG	(150)	MTU-883	Diesel engine	(2000)	2002-2019	(790)	For Merkava-4 tanks and Namer APC produced in
	17	DM2A4 Seehecht	AS/ASW torpedo	(2002)	2014-2019	(80)	
armed forces; G-120A-I version; Israeli designation Snunit	17	G-120	Trainer aircraft	2002	2002-2003	(17)	Owned and operated by civilian company for Israeli
	128	MIM-104A Patriot	SAM	2002	2003	128	Second-hand
probably transferred to Israel 2012); delivered in reaction to possible war in Middle East	2	Patriot	SAM system	2002	2003	2	Second-hand; loan (originally 2 years but extended until
	4	BR-710	Turbofan	2003	2007	4	For 2 G-550 AEW aircraft from USA
	2	Stollergrund	Support craft	2005	2005	2	Second-hand; Israeli designation Bat Yam
	2	Dolphin/Type-800	Submarine	2006	2014-2015	2	EUR1 b deal (33% financed by FRG)
modernized)	1	MPQ-53	SAM system radar	2011	2011	1	Second-hand; loan (while Israeli radar being
planned 2020	1	Dolphin/Type-800	Submarine	2012			EUR405 m deal (33% financed by FRG); delivery
	(125)	MIM-104A Patriot	SAM	(2012)	2013	(125)	Second-hand; loan
	2	Patriot	SAM system	(2012)	2013	2	Second-hand; aid (loan)

Italy

S: Germany	(13000)	MILAN	Anti-tank missile	1981	1982-1999	(13000)	MILAN-2 version; ordered from French-FRG
Euromissile company; most produced in Italy	2	Type-212	Submarine	1997	2006-2007	2	EUR1.1 b deal; produced in Italy; Italian designation
Today	70	PzH-2000 155mm	Self-propelled gun	2002	2002-2010	(70)	EUR500 m deal; 68 produced in Italy
designation Today	2	Type-212	Submarine	2008	2016-2017	2	EUR915-944 m deal; produced in Italy; Italian
	3	Do-228	Light transport ac	1990	1991-1992	(3)	Do-228-212 version

tanks	60	Leopard-1A5 turret	Tank turret	(1993)	1995	60	Second-hand; for modernization of Italian Leopard-1A1
tanks	60	Leopard-1A5 turret	Tank turret	(1995)	1996	60	Second-hand; for modernization of Italian Leopard-1A1
	4	ISUS-90	Submarine sonar	(1998)	2001-2004	(4)	For modernization of 4 Pelosi submarines
	4	BR-710	Turbofan	2012	2016-2017	4	For 2 G-550 AEW aircraft from Israel
	14	MTU-8000	Diesel engine	(2016)			For 3 PPA OPV and 4 PPA frigates produced in Italy
Japan							
S: Germany	(480)	FH-70 155mm	Towed gun	(1982)	1984-1999	(480)	Incl some 460 produced in Japan
	(15)	EC135	Light helicopter	2009	2009-2015	(15)	For training; Japanese designation TH-135
	(16)	RK-280	Diesel engine	(2017)			MAN-28V/33D for 8 FFM frigates produced in Japan
Jordan							
S: Germany	6	EC135	Light helicopter	2003	2003-2004	6	EC-635T-1 version; for border patrol
	4	EC135	Light helicopter	(2006)	2006-2007	(4)	EC-635T-1 version; for border patrol and VIP transport
	14	G-120TP	Trainer aircraft	2016	2016-2017	(14)	
	(25)	Marder-1A3	IFV	2016	2016-2017	25	Second-hand; aid; refurbished before delivery
	2	G-120TP	Trainer aircraft	2017	2018	2	
	25	Marder-1A3	IFV	2017	2018	25	Second-hand; aid; refurbished before delivery
Kazakhstan							
S: Germany	(12)	EC145	Light helicopter	2010	2011-2017	(12)	Incl assembly in Kazakhstan as KH-145 (more delivered to non-military government agencies)
Kenya							
S: Germany	1	Bo-105	Light helicopter	1990	1990	1	For police
	2	MTU-1163	Diesel engine	2000	2012	2	For 1 Jasiri OPV from Spain
	6	G-120	Trainer aircraft	2013	2013	6	G-120A-K version; option on 6 more
Kuwait							
S: Germany	110	OM-352	Diesel engine	(1987)	1988-1990	(110)	For 110 Fahd APC from Egypt; OM-352A version
	15	TM-170 Hermelin	APC	(1993)	1994	15	For police
	16	MTU-538	Diesel engine	(1995)	1999-2000	16	For 8 P-37BRL (Combattante-1 or Um Almaradim) FAC
from France	(54)	BF-12L413	Diesel engine	1998	2000-2001	(54)	For 27 PLZ-45 self propelled guns and 27 PCV-45 ALV
from China, from Chinese production line	(48)	BF-12L413	Diesel engine	2001	2002-2003	(48)	For 24 PLZ-45 self propelled guns and 24 PCV-45 ALV
from China; from Chinese production line	8	Condor	APC	(2003)	2004	8	For National Guard; Condor-2 version
	12	Fuchs-2	APC	2015	2017	12	NBC reconnaissance version

Latvia

S: Germany	5	SWATH-125t	Patrol craft	(2008)	2011-2014	(5)	Latvian designation Skrunda
	1	Osa	Patrol craft	1992	1993	1	Former GDR FAC with armament removed before
	delivery; 2 more for spares only; Latvian designation Zibens						
	2	Kondor	Minesweeper	1993	1994	2	Former GDR equipment; armament and minesweeping
	gear removed before delivery; Kondor-2 version; 1 more Kondor-1 delivered for spares only; Latvian designation Viesturs						
	2	L-410 Turbolet	Light transport ac	(1993)	1993	2	Former GDR equipment; aid; L-410UVP version
	1	Osa	Patrol craft	(1995)	1995	1	Former GDR FAC with armament removed before
	delivery; 1 more for spares only; Latvian designation Zibens						
1	Lindau/Type-320	Minesweeper	1999	1999	1	Second-hand; aid; 1 more delivered for spares only;	
Latvian designation Nemejs							
Lebanon							
S: Germany	1	Bremen-2	Patrol craft	2007	2007	1	Second-hand
	1	Totendorf	Patrol craft	2008	2008	1	Second-hand; aid
Lesotho							
S: Germany	2	Bo-105	Light helicopter	(2000)	2001	2	Bo-105LSA-3 version
	1	Bo-105	Light helicopter	(2003)	2004	1	
Lithuania							
S: Germany	2	L-410 Turbolet	Light transport ac	1993	1993	2	Second-hand (former GDR equipment); aid; L-410UVP
	version						
	3	Mi-8T	Transport helicopter	1998	1998	3	Second-hand; originally former GDR equipment; aid
	2	Lindau/Type-320	Minesweeper	1999	1999-2001	2	Second-hand; aid; Lithuanian designation Sduvis Class
	49	M-113	APC	2000	2000	49	Second-hand; M-113A1 version; aid; 18 more for spares
	only						
	(158)	M-113	APC	(2002)	2002-2006	(158)	Second-hand; aid; M-113A1 version; 12 more delivered
	for spare parts only; no. could be up to around 270						
	3	TRML-3D	Air/sea search radar	2002	2004	3	
	32	M-106	Self-propelled mortar	(2005)	2005-2006	(32)	Second-hand; aid; version with 120mm mortar
	6	BPz-2	ARV	2015	2016-2017	(6)	Part of EUR58 m (\$65 m) deal; second-hand (but
	possibly modernized before delivery)						
	22	M-113	APC	2015	2019	22	Part of EUR58 m (\$65 m) deal; second-hand but
probably modernized before delivery; M-577V2 version							
18	PzH-2000 155mm	Self-propelled gun	2015	2016-2018	18	Part of EUR58 m (\$65 m) deal; second-hand but	
modernized before delivery; 3 more for spare parts							
2	Boxer	APC	2016			Command post version	
86	Boxer	IFV	2016	2019	(2)	\$435 m deal; delivery planned 2019-2021	
168	M-113	APC	2016	2019	(168)	Second-hand; EUR1.6 m deal; M-577V2 version	
Luxembourg							
S: Germany	4	TP400-D6	Turboprop	2003			For 1 A400M transport aircraft from Spain

	48 (3)	Dingo-2 EC145	APC Light helicopter	2008 2018	2009-2010	(48)	H145M version; delivery planned 2019
Macedonia							
S: Germany	60 (115)	BTR-70 TM-170 Hermelin	APC APC	1998 1999	1998 2000	60 (115)	Former GDR equipment; aid Second-hand; aid
Malaysia							
S: Germany	111	D-2848	Diesel engine	1993	1993-1995	(111)	For 111 K-200 KIFV APC from South Korea; from South Korea production line
	6	MEKO-A100	Frigate	1999	2006-2010	6	MYR6.8 b (\$2 b) 'New Generation Patrol Vessel' (NGPV) programme (offsets incl production of at least 30% of components and assembly of 4 in Malaysia; original MYR5.4 b cost increased with MYR1.4 b and delivery delayed due to problems of producer); MEKO-10
	8	MTU-1163	Diesel engine	1992	1999	8	For 2 Lekiu frigates from UK
41 version	2	ASO-84	ASW sonar	1995	1997	2	For 2 Assad (Laksamana) corvettes from Italy; ASO-84-
TB92 version	8	MTU-956	Diesel engine	1995	1997	8	For 2 Assad (Laksamana) corvettes from Italy; 20V-956-
41 version	2	ASO-84	ASW sonar	1997	1999	2	For 2 Assad (Laksamana) corvettes from Italy; ASO-84-
TB92 version	8	MTU-956	Diesel engine	1997	1999	8	For 2 Assad (Laksamana) corvettes from Italy; 20V-956-
version; from South Korean production line	5	D-2848	Diesel engine	2000	2001	(5)	For modernization of 5 K-200 KIFV APC to K-200A1
	8	MAN V6	Diesel engine	2002	2009	8	For 2 Scorpene submarines from France and Spain
APC to K-200A1; from South Korean production line	32	D-2848	Diesel engine	2004	2004-2005	(32)	Part of \$10 m deal for modernization of 32 K-200 KIFV
	(16)	TP400-D6	Turboprop	2005	2015-2017	(16)	For 4 A400M transport aircraft from Spain
	2	TRML-3D	Air/sea search radar	2005	2008	(2)	EUR18-20 m deal
	2	DSQS-24	ASW sonar	(2009)	2013-2014	2	
	(257)	BFM-2015	Diesel engine	2010	2014-2019	(205)	For 257 Pars APC and IFV from Turkey
Malta							
S: Germany	2	Kondor	Minesweeper	1992	1992	2	Former GDR equipment; Maltese designation P-30 Class; minesweeping gear removed before delivery; for use as patrol craft
	1	Kondor	Minesweeper	1997	1997	1	Former GDR equipment; Maltese designation P-30 Class; minesweeping gear removed before delivery; for use as patrol craft
Mauritania							
S: Germany	1	Neustadt	Patrol craft	1990	1990	1	Second-hand; Mauritanian designation Z'bar
	1	Arguin	OPV	1998	2000	1	

Mauritius

S: Germany	2	MTU-4000	Diesel engine	2011	2014	2	For 1 Barracuda OPV from India
Mexico							
S: Germany	8	MTU-956	Diesel engine	(1983)	1991-1994	8	For 4 Holzinger OPV produced in Mexico
	25	G-120TP	Trainer aircraft	2014	2015	25	\$110 m deal; option on 15 more
Morocco							
S: Germany	4	MTU-4000	Diesel engine	2008	2014	4	For 1 FREMM frigate from France
Mozambique							
S: Germany	(6)	Mirage	Light aircraft	(2014)	2015	(6)	GX version
Myanmar							
S: Germany	(10)	BF6M	Diesel engine	(2003)	2003	(10)	For 10 BTR-3U IFV from Ukraine; status uncertain
	20	G-120TP	Trainer aircraft	(2014)	2015-2016	20	(possible replaced by non-standard engine from other supplier)
NATO**							
S: Germany	2	Boeing-707	Transport aircraft	1998	1999-2001	2	Second-hand; for use as trainer/transport aircraft for NATO AEW aircraft unit
Netherlands							
S: Germany	57	PzH-2000 155mm	Self-propelled gun	2002	2004-2010	(57)	\$420 m deal (offsets 100% incl production of components in Netherlands); 18 to be sold immediately after delivery to Netherlands
	25	Buffel	ARV	1990	1992-1994	(25)	\$69 m deal; option on more not used
	(18)	Tpz-1 Fuchs	APC	(1990)	1991	(18)	EW version
	4	DSQS-24	ASW sonar	(1995)	2002-2005	4	For 4 De Zeven Provinciën frigates produced in Netherlands; DSQS-24C version
	15	FH-70 155mm	Towed gun	1995	1995	15	Second-hand
	3	Patriot	SAM system	2002	2002-2003	(3)	Second-hand; part of \$79 m deal (incl \$42 m cash and \$27 m in services)
	6	Tpz-1 Fuchs	APC	2002	2003-2007	(6)	NBC reconnaissance version
	46	MIM-104C PAC-2	SAM	2003	2003	46	Second-hand; part of \$79 m deal (incl \$42 m cash and \$27 m in services); Patriot GEM version
	3	TRML-3D	Air/sea search radar	2004	2007	(3)	EUR35 m (\$44 m) 'FGBADS Phase-1' programme
	(200)	MTU-199	Diesel engine	(2006)	2013-2018	(200)	For Boxer APC produced in Netherlands; assembled in Netherlands
	2	TRML-3D	Air/sea search radar	2006	2009	(2)	Part of 'FGBADS Phase-2' programme
	8	RK-280	Diesel engine	(2007)	2011-2013	(8)	MAN-12V28/33 version; for 2 Holland OPV produced in Netherlands and 2 from Romania
	10	PiPz-3 Kodiak	AEV	2008	2018	10	
	41	MIM-104C PAC-2	SAM	2013	2013	41	Second-hand; 1-year loan for use with Dutch Patriot SAM systems stationed in Turkey

before delivery; lease	18	Leopard-2A6	Tank	(2015)	2018	18	Second-hand but modernized to Leopard-2A6MA2
ABL; delivery planned 2019-2020	8	PSB-2	ABL	2016	2019	2	Second-hand Leopard-2 tank chassis modified to Leguan
	1	ASR-NG	Air search radar	2019			
New Zealand							
S: Germany Zealand designation Te Kaha; option on 2 more not used	2	MEKO-200ANZ	Frigate	1989	1997-1999	2	\$555 m deal; from Australian production line; New Zealand designation Te Kaha; option on 2 more not used
	4	MAN-280	Diesel engine	2004	2010	4	For 2 Tenix-1600 (Otago) OPV from Australia
Nigeria							
S: Germany	6	Do-228	Light transport ac	(1986)	1996	6	Do-228-212 version; for police/border patrol
	4	MTU-4000	Diesel engine	2012	2014-2016	4	For 2 P18N OPV from China
Norway							
S: Germany Norwegian designation Ula	6	Type-210	Submarine	1982	1989-1992	6	\$453 m deal (offsets incl production of components in Norway); Norwegian designation Ula
Norwegian funding for development	150	IRIS-T	SRAAM	(2003)	2005-2007	(150)	Incl production of components in Norway and
sale of NSM anti-ship missiles to Germany; selected 2017 but not yet ordered by end-2019	4	Type-212	Submarine	(2017)			Offsets incl production of components in Norway and
	(100)	DM-2A3 Seehecht	AS/ASW torpedo	1989	1989-1994	(100)	NOK360 m (\$50 m) deal; for 6 Ula submarines
Leopard-1A5No version in Norway	92	Leopard-1A1	Tank	1991	1992-1993	92	Second-hand; 'CFE Cascade' aid; 33 modernized to
delivered could be up to 64	(22)	Leopard-1 chassis	Tank chassis	(1993)	1995	(22)	Second-hand; for modification in Norway to AEV; no.
delivery	9	BrPz-1 Biber	ABL	1995	1998-1999	(9)	Second-hand Leopard-1 tanks modified to ABL before
guard Svalbard and Nordkapp OPV	12	MTU-183	Diesel engine	(1999)	2010-2013	(12)	For 6 Skjold FAC produced in Norway
	4	TRS-3D	Air/sea search radar	2005	2007-2008	(4)	\$12.2 m or \$25 m deal; for modernization of 4 coast
	20	Dingo-2	APC	2010	2010-2012	(20)	For use in Afghanistan
	5	Tpz-1 Fuchs	APC	(2012)	2013	5	NBC reconnaissance version
	6	Wisent-2	AEV/ARV	2015	2017-2019	(6)	Second-hand Leopard-2 tanks rebuilt to Wisent ARV
South Korea	(30)	MTU-881	Diesel engine	2017	2019	2	For 24 K9 self-propelled guns and 6 K-10 ALVs from
		PMMC G-5	APC	(2017)			For MGBADS SAM system produced in Norway
Oman							
S: Germany	(11)	OM-352	Diesel engine	1989	1990	(11)	For some 11 Fahd APC from Egypt; OM-352A version
	6	MTU-8000	Diesel engine	2007	2013-2014	(6)	For 3 Al Shamikh (Khareef) frigates from UK

	(172)	BFM-2015	Diesel engine	(2015)	2017-2019	(128)	For Pars IFV from Turkey
Pakistan							
S: Germany	(15)	SUT	AS/ASW torpedo	(1989)	1990-1991	(15)	For MG-110 midget submarines
	4	MTU-538	Diesel engine	1990	1997-1999	4	For 2 Jalalat FAC produced in Pakistan; designation uncertain (reported as MTU diesel engines)
	6	MTU-4000	Diesel engine	(2003)	2006	6	For 2 Jurrat FAC from Thailand
	59	DM2A4 Seehecht	AS/ASW torpedo	2005	2007-2008	(59)	\$80 m deal; for Agosta-90B (Khalid) submarines
	4	DSQS-23	ASW sonar	(2005)	2009-2013	4	For 4 F-22 (Zulfiquar) frigates from China
	(30)	Luna	UAV	2006	2007-2008	(30)	For 3 Luna UAV systems; delivery temporarily delayed after Pakistani state of emergency in 2007
	4	MTU-4000	Diesel engine	2006	2007-2008	4	For MRTP-33 FAC from Turkey
	(10)	Dingo-2	APC	(2009)	2010	10	
	8	Luna	UAV	(2012)	2019	(8)	Luna NG version
	2	ATR-72MP	ASW aircraft	2015	2018-2019	2	Pakistani ATR-72 transport aircraft (acquired from Spain in 2013) rebuilt in Germany to ASW aircraft
	8	MTU-595	Diesel engine	(2018)			For 4 MilGem frigates from Turkey
Panama							
S: Germany	1	BK-117	Light helicopter	2008	2009	1	Possibly second-hand; part of \$14 m deal (financed by Taiwan); supplier may be USA; for police
Peru							
S: Germany	(20)	OM-352	Diesel engine	(1990)	1991-1992	(20)	For 20 Casspir APC from South Africa; from South African production line
	12	MTU-595	Diesel engine	(1999)	2000	12	For modernization of 3 PR-72P (Velarde) FAC
	12	SUT	AS/ASW torpedo	2008	2009	(12)	\$21 m deal; for Type-209 (Islay) submarines
Philippines							
S: Germany	8	MTU-1163	Diesel engine	(2017)			For 2 HHI-2600 (Rizal) frigates from South Korea; from South Korean production line; designation uncertain (reported as 'STX Engine diesel' or 'STX MTU diesel')
	4	Bo-105	Light helicopter	(1988)	1989-1992	(4)	Assembled in Philippines
	5	Bell-205/UH-1D	Helicopter	(2013)	2013	5	Second-hand
	(130)	AIM-9L/I Sidewinder	SRAAM	(2017)	2019	(65)	AIM-9L/I-1 version; for F/A-50 combat aircraft
	2	TRS-3D	Air/sea search radar	(2017)			For 2 HHI-2600 (Rizal) frigates from South Korea
Poland							
S: Germany	3	Orkan	FAC	(1988)	1992-1995	3	Originally 6 ordered from GDR but not delivered before German unification; delivered incomplete from FRG and finished in Poland; plan for more cancelled
	1	MEKO-A100	OPV	2001	2019	1	'Project-621 Gawron-2' programme; originally ordered as frigate but changed 2013 to OPV; produced in Poland; Polish designation Slazak; 1 more cancelled and option on 5 more not used
	2	MiG-23M	Fighter aircraft	1991	1991	2	Former GDR equipment; MiG-23UM version
	2	Su-22	FGA aircraft	1991	1991	2	Former GDR equipment

	18	Mi-24D/Mi-25	Combat helicopter	1995	1996	18	Former GDR equipment; gift
	(10)	AL-21	Turbojet	(2002)	2002	(10)	Second-hand
	10	BPz-2	ARV	2002	2003	(10)	Second-hand; part of \$300-380 m aid; for Polish brigade
operating as part of FRG division	6	BrPz-1 Biber	ABL	2002	2003	(6)	Second-hand; part of \$300-380 m aid; for Polish brigade
operating as part of FRG division	4	Keiler	AMV	2002	2003	(4)	Second-hand; part of aid worth \$300-380 m; for Polish
brigade operating as part of FRG division	128	Leopard-2A4	Tank	2002	2002-2003	(128)	Second-hand; part of aid worth \$300-380 m; for Polish
brigade operating as part of FRG division	35	M-113	APC	2002	2003	(35)	Second-hand; part of \$300-380 m deal; aid; incl 16
ambulance and 19 M-577 CP version; for Polish brigade operating as part of FRG division	14	MiG-29S	FGA aircraft	2002	2003-2004	(14)	Second-hand; aid; MiG-29G version; incl MiG-29GT
version; 8 more delivered for spare parts	(50)	R-27/AA-10	BVRAAM	2002	2003-2004	(50)	Second-hand; aid; for MiG-29 combat aircraft
	(150)	R-60/AA-8	SRAAM	2002	2003-2004	(150)	Second-hand; aid; for MiG-29 combat aircraft
	(310)	R-73/AA-11	SRAAM	2002	2004	(310)	Second-hand; aid; for MiG-29 combat aircraft
	18	BPz-2	ARV	2013	2015-2016	(18)	Second-hand; part of EUR180 m deal
	14	Leopard-2A4	Tank	2013	2014	14	Second-hand; part of EUR180 m deal
	105	Leopard-2A5	Tank	2013	2014-2015	(105)	Second-hand; part of EUR180 m deal
	(35)	M-113	APC	2013	2015	35	Second-hand; part of EUR200 m deal; command post
and ambulance version	(120)	MTU-881	Diesel engine	(2014)	2016-2019	(56)	For 120 K-9 self-propelled guns from South Korea
Portugal							
S: Germany	3	MEKO-200	Frigate	1986	1991	3	\$700 m deal (60% financed by NATO and FRG
'Verteidigungshilfe' and 'Rstungssonderhilfe' aid); Portugese designation Vasco Da Gama	(700)	MILAN	Anti-tank missile	(1988)	1989-1990	(700)	MILAN-2 version; partly financed by NATO
	10	Alpha Jet	Trainer/combat ac	1990	1990	10	Second-hand
	45	Alpha Jet	Trainer/combat ac	1993	1993	(45)	Second-hand; 5 more for spares only; aid
programme	50	M-113	APC	1993	1994	50	Second-hand; M-113A1 version; 'CFE Cascade'
used); Type-209PN version	2	Type-214	Submarine	2004	2010	2	EUR846 m deal (offsets 100%; option on 1 more not
Qatar							
S: Germany	16	MTU-538	Diesel engine	(1992)	1996-1997	16	For 4 Vita (Barzan) FAC from UK
	62	Leopard-2A7	Tank	2013	2015-2018	62	Part of EUR1.9 b deal; Leopard-2A7+ version
	24	PzH-2000 155mm	Self-propelled gun	2013	2015-2016	24	Part of EUR1.9 b deal
	6	Wisent-2	AEV/ARV	2013	2016-2017	(6)	
	13	Dingo-2	APC	(2014)	2017	(13)	
	(32)	Fennek	Reconnaissance AV	(2014)	2017-2019	(32)	

	17	Q-01	UAV/OPA	2016			EUR89 m (\$100 m) deal
Romania							
S: Germany	(36)	Gepard	SPAAG	1998	2004-2009	(36)	Second-hand; \$37 m aid; modernized before delivery; 7 more for spare part only
	(3)	BPz-2	ARV	(2007)	2008	3	Second-hand; designation uncertain (reported as armoured recovery vehicle)
Russia							
S: Germany	(2)	MTU-4000	Diesel engine	(2001)	2006	2	For 1 Scorpion (Project-12300) FAC produced in Russia
Saudi Arabia							
S: Germany	36	Tpz-1 Fuchs	APC	1991	1991	36	\$261 m deal; incl 10 NBC reconnaissance, 8 ambulance and 4 CP version
	(100)	Deutz V-10	Diesel engine	(1995)	1998-2005	(100)	For 100 AF-40-8-1 APC produced in Saudi Arabia
	(80)	OM-366	Diesel engine	2006	2010-2011	(80)	For 80 CAESAR self-propelled guns from France
	(54)	BF-12L413	Diesel engine	(2007)	2008-2009	(54)	For 54 PLZ-45 self propelled guns from China; from Chinese production line
	(1400)	IRIS-T	SRAAM	2009	2010-2014	(1400)	For Tornado and Typhoon combat aircraft
	(20)	OM-366	Diesel engine	(2009)	2011	(20)	For 20 CAESAR self-propelled guns from France
	(10)	Luna	UAV	2010	2011-2012	(10)	
	(32)	OM-366	Diesel engine	2011	2013-2014	(32)	For 32 CAESAR self-propelled guns from France
	(73)	OM-924	Diesel engine	2011	2013-2014	(73)	For 73 Aravis APC from France
	(41)	Spexer-2000	Ground surv radar	(2011)	2012-2013	(41)	For border surveillance
	(191)	OM-924	Diesel engine	2012	2015-2016	(191)	For 191 Aravis APC from France
	(500)	OM-926	Diesel engine	(2013)	2016-2018	(500)	For 500 ARIVE APC from France
	33	FPB-40	Patrol craft	2014	2016-2018	15	Part of EUR1.4-1.5 b deal; delivery suspended as part of temporary German halt on deliveries of arms to Saudi Arabia in 2019
	4	Spexer-2000	Ground surv radar	2014	2014	(4)	For border surveillance
	2	IPV-60	OPV	2015			Delivery suspended as part of temporary German halt on deliveries of arms to Saudi Arabia in 2019
	23	EC145	Light helicopter	2016	2017-2018	(23)	EUR500 m deal; ordered via France
	4	TRS-4D	Multifunction radar	(2017)			For 4 MMSC frigates from USA
	(24)	OM-366	Diesel engine	2018	2018	(24)	For 24 CAESAR self-propelled guns from France
Serbia							
S: Germany	6	EC145	Light helicopter	2016	2018-2019	(6)	H145M (EC145M) version; incl 4 armed version
Singapore							
S: Germany	6	MGB-62/Type-62	Corvette	1986	1990-1991	6	5 produced in Singapore; Singaporean designation Victory
	2	Type-218	Submarine	2013			Type-218SG version; delivery from 2021
	2	Type-218	Submarine	2017			Type-218SG version; delivery from 2024

	24	MTU-595	Diesel engine	(1993)	1996-1998	24	For 12 Fearless FAC produced in Singapore
	24	MTU-8000	Diesel engine	(2000)	2007-2009	24	For 6 La Fayette (Formidable) frigates from France;
MTU-8000-M90 version	(8)	BR-710	Turbofan	2007	2009-2011	(8)	For 4 G-550 AEW aircraft from USA and Israel
	(19)	Buffel	ARV	(2007)	2010-2011	(19)	Second-hand Leopard-2 tank modified to Buffel ARV
	(158)	Leopard-2A4	Tank	2007	2007-2012	(158)	Second-hand but modernized before delivery (possibly
incl some for spare parts only)	(10)	PSB-2	ABL	(2010)	2012-2013	(10)	Probably second-hand but modernized before delivery or
second-hand Leopard-2 tanks modified to ABL	(43)	Leopard-2A4	Tank	2012	2016-2018	43	Second-hand but modernized before delivery; possibly
rebuilt to Leopard-2A7 standard	16	MTU-4000	Diesel engine	2013	2017-2019	(16)	For 8 LMV (Independence) corvettes produced in
Singapore							
Slovenia							
S: Germany	6	Roland	Mobile SAM system	2000	2001	6	Second-hand; part of \$12 m aid
	(120)	Roland	SAM	2000	2001	(120)	Second-hand; part of \$12 m aid
South Africa							
S: Germany	(2500)	OM-352	Diesel engine	(1979)	1979-1992	(2500)	For 2500 Casspir APC produced in South Africa; South
African designation ADE-352	4	MEKO-A200	Frigate	1999	2006-2007	4	EUR924 m (\$0.8-1.12 b) deal (offsets \$3.2 b incl \$403
m for arms industry incl South African weapons and equipment fitted in South Africa); South African designation Amatola	4	Lindau/Type-320	Minesweeper	2000	2001	4	Second-hand; aid; 2 more delivered for spares only
	(80)	SUT	AS/ASW torpedo	(2000)	2006-2008	(80)	For Type-209 (Heroine) submarines; SUT-264 version
	3	Type-209/1400MOD	Submarine	2000	2005-2008	3	EUR748 m (\$875 m) deal (offsets 375-430%); South
African designation Heroine	(25)	IRIS-T	SRAAM	2008	2009	(25)	For JAS-39 combat aircraft; interim solution until South
African development of Darter-A AAM finished							
South Korea							
S: Germany	(1740)	MTU-871	Diesel engine	(1981)	1984-2009	(1740)	For 1484 K-1 tanks and 256 K-1 chassis from USA
	3	Type-209/1200	Submarine	1987	1993-1995	3	\$600 m deal; incl 2 assembled in South Korea; South
Korean designation Chang Bogo	3	Type-209/1200	Submarine	1989	1996-1997	3	South Korean designation Chang Bogo
	3	Type-209/1200	Submarine	1994	1999-2001	3	\$510 m deal; South Korean designation Chang Bogo
	(176)	D-2848L	Diesel engine	(1995)	1999-2014	(176)	Produced in South Korea; for 176 K30 SPAAG
produced in South Korea	12	Bo-105	Light helicopter	1997	1999-2000	12	'LRH' programme; Bo-105CBS-5 armed version; incl 10
assembled from kits in South Korea	3	Type-214	Submarine	2000	2007-2009	3	\$1.1 b 'KSS-2' programme (incl \$711 m components
from FRG)							

	6	Type-214	Submarine	2008	2014-2019	(5)	'KSS-2' programme
	18	MTU-538	Diesel engine	(1979)	1981-1993	18	For 9 Ulsan frigates produced in South Korea
	58	MTU-956	Diesel engine	(1980)	1982-1993	58	For 24 Po Hang and 4 Donghae corvettes and 1 Han
Kang OPV produced in South Korea	(2272)	D-2848	Diesel engine	(1984)	1985-2006	(2272)	D2848T version; produced in South Korea; deal incl
technology transfer; for 2272 K-200 KIFV APC produced in South Korea	(250)	SUT	AS/ASW torpedo	(1987)	1993-2001	(250)	For Type-209 (Chang Bogo) submarines; SUT Mod-2
version	3	DSQS-21	ASW sonar	(1993)	1998-2000	3	For 3 KDX-1 (Kwanggaeto the Great) frigates produced
in South Korea; DSQS-21BZ version	6	MTU-956	Diesel engine	(1993)	1998-2000	6	For 3 KDX-1 (Kwanggaeto the Great) frigates produced
in South Korea	(1306)	MTU-881	Diesel engine	(1998)	1999-2019	(1210)	For K-9 self-propelled guns and K-10 ALV produced in
South Korea	3	DSQS-23	ASW sonar	(1999)	2003-2005	3	For 3 KDX-2 frigates produced in South Korea
	6	MTU-956	Diesel engine	(1999)	2003-2005	6	For 3 KDX-2 frigates produced in South Korea
	(36)	MTU-1163	Diesel engine	(2005)	2008-2018	36	For 18 Gumdoksuri (PKX-A or PKG-A) FAC produced
in South Korea	(400)	MIM-104A Patriot	SAM	(2007)	2008-2012	(400)	Second-hand
X' programme)	(8)	Patriot	SAM system	(2007)	2008-2009	(8)	Second-hand; \$370-494 m deal (part of \$1-1.2 b 'SAM-
	(88)	AIM-9L/I Sidewinder	SRAAM	(2010)	2012	(88)	AIM-9L/I-1 version
produced in South Korea	16	MAN-12V28	Diesel engine	(2012)	2014-2018	16	For 4 Cheon Wang Bong (LST-2) landing ships
	2	MTU-4000	Diesel engine	(2012)	2018	2	For 1 FFX-2 (Daegu) frigate produced in South Korea
produced in South Korea	(100)	MTU-883	Diesel engine	2012	2014-2015	(100)	For 100 K-2 tanks produced in South Korea; possibly
	4	MTU-1163	Diesel engine	(2013)	2016	4	For 1 Nampo minelayer produced in South Korea
AGM-158; KEPD-350K version	177	Taurus KEPD-350	ASM	2013	2016-2017	(177)	For F-15K combat aircraft; chosen after USA refused
	14	MTU-4000	Diesel engine	(2017)			For 7 FFX-2 (Daegu) frigates produced in South Korea
delivery planned 2019-2020	90	Taurus KEPD-350	ASM	2018	2019	(45)	For F-15K combat aircraft; KEPD-350K version;
<hr/>							
Spain							
S: Germany	8	MTU-396	Diesel engine	1993	1999-2000	8	For 4 Sandown (Segura) minehunters from UK; MTU-
396 TB-83 version	16	Buffel	ARV	1998	2003-2006	(16)	Part of EUR1.9 b deal (offsets 80% incl production of 12
in Spain)	219	Leopard-2A6	Tank	1998	2003-2013	(219)	Part of EUR1.9 b deal (offsets 80% incl production of
189 in Spain); Leopard-2E version							

	2	MAN-3240	Diesel engine	2004	2010	2	For Juan Carlos AALS/aircraft carrier produced in Spain
	12	MTU-396	Diesel engine	(2004)			For 4 S-80A submarines produced in Spain
	40	DM2A4 Seehecht	AS/ASW torpedo	2005			EUR76 m deal (incl production of components in
Spain); for S-80A submarines							
	700	IRIS-T	SRAAM	2009	2011-2016	(700)	EUR291 m deal (incl production of components in Spain
and Spanish funding for development)							
	12	EC135	Light helicopter	2010	2011-2013	(12)	EUR65 m deal; for training; Spanish designation HE-26
	8	EC135	Light helicopter	2013	2014	(8)	EUR49 m deal; EC135T2 version; for training
	(150)	MTU-833	Diesel engine	(1987)	1991-1993	(150)	For modernization of 150 AMX-30E tanks to AMX-
30EM2							
	1	Darss	Supply ship	1992	1992	1	Former GDR equipment; for use as ELINT and trials
ship; Spanish designation Alerta							
	1	Leopard-2	Tank	1995	1995	1	Second-hand; leased for evaluation and training; Spanish
designation Leopard-2A4E							
	108	Leopard-2A4	Tank	1995	1995-1996	108	Second-hand; \$33 m 5-year lease extended 2001 and
bought in 2005 for EUR16 m; Leopard-2A4E version							
	(144)	MTU-183	Diesel engine	(1995)	1997-2002	(144)	For 144 Pizarro (ASCOD) IFV produced in Spain
	(2)	TRS-3D	Air/sea search radar	1999	2000-2001	(2)	TRS-3D/16ES version; for 2 Galicia AALS produced in
Spain							
	18	MTU-183	Diesel engine	2001	2003-2004	(18)	For 18 Piranha-2 APC from Switzerland
	(2)	EC135	Light helicopter	(2003)	2005	2	For training; Spanish designation HE-26
	(119)	MTU-183	Diesel engine	2003	2009-2019	(94)	For 119 Pizarro (ASCOD) IFV produced in Spain
	(60)	MIM-104C PAC-2	SAM	2004	2005	(60)	Second-hand; for Patriot SAMS
	1	Patriot	SAM system	2004	2005	1	Second-hand; EUR40-50 m deal
	43	Taurus KEPD-350	ASM	2005	2007-2010	43	EUR57 m deal
	8	MTU-1163	Diesel engine	2006	2011-2012	8	For 4 Metero (BAM) OPV produced in Spain
	(21)	MTU-183	Diesel engine	2007	2010-2014	(21)	For 21 Piranha-3 APC/IFV from Switzerland
	2	EC135	Light helicopter	(2008)	2008	(2)	For training; Spanish designation HE-26
	4	Lance MTS	IFV turret	(2009)	2014	4	For Piranha-3C IFV from Switzerland
	4	MTU-1163	Diesel engine	2014	2018	4	For 2 Meteoro (BAM) OPV produced in Spain
	(40)	MIM-104C PAC-2	SAM	2015	2015	(40)	Second-hand
	2	Patriot	SAM system	2015	2015	2	Second-hand; EUR41 m deal
<hr/>							
Sudan							
S: Germany	(25)	OM-352	Diesel engine	1989	1989-1990	25	For some 25 Fahd APC from Egypt; OM-352A version
<hr/>							
Suriname							
S: Germany	1	Project-414	Tug	2000	2000	1	Second-hand; for use as patrol craft
<hr/>							
Sweden							
S: Germany	120	Leopard-2A5	Tank	1994	1996-2002	(120)	Part of \$770 m deal (offsets 120%); Leopard-2A5+ version; option on 90 more nor used; Swedish designation Strv-122

100% incl \$220 m production of parts for 200 NH-90 in Sweden); Swedish designation Hkp-14F	5	NH-90 NFH	ASW helicopter	2001	2016-2017	5	Part of \$660 b deal (most assembled in Finland; offsets
modernization of Hugin FAC	..	MTU-396	Diesel engine	(1985)	1990-1992	12	For 4 Gteborg FAC produced in Sweden and
designation Pbv-401	5	MT-LB	APC	1991	1992	5	Former GDR equipment; for evaluation; Swedish
for evaluation; incl 2 ARV version; Swedish designation Pbv-401 and Bgbv-4102	5	MT-LB	APC	(1992)	1993	5	Former DGR equipment; modernized before delivery;
CP and 1 mine-clearing version; Swedish designation Pbv-4020	4	MT-LB	APC	(1992)	1993	4	Former GDR equipment; for evaluation; incl 4 MT-LBu
incl for trials; Swedish designation Pbv-501	15	BMP-1	IFV	1993	1995-1997	15	Former GDR equipment; modernized before delivery;
incl some modified to ARV and tank destroyer; incl 35 MT-LBu (ACRV) CP and 25 ambulance version; \$10.3 m deal (not incl modernization); 215 more and 228 2S1 SP gun chassis delivered for spares only; Swedish	(622)	MT-LB	APC	1993	1994-1998	622	Former GDR equipment; modernized before delivery
in other country before delivery	(31)	BLG-60	ABL	(1994)	1998-1999	(31)	Former GDR equipment; possibly modernized in FRG or
\$25.5 m before delivery; Swedish designation Pbv-501; 66 more delivered for spares parts only	(360)	BMP-1	IFV	1994	1998-2001	(360)	Former GDR equipment; modernized in Poland for
modernized to Leopard-2A5 version in Sweden; Swedish designation Strv-121	160	Leopard-2	Tank	1994	1994	(160)	Second-hand; lease; part of \$770 m deal (offsets 120%);
	10	MTU-N-90	Diesel engine	(1995)	2006-2008	10	For 5 Visby corvettes produced in Sweden
	14	Buffel	ARV	1999	2002-2003	(14)	\$125 m deal; Swedish designation Bgbv-120
operated by civilian company for Swedish armed forces; Learjet-35A version	1	Learjet-35/36	Light transport ac	(2001)	2002	1	Second-hand; for target towing and EW training;
	6	PiPz-3 Kodiak	AEV	2008	2011-2012	(6)	
Switzerland							
S: Germany	380	Leopard-2	Tank	1984	1987-1993	(380)	\$1.4 b deal; 335 assembled/produced in Switzerland (60-70% of value produced in Switzerlnd); Swiss designation Pz-87 Leo
Switzerland)	25	Buffel	ARV	2001	2004-2005	(25)	\$63-70 m deal (10.5% of components produced in
version (2 more EC-135 ordered for VIP transport); incl for training	18	EC135	Light helicopter	2006	2008-2009	18	Part of CHF310 m (\$240) 'HTLF' programme; EC-635
	12	PiPz-3 Kodiak	AEV	2007	2009-2011	(12)	CHF95-129 m (\$80-105 m) deal
Switzerland	(515)	Type-606	APC turret	(1995)	1997-2002	(515)	Type-601A1 for 515 Piranha APC produced in
	(1000)	DM-702 SMART-155	Guided shell	(2002)	2003-2006	(1000)	
	1	Beech-1900/C-12J	Light transport ac	2007	2007	1	Second-hand; lease; Beech-1900D version
	5	ASR-S	Air search radar	(2012)	2014-2016	(5)	EUR130 m deal

Taiwan

S: Germany	4	MCMV-50m	MCM ship	(1987)	1990-1991	(4)	DM290 m (USD161 m) deal; officially exported as civilian off-shore supply ships; possibly modified in Taiwan to MCM ship without FRG permission or help
	(200)	SUT	AS/ASW torpedo	(1988)	1988-1990	(200)	For Zwaardvis (Hai Lung) and Guppy-2 (Hai Shih) submarines; from Indonesian production line
	(24)	MTU-1163	Diesel engine	(1993)	1994-2000	24	For 12 Jin Chiang FAC produced in Taiwan
	3	MTU-4000	Diesel engine	(2001)	2003	3	For 1 KH-6 FAC produced in Taiwan
	90	MTU-4000	Diesel engine	2007	2009-2011	(90)	\$149 m deal; for 30 KH-6 FAC produced in Taiwan
	(2)	MTU-4000	Diesel engine	(2011)	2014	(2)	For 1 Tuo Jiang corvette produced in Taiwan
	(6)	MTU-4000	Diesel engine	(2018)			For 3 Tuo Jiang corvettes produced in Taiwan
<hr/>							
Thailand							
S: Germany	(47)	Fantrainer	Trainer aircraft	1983	1984-1991	(47)	Incl 45 assembled in Thailand; incl F-400 and F-600 versions
	3	DSQS-21	ASW sonar	(1987)	1992	3	For 3 Khamronsin corvettes from UK; DSQS-21C version
	6	MTU-1163	Diesel engine	(1987)	1992	6	For 3 Khamronsin corvettes from UK
	20	MTU-1163	Diesel engine	(1988)	1991-1995	20	For 2 Naresuan and 4 Chao Phraya frigates from China
	3	Do-228MP	MP aircraft	1990	1991	3	
	18	Condor	APC	(1992)	1993	18	\$19.2 m deal
	3	Do-228MP	MP aircraft	1995	1995-1996	3	
	2	DSQS-11	MCM sonar	1996	1999	2	For 2 Gaeta MCM ships from Italy; DSQS-11M version
	20	Alpha Jet	Trainer/combat ac	1999	2000-2001	20	Second-hand; \$35 m deal; modernized before delivery; 5 more for spares only; for combat role
	1	Do-228MP	MP aircraft	(2003)	2004	1	THB300 m deal; probably second-hand Do-228 transport aircraft modified to MP aircraft in FRG
	(102)	MTU-6R-106	Diesel engine	2009	2010-2012	(102)	For 102 BTR-3E1 IFV from Ukraine
	2	RK-280	Diesel engine	2009	2013	2	For 1 BVT-90 (Krabi) OPV from UK
	(40)	IRIS-T	SRAAM	2010	2012-2013	(40)	For JAS-39 combat aircraft
	(121)	MTU-6R-106	Diesel engine	2011	2012-2016	(121)	For 121 BTR-3 IFV and APC from Ukraine
	1	ACTAS	ASW sonar	2013	2018	1	For 1 DW-3000 (Bhumibol Adulyadej) frigate from South Korea
	1	ASO-712	ASW sonar	2013	2018	1	For 1 DW-3000 (Bhumibol Adulyadej) frigate from South Korea
	6	EC145	Light helicopter	2013	2015	6	\$33 m deal; UH-72A version; ordered via USA from US production line
	(21)	MTU-6R-106	Diesel engine	2013	2016-2017	(21)	For 21 BTR-3 IFV from Ukraine
	5	EC145	Light helicopter	2014	2016	5	H145M (EC645T2) version
	(100)	IRIS-T	SRAAM	(2014)	2015-2017	(100)	For F-16 combat aircraft
	6	EC145	Light helicopter	2015	2016	(6)	EC145T2 version; incl for VIP transport
	2	RK-280	Diesel engine	2016	2019	2	For 1 BVT-90 (Krabi) OPV from UK
	1	TRML-3D	Air/sea search radar	2016	2018	1	For use with MICA-VL air defence system

	(42) (4)	IRIS-T MTU-6R-106	SRAAM Diesel engine	2018 (2019)	2018-2019	(42)	For F-5E combat aircraft For 4 BTR-3 APC from Ukraine
Tunisia							
S: Germany	10	Dingo-2	APC	(2017)	2017	10	Second-hand; aid; Dingo-1 version
	4	Kondor	Minesweeper	1992	1992	4	Former GDR equipment; part of deal worth \$5.4 m;
Tunesian designation Ras el Blais Class; for use as patrol craft	1	Kondor	Minesweeper	1997	1997	1	Former GDR equipment; Tunesian designation Ras el
Blais Class; for use as patrol craft	6	Albatros/Type-143	FAC	2004	2005	6	Second-hand; EUR34 m (\$43 m) deal; Type-143B
version	5	Spexer-2000	Ground surv radar	2016	2017	5	Aid
Turkey							
S: Germany	5	MAN-3240	Diesel engine	2015			For 1 BPE (Anadolu) AALS from Spain; probably from
Spanish production liune	3	Type-209/1200	Submarine	1974	1981-1990	3	Turkish designation Atilay; assembled from kits in
Turkey	2	Type-209/1400	Submarine	1987	1994-1995	2	DM420 m deal; assembled from kits in Turkey; Turkish
designation Preveze	2	MEKO-200T2	Frigate	1990	1995-1996	2	DM800 m (\$465 m) deal; 1 assembled/produced in
Turkey; Turkish designation Barbaros	2	FPB-57	FAC	1991	1996	2	DM229 m (\$143 m) deal; Turkish designation Yildiz
	197	RATAC	Ground surv radar	1992	1995-1999	(197)	RATAC-S version; Turkish designation Askarad
	3	Kiliç	FAC	1993	1998-2000	3	\$250 m deal; 2 produced in Turkey
(365) guns to M-52T version; no. could be 425	(365)	M-52T 155mm	SPG turret	(1993)	1994-1998	(365)	For modernization of 365 M-52 105mm self-propelled
Turkey	2	Type-209/1400	Submarine	1993	1998-1999	2	Turkish designation Preveze; assembled from kits in
Turkey; Turkish designation Barbaros	2	MEKO-200T2	Frigate	1994	1998-2000	2	\$525 m deal (incl \$95 m aid); 1 assembled/produced in
designation Gur	4	Type-209/1400	Submarine	1998	2005-2007	(4)	\$556 m deal; assembled from kits in Turkey; Turkish
Aydin or Alanya	6	Frankenthal/Type-332	MCM ship	1999	2005-2010	6	\$625 m deal; 5 produced in Turkey; Turkish designation
	4	Kiliç	FAC	2000	2005-2008	4	Kiliç-2 version
	2	Kiliç	FAC	(2004)	2009-2010	2	Kiliç-2 version
Turkey; Turkish designation Reis; delivery planned 2022-2027	6	Type-214	Submarine	2011			EUR2.2-2.5 b deal; Type-214TN version; produced in
delivery; \$348 m aid deal; part of second 'Rüstungssonderhilfe' aid programme	150	Leopard-1A3	Tank	1985	1990-1991	(150)	Second-hand but modernized to Leopard-1A5 before

M-44T version	(168)	MTU-833	Diesel engine	(1986)	1987-1992	(168)	For modernization of 168 M-44 self-propelled guns to
	1110	AIM-9B Sidewinder	SRAAM	(1989)	1990-1991	(1110)	Second-hand; aid
	85	Leopard-1A1	Tank	(1989)	1991-1992	(85)	Second-hand; 'CFE Cascade' aid
	300	BTR-60PB	APC	(1990)	1990-1992	(300)	Second-hand (former GDR equipment); 'CFE Cascade'
programme							
	1	C-160 Transall	Transport aircraft	(1990)	1991	1	Second-hand; aid
	350	M-113	APC	1990	1991-1993	(350)	Second-hand; M-113A1 version; aid
	4	Tpz-1 Fuchs	APC	1990	1991	4	FRG NBC reconnaissance version on loan during Gulf
War 1990-1991 and returned after war							
	300	FIM-43C Redeye	Portable SAM	(1991)	1993-1994	(300)	Second-hand; aid
	85	Leopard-1A1	Tank	(1991)	1993	85	Second-hand; 'CFE Cascade' aid
	137	M-113	APC	(1991)	1993-1994	137	Second-hand; M-113A1 version; 'CFE Cascade' aid
	20	M-48A5 Patton	Tank	(1991)	1993	(20)	Second-hand; part of 'Materialhilfe' aid; M-48A2G1
version							
	20	M-48 AVLB	ABL	(1991)	1992-1993	(20)	Second-hand; part of 'Materialhilfe 3' aid
	20	M-88	ARV	(1991)	1993	(20)	Second-hand; aid
	32	RF-4E Phantom-2	Reconnaissance ac	1991	1992-1994	(32)	Second-hand; part of DM1.5 b 'Materialhilfe 3' aid (16
more delivered for spares parts)							
	1	Rhein/Type-401	Support ship	(1991)	1993	1	Second-hand; Turkish designation Mehmet Pasa;
'Materialhilfe' aid; mainly for use as training ship							
	1	T-55	Tank	(1991)	1991	1	Former GDR equipment
	131	M-110A2 203mm	Self-propelled gun	(1992)	1994	131	Second-hand; 'CFE Cascade' programme
	365	MTU-833	Diesel engine	(1993)	1994-1998	(365)	For modernization of 365 M-52 self-propelled guns to
M-52T version							
	70	M-48 AVLB	ABL	1995	1995	70	Second-hand; part of 'Materialhilfe-3' aid
	39	M-88	ARV	1995	1995	39	Second-hand; part of 'Materialhilfe-3' aid
	1	Rhein/Type-401	Support ship	1995	1995	1	Second-hand; Turkish designation Mehmet Pasa;
'Materialhilfe-3' aid; mainly for use as training ship							
	40	DM2A4 Seehecht	AS/ASW torpedo	(1999)	2004-2005	(40)	\$40 m deal; for Type-209/1400 (Prevez) submarines
	(470)	MTU-881	Diesel engine	(2001)	2004-2013	(470)	For 170 Sabra-3 (modernized M-60) tanks from Israel
and 300 K-9 self-propelled guns from South Korea							
	(40)	TP400-D6	Turboprop	2003	2014-2019	(36)	For 10 A400M transport aircraft from Spain
	2	COBRA	Arty locating radar	(2005)	2006	(2)	Second-hand (probably little used by FRG)
	(298)	Leopard-2A4	Tank	2005	2006-2010	(298)	Second-hand (but modernized to Leopard-2NG after
delivery in Turkey); EUR365 m deal							
	(4)	MTU-595	Diesel engine	2008	2011-2013	4	For 2 MilGem (Ada) frigates produced in Turkey
	56	Leopard-2A4	Tank	2009	2010-2014	(56)	Second-hand (but probably modernized to Leopard-2NG
version in Turkey after delivery)							
	4	MTU-595	Diesel engine	(2014)	2018-2019	4	For 2 MilGem (Ada) frigates produced in Turkey

Turkey	8	MTU-595	Diesel engine	(2016)			For 4 TF-100 (I or MilGem-G) frigates produced in
Turkmenistan							
S: Germany	(10)	D-2848	Diesel engine	(2010)	2011	(10)	For 10 Survivor-2 APC from Austria
	12	MTU-4000	Diesel engine	2014	2015-2017	(12)	For 6 Dearsan 33m FAC from Turkey
UAE							
S: Germany	2	MGB-62/Type-62	Corvette	1986	1990-1991	2	UAE designation Muray Jib Class
	2	TNC-45	FAC	(1986)	1990	2	TNC-38 version; UAE designation Mubarraz.
	436	MTU-883	Diesel engine	1993	1994-2010	(436)	For 390 Leclerc tanks and 46 Leclerc ARV from France
	12	G-115	Trainer aircraft	1995	1997	(12)	\$5.5 m deal; G-115TA version; option on 12 more not used
UAE	(24)	BF6M	Diesel engine	2002	2003	(24)	For 24 BTR-3U IFV from Ukraine; engines fitted in
BF-6M-1015CP version	85	BF6M	Diesel engine	2003	2004-2005	(85)	For modernization of 85 M-109L-47 self-propelled guns;
	(24)	MTU-595	Diesel engine	(2003)	2011-2017	24	For 6 Baynunah corvettes from France
	32	Tpz-1 Fuchs	APC	2005	2007-2009	(32)	EUR160 m (\$205 m) deal; Fuchs-2 version; incl 16 NBC and 8 biological warfare reconnaissance and 8 command post version
	2	Frankenthal/Type-332	MCM ship	2006	2006	2	Second-hand
	3	COBRA	Arty locating radar	2009	2010	(3)	
	(24)	MTU-2000	Diesel engine	2009	2013-2015	(24)	For 12 Ghannatha FAC from Sweden
	4	MTU-4000	Diesel engine	2010	2013	4	For 2 Falaj-2 corvettes from Italy
	2	Rmah	Support ship	2011	2014	2	Possibly incl for minelaying
Canada and UK	4	BR-710	Turbofan	(2012)	2018-2019	4	For 2 Global Express-6000 SIGINT aircraft from
	(10)	DM2A4 Seehecht	AS/ASW torpedo	2013	2014	(10)	For Rmah corvette/support ships
	8	MTU-4000	Diesel engine	2013	2017	8	For 2 FOPV-850 Corvettes; designation uncertain
	4	Wisent-2	AEV/ARV	2014	2016-2017	(4)	
	4	BR-710	Turbofan	2015			For 2 Global-6000 transport aircraft from Canada
modified in Sweden to AEW&C/AGS aircraft	2	BR-710	Turbofan	2017			For 1 Global-6000 transport aircraft from Canada
modified in Sweden to AEW&C/AGS aircraft							
Uganda							
S: Germany	1	Bell-206/OH-58	Light helicopter	(2007)	2007	1	Second-hand; AB-206B-2 version
United Kingdom							
S: Germany	6	Hurst Point	Cargo ship	2000	2002-2003	6	\$1.8 b deal (incl 25 years operation by civilian company for UK armed forces); 2 produced in UK; UK designation Hurst Point

	(508)	Boxer	APC	2019			GBP2.8 b 'MIV' programme (incl production in UK);
delivery planned from 2023							
	11	Tpz-1 Fuchs	APC	1990	1990	11	Second-hand; NBC reconnaissance version; aid during
Gulf War							
	2	Osa/SA-8	Mobile SAM system	(1992)	1992	(2)	Second-hand; for training
	5	G-115	Trainer aircraft	1993	1994	5	Owned and operated by civilian company for UK armed
forces; G-115D-2 version; UK designation Heron							
	99	G-115	Trainer aircraft	1998	1999-2001	(99)	\$28 m deal; owned and operated by civilian company for
training of UK pilots; G-115E version; UK designation Tutor T-1							
towing and trials	(7)	Alpha Jet	Trainer/combat ac	1999	2000	(7)	Second-hand; 5 more for spares only; for training, target
	10	BR-710	Turbofan	1999	2007	(10)	For 5 Sentinel AGS aircraft from Canada and USA
	6	RK-270	Diesel engine	2001	2003-2004	6	For 3 River OPV produced in UK
	2	RK-270	Diesel engine	2005	2007	2	For 1 River OPV produced in UK
	23	G-115	Trainer aircraft	2009	2009-2010	(23)	Owned and operated by civilian company for training of
UK pilots; UK designation Tutor T-1							
	(589)	MTU-199	Diesel engine	2014	2018	(6)	For 589 Scout-SV reconnaissance AV and APC from
Spain							
		ASR-NG	Air search radar	2015	2018	(1)	
	29	EC135	Light helicopter	2015	2016-2018	29	For UK company for training UK armed forces in
'MFTS' programme; UK designation Juno HT-1							
	3	EC145	Light helicopter	2015	2017	(3)	For UK company for training UK armed forces in
'MFTS' programme; UK designation Jupiter HT-1							
in UK	(32)	MTU-4000	Diesel engine	(2015)			MTU-20V4000 version for 8 Type-26 frigates produced
	48	MTU-4000	Diesel engine	2015	2019	(12)	EUR90 m deal; MTU-12V4000 version for
modernization of 12 Duke (Type-23) frigates; delivery planned by 2024							
	23	G-120TP	Trainer aircraft	2016	2016-2018	(23)	For UK company for training of UK armed forces in
'MFTS' programme; UK designation Prefect T-1							
	18	MTU-4000	Diesel engine	2018			For modernization of 6 Type-45 destroyers
	4	EC145	Light helicopter	(2019)			Part of GBP183 m (\$238 m) deal; for UK company for
training UK armed forces in 'MFTS' programme; UK designation Jupiter HT-1; delivery from 2020							
United Nations**							
S: Germany	452	BTR-70	APC	1993	1994	(452)	Former GDR equipment; incl 4 ambulance version; aid;
for use by Bangladeshi, Kenyan, Pakistani and Nepalese UN forces in Bosnia (UNPROFOR)							
United States							
S: Germany	(27)	TRS-3D	Air/sea search radar	2004	2006-2019	(18)	TRS-3D/16 version for 15 Freedom (LCS-1) frigates and
11 Legend (NSC) OPV produced in USA and 1 land-based site; possibly incl production in USA							
	(346)	EC145	Light helicopter	2006	2006-2015	(346)	\$3 b 'LUH' programme (incl 20 years support); produced
in USA; US designation UH-72A Lakota							

	5	EC145	Light helicopter	(2008)	2009-2010	(5)	Produced in USA; US designation H-72A
or LUH-72A	(155)	EC145	Light helicopter	2014	2015-2019	(116)	Produced in USA; for training; US designation UH-72A
	60	Tpz-1 Fuchs	APC	1990	1990-1991	(60)	Second-hand; NBC reconnaissance version; aid worth
\$31 m during Gulf War; US designation M-93 Fox NBCRS							
	19	BMP-1	IFV	1991	1991	19	Former GDR equipment
	15	BMP-2	IFV	1991	1991	15	Former GDR equipment; for training
	5	BRDM-2	Reconnaissance AV	1991	1991	5	Former GDR equipment
	2	BRDM-2	Reconnaissance AV	1991	1991	2	Former GDR equipment
	3	BTR-60PB	APC	1991	1991	3	Former GDR equipment
	5	BTR-70	APC	1991	1991	5	Former GDR equipment
	3	Mi-24D/Mi-25	Combat helicopter	(1991)	1991-1992	3	Former GDR equipment; for use as 'enemy' in training
training	9	MiG-23BN	FGA aircraft	1991	1993	(9)	Former GDR equipment; for technical evaluation and
training	5	MiG-23ML	Fighter aircraft	1991	1991	5	Former GDR equipment; for technical evaluation and
	14	MT-LB	APC	1991	1991	14	Former GDR equipment
	3	MT-LB	APC	1991	1991	3	Former GDR equipment; MTP-LB ARV version
	11	T-55	Tank	1991	1991	11	Former GDR equipment
	59	T-72	Tank	(1991)	1991	59	Former GDR equipment
	63	Tpz-1 Fuchs	APC	(1991)	1991-1994	(63)	M-93 Fox NBCRS reconnaissance version
	2	BMP-1	IFV	1993	1993	2	Former GDR equipment
	2	BTR-70	APC	1993	1993	2	Former GDR equipment
	27	T-72	Tank	1993	1993	27	Former GDR equipment; for evaluation and training
USA to E-8C J-STARS AEW&C aircraft	1	Boeing-707	Transport aircraft	(1998)	1999	1	Second-hand; Boeing-707-307C version; modified in
	(22)	MTU-1163	Diesel engine	(2003)	2008-2019	16	For 11 Legend (NSC) OPV produced in USA
	(15)	Do-328	Transport aircraft	(2009)	2009-2013	(15)	Second-hand; US designation C-146
	6	G-120TP	Trainer aircraft	2015	2016	(6)	For civilian company for training of US military
Unknown recipient(s)							
S: Germany other countries	(200)	TM-170 Hermelin	APC	(1979)	1980-1995	(200)	Delivered to 2 or more unknown Middle Eastern and
	(1)	BOR-A550	Air/ground surv radar	(2000)	2001	(1)	Recipient/recipients is/are Asian country/countries
	(1)	BOR-A550	Air/ground surv radar	(2000)	2001	(1)	Recipient/recipients is/are African country/countries
	(1)	BOR-A550	Air/ground surv radar	(2000)	2001	(1)	Recipient/recipients is/are American country/countries
Uruguay							
S: Germany removed before delivery; Uruguayan designation Temerario	4	Kondor	Minesweeper	(1991)	1991	4	Former GDR equipment; Kondor-2 version; armament
delivery	1	Piast	Salvage ship	1991	1992	1	Former GDR equipment; armament removed before

Maldonado	1	Wangerooge/Type-722	Tug	2002	2002	1	Second-hand; for use as OPV; Uruguayan designation
General Artigas	1	Lueneburg	Support ship	2005	2005	1	Second-hand; \$1 m deal; Uruguayan designation
	6	Bo-105	Light helicopter	2006	2007	6	Second-hand; EUR1.8 m deal; Bo-105P version
Venezuela							
S: Germany	2	CSU-83	Submarine sonar	(1990)	1992-1995	2	For modernization of 2 Type-209 (Sabalo) submarines
	4	MTU-1163	Diesel engine	(1998)	2002	4	For 2 modernized Lupo (Sucre) frigates
OPV from Spain	32	MTU-1163	Diesel engine	(2006)	2009-2012	28	For 4 POVZEE (Caribé) and 4 BVL (Guaicamacuto)
delivered	(1)	Do-228	Light transport ac	2013	2014	1	Do-228-212NG version; originally 8 ordered but only 1
	2	Do-228	Light transport ac	2013	2014	2	Second-hand; Do-228-212 version
Viet Nam							
S: Germany	(2)	MTU-8000	Diesel engine	(1996)	2001	2	For 2 BPS-500 FAC from Russia; designation uncertain
Yugoslavia							
S: Germany	(600)	BF6	Diesel engine	(1981)	1984-1991	(600)	For BOV APC produced in Yugoslavia